

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANA BİLİM DALI

FRANZ KAFKA'NIN HAYVAN ÖYKÜLERİNDE
VAROLUŞÇU FELSEFENİN İZLEKLERİ VE YUVA
ÖYKÜSÜNÜN PERFORMANSI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
HİLAL YURDAKUL

İSTANBUL 2024

H.YURDAKUL

BAU 2024

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANA BİLİM DALI

FRANZ KAFKA'NIN HAYVAN ÖYKÜLERİNDE
VAROLUŞÇU FELSEFENİN İZLEKLERİ VE YUVA
ÖYKÜSÜNÜN PERFORMANSI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL YURDAKUL

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ SERCAN ÖZİNAN

İSTANBUL 2024

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

28/05/2024

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Program Adı:	İleri Oyunculuk Yüksek Lisans Programı
Öğrencinin Adı Soyadı:	Hilal Yurdakul
Tezin Adı:	Franz Kafka'nın Hayvan Öykülerinde Varoluşçu Felsefesi İzlekleri ve Yuva Öyküsünün Performansı
Tez Savunma Tarihi:	28.05.2024

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Yücel Batu SALMAN
Enstitü Müdürü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Tez Danışmanı:	Dr. Öğr. Üyesi Sercan Özınan	Bahçeşehir Üniversitesi	
2. Üye (Kurum İçi):	Doç. Dr. Bülent Sezgin	Bahçeşehir Üniversitesi	
3. Üye (Kurum Dışı):	Dr. Öğr. Üyesi Ferdi Çetin	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.

Ad, Soyad : Hilal YURDAKUL

İmza :

Oğlum Mırmır'a

ÖZET

FRANZ KAFKA'NIN HAYVAN ÖYKÜLERİNDE VAROLUŞÇU FELSEFENİN İZLEKLERİ VE YUVA ÖYKÜSÜNÜN PERFORMANSI

Hilal Yurdakul

İleri Oyunculuk Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sercan Özınan

Mayıs 2024, 75 sayfa

Bu tezde, Kafka'nın "Hayvan Öyküleri" adlı eseri varoluşçu felsefe üzerinden değerlendirilmiş ve "Yuva" adlı öyküsü performans haline dönüştürülmüştür. Öyküyü varoluşçu söylem üzerinden incelendiği için evvelinde varoluşçu felsefenin temelleri, kurucu temsilcilerinden Soren Kierkegaard ve Jean Paul Sartre'dan bahsedilmiştir. Kesin yargı ve matematik sonuçlarla varlığına anlam bulamayan insanın imdadına birçok sanat dalının yanı sıra edebiyat ve felsefi söylemde yetişmiştir. Varoluş felsefesinin temel sorunu olan bilinmeze dair duyulan kaygıyı, insanın yaşam kaygısı olarak, Kafka Hayvan Öykülerinde yer vermiştir. Yaşam içerisinde sürekli mücadele halinde olan insan, bu öykülerin genelinde hayvanlaşmış insan motifiyle yer bulmuştur. Tezin Performans bölümünü, "Yuva" öyküsünde yaşamda kalmaya çalışan, kendini dış tehditlerden sürekli korumak zorunda olan bir canlının varoluş sancısını temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Varoluş Felsefesi, Kafka, Kafka'nın Edebiyatı, Hayvan Öyküleri, Yuva.

ABSTRACT

THEMES OF EXISTENTIAL PHILOSOPHY IN FRANZ KAFKA'S ANIMAL STORIES AND THE PERFORMANCE OF “THE BURROW” STORY

Yurdakul, Hilal

Master Program in Advanced Acting

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Sercan Özınan

May 2024, 75 pages

In this thesis, Kafka's Animal Stories are analyzed through Existentialist Philosophy and the story ‘The Burrow’ is transformed into a performance. Since we analyze the story through Existentialist discourse, the foundations of Existentialist Philosophy and its founding representatives Soren Kierkegaard and Jean Paul Sartre are mentioned first. In addition to many branches of art, literature and philosophical discourse have come to the rescue of human beings who cannot find a meaning to their existence with certain judgements and mathematical results. Kafka included the anxiety about the unknown, which is the basic problem of the philosophy of existence, as the life anxiety of man in his Animal Stories. The human being, who is in a constant struggle in life, has found a place in these stories with an animalised motif. The Performance section of the thesis represents the existential pain of a creature trying to survive and having to constantly protect itself from external threats in the story "The Burrow".

Keywords: Kafka, Animal Stories, Existentialist Philosophy, “The Burrow”

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Dr, Öğr Üyesi Sercan Özinan'a eğitim dönemim boyunca tecrübeleriyle beni aydınlatan, Rutkay Aziz, Ece Okay, Yasemin Erkan, Öğr. Gör. Buket Çelik, Öğr. Gör. Serkan Üstüner, Doç. Uluç Esen, Doç. Dr. Bülent Sezgin, Doç. Dr. Senem Cevher, Doç. Dr. Elif Baş'a, gerek eğitim dönemi, gerek tez döneminde desteğini esirgemeyen hocam Muhammed Furkan Tekbıyık'a, "Şark Dişçisi" ekibine, eğitim sürecimde desteğini esirgemeyen Burçin Erbaş'a, tezime çeşitli alanlarda destek olan dostlarım, Vehbi Dilek, Cihangir Kaçar, Anıl Çalım, Özlem Günday, Gökçe Kurt Elitez, Murat ve Dilara Arslanargun'a, yaşadığım her süreçte desteklerini üzerinde gördüğüm annem Günseli Yurdakul, babam Halil Yurdakul, kardeşlerim Erkan ve Özlem Kanyılmaz, Hakan ve Sümeyra Yurdakul, Co ve Pırpır'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
Bölüm 1 Giriş	1
Bölüm 2 Varoluş Felsefenin Temelleri	3
2.1 Soren Kierkegaard'ta Varoluş	12
2.1.1 Kierkegaard'ın estetik varoluş anlayışı.	23
2.1.2 Kierkegaard'ın etik varoluş anlayışı.	25
2.1.3 Kierkegaard'ın dinsel varoluş anlayışı.	28
2.2 Jean Paul Sartre'de Varoluş.....	30
2.2.1 Kendinde varlık.	34
2.2.2 Kendisi için varlık.....	36
Bölüm 3 Franz Kafka ve Edebiyatı	39
3.1 Franz Kafka'nın Hayatı	39
3.2 Franz Kafka'nın Edebiyatı.....	48
Bölüm 4 Franz Kafka'nın Hayvan Öykülerinde Varoluşçu İzlekleri.....	61
Bölüm 5 Yuva Öyküsünün Reji Yorumu ve Köstebek Karakterinin Çalışma Süreci	68
5.1 Oyunun Konusu	68
5.2 Dramaturji Yorumu	69
5.3 Köstebek Karakterinin İncelenmesi.....	70
5.4 Sahne Tasarımı	71
Bölüm 6 Sonuç	73
KAYNAKÇA	76
EKLER	78

Bölüm 1

Giriş

İnsan doğası gereği bilinmezlikle dünyada var olur. Dünyaya gelişiyle beraber kendi varlığını diğer güçlerden korumak zorunda olan insan daima hayatına bir mana aramaktadır. İnsanın akıl dışı ve manasız dünyada nasıl yaşayacağına dair aradığı cevap varoluş felsefesinin temelini oluşturmaktadır. İnsan, benlik, yaşam, kimlik, varlık sorularının cevabının tamamını içeren bu felsefe, yaşamı ve yaşadığımız anı tanımlama noktasında bize farklı bakış açıları kazandırmış, dünya, varlık ve insan arasında bir köprü kurmuştur.

Varoluş felsefesinin temel konusu varoluşun özden önce gelmesidir. İnsan önce yaşamda var olur daha sonra yaptığı seçimler, verdiği kararlarla kendine ait bir öz oluşturur. Bu yüzden varoluş hali sorgulanamaz. Yaşamdan giderek kaygı duyan birey kendi varlığını sorgulamaktadır. Yaşamı anlamlandırmaya çalışan birey için en önemli husus özgürce seçim yapabilmesidir. Seçimlerinde özgür olmayan bireyler ancak başkalarının hayatlarını yaşarlar. Bu noktada kendi yaşam deneyimlerine bir katkıları olmaz. Hayatın anlamına mana arayan insan derin bir kaygı içinde ve umutsuzdur.

Neredeyse tüm insanlık tarihi boyunca sorgulanan varoluşu net bir tanıma sokmakta pek mümkün olmamıştır. Varoluş düşünürler tarafından, birden çok anlamda tanımlanmaya çalışılmış, Weil'e göre bir bunalım, Monunier'ye göre umutsuzluk, Hamelin'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik, Wahl'a göre başkaldırı, Marcel'e göre özgürlük, Lukasc'a göre idealizm, Bendea'ya göre usdışılık, Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir (Bezirci, 1985, s.7). Birbirinden farklı bu tanımlar varoluş düşüncesinin tam karşılığı değildir. Felsefe tarihi boyunca varoluşçuluğun tanımı birçok kez yapılmış fakat net bir anlamda birleşilememiştir. Varoluşçuları keskin olarak birbirinden ayıran tek konu inanç biçimleridir. Kendi aralarında Tanrı tanımaz ve Tanrı tanır olmak üzere ikiye ayrılırlar.

İnanç sistemleri olarak bir değerlendirme yaptığımız takdirde Tanrı tanır varoluşçu olan Danimarkalı Filozof Soren Kierkegaard bu felsefenin babası olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern anlamda varoluşçuluk terimini ilk olarak felsefeye kazandıran düşünür varoluşun özden önce geldiğini vurgular. Kierkegaard için varoluş bilgi ve bilme hali değil aksine bir bulunma halidir. Bilme hali insanı bir sisteme, bir kalıba soktuğu için Kierkegaard bu duruma son derece karşı çıkmaktadır, bireylerin

varoluşlarını gerçekleştirebilmeleri için kendi deneyimlerini yaşamaları gerektiğini savunur (Çelebi, 2013, s. 247-248). Varoluşu bir sistem olarak düşünmek bireyleri bu oluş halinden uzaklaştırdığı için, onu anlamlandırmaya çalışmak manasızdır.

Diğer tarafta Varoluşun tarif edilemezliğine vurgu yapan Tanrı tanımaz bir sistemin kurucusu olan Jean Paul Sartre bulunmaktadır. Onun felsefesinin baş koşulu özgürlüktür. İnsan dış dünya ile bir bağ ve bağlantı kurmadan seçimlerini kendi yapmalıdır. Sartre insanın varlığı ile özgürlüğü arasında bir fark görmez, insanı var eden kendi seçimleridir. Bu seçimleri kendisi için varlık olarak tanımlar. İnsan önce vardır, sonra kendi seçimleriyle özgürce özünü oluşturur. Kendinde olan için ise şeylerin varlığı der Sartre, onun felsefesinde ancak cansız varlıklar bir tasarı ile üretilmiş ve özleri varlıklardan önce gelmektedir (Güvenç, 2013, s. 45-46).

Tezimizin ana konusu olan Kafka ise savaş öncesi ve savaş dönemlerin buhranını, bunalımı üzerine varlığını sürdürmüştür. Doğmuş olduğu topraklar, aile yaşantısı, dünya savaşları, kısacası tüm sosyal, ekonomik ve siyasi konular ona yaşamı ve varlığını sorgulatmıştır. Kafka'yı daha iyi anlamak için onun yaşamına ve vermiş olduğu eserlerinde kurduğu dünyaya bakmak gerekir. İnsanın sancısını türlü yollarla anlatan Kafka insanın mana arayışını, dünyada bir yer bulamayışını eserlerinde işler.

Kafka okuyucuya sunduğu dünyada Varoluşçuluğun temel problemleri olan yalnızlık, mutsuzluk, umut, umutsuzluk, kaygı, yabancılaşma, özgürlük gibi kavramları işlemiştir. Edebiyatına dâhil ettiği bu insani kavramlarla, bireylere varoluşlarını sorgulatmıştır. Karakterleri hep çıkmazın içinde ben kimim, neredeyim sorularıyla yaşam bulur. Neredeyse tüm eserleri varoluşsal izlekler taşımaktadır.

Onun edebiyat ve felsefesinin temelinde insanın kaygıları, yalnızlığı, sorguları, özgürlüğü yaşama dâhil olmaya çalışması, bulunduğu alanlara insanlara uzaklığı, ait olmayışı yatmaktadır (Güner, 2019, s. 15-16). Kafka'nın "Hayvan Öykülerini" "Varoluşçu Felsefe üzerinden incelediğimiz zaman, Kaygı dolu bir döneme tanıklık eden Kafka'nın bu öykülerde de var olmanın sancısını hayvanlaşmış insan metaforuyla yazdığını görmekteyiz. Çalışmanın temel konusu olan "Yuva" öyküsü, bir insanın dünya içerisinde, kendini koruma, kendine kalkan ve barınak açma, yaşamda bir yer edinme çabasının ve bu var olma sancısının bir döngüsüdür. Kendine güvenli bir yuva yaptığını düşünen ana karakter köstebek, kaygılarıyla bu yuvanın içinde sancılanır. Bu sancılı bireylerin yaşamda yaşadığı döngüsel sıkıntıları temsil etmektedir.

Bölüm 2

Varoluş Felsefenin Temelleri

İnsan ruhsal bir varlıktır, aklı, bilinci, tutkuları, duyguları, inançları, özgürlüğü ve sorumluluğu ile bir bütündür. İnsanın özgür ve düşünen bir varlık oluşundan dolayı varoluş doğada var olanların yani tüm somut varlıkların ötesinde ortaya çıkmıştır. Düşünen insan, evrendeki tüm olasılıklar ve olanaklar arasından yaptığı seçimlerle, kendi varoluşunu oluşturur (Taşdelen, 2017, s. 20). Düşünen varlık olan insan, özgür seçimleriyle yaşamını biçimlendirir ve yaşam içinde yer bulur. Varlık sorunu insanın temel sorunlarından biridir, Felsefeye yansımaları ise ilk çağdan şimdiye kadar sürmüştür.

İlk çağdan günümüze kadar, felsefenin temel sorunu olan varlık kavramı hakkında büyük sözler söylenmiş, tartışmalara girilmiş, üzerine çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Varlık kavramının etimolojisine baktığımız vakit; Fransızca être, İngilizce being, Almanca sein, Yunanca on, Latince esse kavramlarına karşılık gelmektedir. Herhangi bir şeyin var olduğunu söylemek için, onun olmadığına yani yokluğunu da bilmek gerekir. Felsefenin en temel sorunu, ontolojik araştırmaların içeriğini oluşturan varlık sorunudur (Karakaya, 2004, s.11).

Gelişen bilim ve teknolojiyle beraber her şeyin hızlı bir değişim içinde olması insanı tedirgin ve huzursuz etmektedir. Bu hızlı değişime entegre olmakta zorlandığını düşünen insan; yaşadığı toplumla yarış haline girer ve bu tempoya dayanabilmek olanaksızlaşır. Diğer bir anlatımla varoluşçuluk, hızla değişen zamana karşı huzursuzluğun, farklı boyutlarla karşımıza çıkan uzay tasarımlarının, insanın ayaklarının altından kayıp giden toprağın başkalaşmasının felsefesidir. Uzay çağı ile beraber yalnız mitolojilerde karşımıza çıkan, mitolojik hikâyeler olarak nitelendirdiğimiz, gerçektışıymış gibi görünen, gerçekte var olan durumlarla artık yüz yüze gelmiş bulunuyoruz (Karakaya, 2004, s. 73). İnsan karşılaştığı bu karmaşık, huzursuz ve akıldışı olan düzende mana aramaya başlıyor.

Varoluş felsefesinin temel olarak değindiği nokta “İnsanların akıldışı ve anlamsız dünyada nasıl yaşar?” sorusuna cevap aramaktır. Kimi varoluşçular Kierkegaard gibi bu sorunun cevabını din ve inanç sisteminde aramıştır. Kimi varoluşçular ise Sartre gibi tanrı tanımaz bir yerden bu durumu ele alarak hayatı daha manalı bir şekilde yaşamak için, bireylerin yaşamlarını tecrübe etmelerinin farklı yollarını arayarak, daha iyimser ve insani bir yerden yaşamak için farklı inançları

araştırmışlardır (Bender, 2009, s. 2). İnsanın yaşama dair mana arayışı tüm insanlık tarihi boyunca farklı tanımlarla dile getirilmiştir.

Neredeyse tüm insanlık tarihi boyunca sorgulanan varoluşu net bir tanıma sokmakta pek mümkün olmamıştır. Varoluş düşünürler tarafından, birden çok anlamda tanımlanmaya çalışılmış, Weil'e göre bir bunalım, Monunier'ye göre umutsuzluk, Hamelin'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik, Wahl'a göre başkaldırı, Marcel'e göre özgürlük, Lukasc'a göre idealizm, Bendea'ya göre us dışılık, Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir (Bezirci, 1985, s.7). Birbirinden farklı bu tanımlar varoluş düşüncesinin tam karşılığı değildir. Felsefe tarihi boyunca varoluşçuluğun tanımı birçok kez yapılmış fakat net bir anlamda birleşilememiştir.

Sartre'ye göre ise varoluşçuluk; her nesnenin bir varlığı bir özü vardır, Özü değerlendirdiğimizde aklımıza gelen daimi niteliksel özelliklerdir. Varoluş ise dünyada etkin olarak bulunur. Örneğin bezelyeler bir bezelye oluşumuna göre topraktan bitiyor ve yuvarlaklaşıyor, ya da salatalık, salatalık formuyla toprakta filizleniyor, varoluşlarından önce bir özleri var, İşte bu düşünüş köklerini dinden alıyor. Daha farklı bir örnekte ise şuna değiniyor, örneğin bir ev yapacaksınız, öncelikle yapacağınız evin şeklini, fonksiyonlarını belirlersiniz yine burada da nesne varoluştan önce geliyor. İnsanların tanrı tarafından yaratıldığını düşünen kimseler ise tanrının insanları kendindeki ideal insan düşüncesine göre yarattığını düşünür. Tanrı'nın varlığını reddeden kimselere göre, nesne ancak özüne uyduğu zaman varlığını "gerçekleştirir. Bütün insanlığın uyduğu bir öz vardır, bu özün adı insan doğasıdır. Varoluşçuluk düşüncesi ise bunun tam tersini öne sürer yalnızca insanda varoluş özden önce gelir. İnsan önce var olur, deneyimlediği yaşam üzerinden de bir öz oluşturur. İnsan yaşadığı sürece bu öz oluşmaya devam eder (Bezirci, 1985, s.8-9). Görüldüğü üzere varoluşçuluğun tanımı Sartre tarafından da keskin cümlelerle yapılmaz.

Birçok düşünürün farklı anlamlarla tanımladığı varoluşçuluğu Heineman, tanımlanamaz olarak bulur. Varoluşçuluğun gerçek bir tanımı yapılamaz, çünkü varoluşçuluk sözcüğünü kucaklayan tek bir öz, değişikliğe uğramayan tek bir felsefe yoktur, Bu sözcük aralarında derin anlamlar bulunan çeşitli felsefeleri gösterir. Bir örnekle açıklanacak olursa; varoluşçu sayılan, Kierkegaard, Heideger, Marcel, Jaspers, Sartre, Nietzsche gibi düşünürlerin, üzerinde anlaştığı bir ilke topluluğu yoktur. İçi tanımlanmış bir yöntemden de yoksun olan bu felsefenin düşünürleri devrin

sorunlarını cevaplamak ve aydınlatmak zorundadırlar. Cevapları farklı olsa bile kendi aralarında bir bağılıkları mevcuttur. Farklı bir deyişle varoluşçuluk, belli bir düşünme biçimini, özel bir davranışı, ruhsal bir akımı göstermektedir. Fransız düşünür Jean Wahl'e göre varoluşçuluk "belli bir iklim ve ortak bir havayı" belirtmektedir. Sartre Varoluşçuluk kitabında bu ortak iklim ve havayı genel taslakta şöyle gözlemler; öznelliğe önem veren, varoluşa büyük ilgi duyan, kendinden farklı sistemleri yetersiz görme yüzeyselliğinde bulunmayan, hatta geleneksel felsefeyi hafife almayan Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Nietzsche gibi düşünürlerin belli başlı özelliklerini varoluşun çıkış noktası olarak görmektedir (Bezirci,1985, s. 9). Düşünürler tarafından varoluşçuluğun her ne kadar ortak bir tanımı yapılmamış olsa dahi, bu durum varoluş kavramını sorgulanmadığı ya da yok olduğu anlamını teşkil etmemektedir.

Varoluşçuluğun kökenine baktığımızda onu tanımlayamıyor olsak bile bu onun olmadığı anlamına gelmemektedir. Yaşamda aşk, şiir, elektrik, doğalgaz gibi tanımlanamayan birçok şey bulunmaktadır. Buna karşın bunları yok da sayamayız, her ne kadar alışagelmış düzende varlıklarından söz edilmemiş olsa dahi, bunların varlığının belirten birçok durum vardır. Bundan dolayı varoluşçuluğu tanımlamaya çalışmaktan ziyade onun belirtilerinin, özelliklerinin üzerinde durmak gerekir. Keskin, net cümlelerle tanımlayamadığımız varoluşçuluğu, yok saymamızda mümkün değildir. Ritter'e göre varoluşçuluk "köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini yitirmiş, toplumda yabancılaşmış, mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren" bir felsefedir. Bu felsefe daha çok bireyin varlığının tehdit altında olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Savaşlar, umutsuzluklar, geçmiş ile gelecek bağlantısının kopuşuyla beraber birey manasızlaşır, varlığını sorgulamaya başlar. Özellikle savaş ve ertesini bunalım dönemleri bu felsefenin çıkış yaptığı dönemlerdir (Bezirci, 1985, s. 10). Hayatında büyük buhranlar yaşayan insan, kökleriyle bağlantı kuramadığı zaman anlam arayışına düşer. Yaşadığı toprağa, topluma, dünyaya karşı büyük bir umutsuzluk beslemektedir.

Dünyanın sayısal ilişkilere indirgendiği, savaşların, çevre kirliliğinin, açlığın ve nükleer tehlikenin yarattığı sorunları gören birey, karamsarlık içindedir. Çağdaş toplumun bu hızla değişimi sırasında insanın çektiği acılar kişiliğini etkilemektedir. Toplum yetkinlik kazandıkça bireyin varlığı da tehlikeye düşmektedir. Kalabalıklara, insan yığınlarına karışan birey kişiliğinin zedelenmesi durumuyla karşı karşıya gelir. Bireye özgü ne varsa yığın yani sürü psikolojisi doğrultusunda ortadan

kaybolmaktadır, birey öz değerlerini yitirmekle karşı karşıyadır. 2. Dünya savaşı sırasında Avrupa’da hemen hemen herkes aynı durumdadır (Karakaya, 2004, s. 72-73). Bu dönemde ekonomik, sosyolojik, psikolojik olarak etkilenen bireyler büyük yıkıntı yaşarlar. Yeniden bir doğuş ve ayaklanmak için arayış içerisine girerler.

Ritter’in varoluş felsefesinin çıkış yaptığı dönemler olarak belirttiği savaş ve ertesini bunalımlarına, Prof. Dr. Talip Karakaya Sartre’de varlık sorunu adlı eserinde vurgu yapar. İki büyük dünya savaşı arasında ortaya çıkmış olan varoluşçuluğun en büyük amacı dönemin sorunlarına değinmek ve onları yorumlamaktır. Ünlü filozof Hegel, dile getirdiği şu sözle tam olarak bu olaya vurgu yapar. “Bir çağın sesi, felsefede yankısını bulur.” Çağın yaşadığı sorunu dile getiren bu akım aynı zamanda günlük yaşamın da içine girmiştir yani sadece bir felsefe öğretisi olarak kalmaz. İçinde yaşadığımız çağda her şey değişmekte ve kaybolmaktadır. Varoluş felsefesinin bir diğer misyonu da çağımız insanıyla var olmak ya da yok olmak olayını gözler önüne sermektir. Sanayi devrimiyle başlayan süreç, günümüzde ise insanı tüm değer ve bağlarından koparmaya başlamıştır. İnsan geçmiş, gelecek ve her şeyden önemlisi şimdiden koparılmıştır. İşte bu noktada devreye giren felsefe, nasıl onarılır? Sorununun cevabını aramaktadır (Karakaya, 2004, s.71). Makineleşmenin etkisini zamandan koparılmış olarak hisseden bireyler, tekrar yaşama tutunmanın, kırıkları onarmanın, zorlukları aşmanın yollarını aramaya başladıkları noktada belirir.

Kimi düşünörlere göre bu felsefenin çıkış noktası makineleşmeyle başlıyor. Makinenin üretimde kullanılmasıyla beraber, insan giderek işlettiği makinenin hâkimiyetinde kayboluyor. Özünü benliğini, kişiliğini günden güne yitiriyor ve neredeyse sanayide kullanılan bir parça haline dönüşüyor ve nesneleşiyor. Diğer taraftan Sosyalistlerinde söylediği gibi makinenin getirdiği toplumsal üretim düzeyi ile bireysel mülkiyet düzeyinin arasındaki çelişki kişiyi rahatsız ediyor. Bu iki düzen arasında bir birliğin sağlanamaması insanı giderek toplumdaki uzaklaştırıp yalnızlaştırıyor (Bezirci, 1985, s.10). Toplumdan uzaklaşarak giderek yalnızlaşan bireyler, madde haline dönüşmenin sancısını yaşayarak, umutsuzluğa kapılmaktadır. İnsan dünyaya gelişiyile beraber kendi varlığını diğer güçlerden korumak zorunda kalır.

İnsan tarihi boyunca iki büyük güç arasında yer alır, bunlardan biri doğa bir diğeri ise toplumdur. Zaman zaman birinden kaçıp diğeri sığındığımız bu dünyada asıl olan bireyin kendi öz varlığını toplum dünyası içinde korumasıdır. Bireyin öz

varlığını koruması için doğal dünya, tinsel, toplumsal, töresel ve insancıl bağların organik bir şekilde kurulmuş olması beklenir. Ne toplum ne de doğa insan varlığının bütünlüğünü tek başına sağlayacak güçte değildir. Bireyin oluşturduğu kişiliğini toplum içinde özgürce ifade edebilmesi ve koruması uygarlığın geleceği içinde önemlidir. Hiçbir toplum ne kadar güçlü olursa olsun bireye önem vermediği sürece varlığını devam ettiremez, çünkü insan hem tarihsel hem de doğal olanın taşıyıcısıdır. Bireyin taşıdığı yükler arttıkça, mutsuz olmaktadır. Bu çağın getirdiği mutsuzluk varoluş felsefesinin çıkış noktası olmuştur (Karakaya, 2004, s.72). İşte bu noktada varoluş felsefesi bireylerin sorunlarına, yönelecek, yaşam içinde kendi özlerine uygun yer bulmalarını sağlayacaktır.

Varoluşçuluk çağımızın bireylerinin yaşadığı umutsuzluk, mutsuzluk, güvensizlik, yalnızlık, gibi sorunları dile getirmekle kalmaz aynı zamanda bireyin bu sorunlarına çözüm odaklı yaklaşır. Bireylerin kendini tanımasını, özünü yaratmasını, benliğini kazanmasını ve baskıdan kurtulmasını da isterler. İnsanı ezen teknik düzene, zorbalığa, toplumsal baskıya karşı koyarlar ve başkaldırırlar. Bu felsefe için en önemli kıstas bireyin öznelliği ve bireyciliktir. Örnek verecek olursak, Kierkegaard bireyi dünyadaki tek ve ana gerçek sayar. Ona göre birey varlığını korumak için, toplumdan, düzenden onu sürü haline getirecek olan her durumdan uzak kalmalıdır. Bireycilik ancak yalnızlık, umutsuzluk, kaygı, bunaltı ile yoğurulunca gerçekleşir. Jasper bireyin her işine karışan devletin içinde kaybolmasından korkar. Marcel ise yaşamın toplumsallaşmasına söylenir. Walh için ise bireyin varlığının çabucak kaybedilecek, yok olacak bir tehlikenin içinde olduğunu savunur. Sartre bireyin varoluşunu tehlikeden kurtarmak, yine bireylere bağlı olduğunu savunur. Ona göre yalnız başına doğan birey, hayatının sorumluluğunu üzerine alarak yaşamını inşa eder. Seçtiği edimlerle varlığına bir öz kazandırır (Bezirci, 1985, s. 11). Neredeyse tüm düşünürler için bireyin öznelliği ön plandadır, umutsuzluk, kaygı ve yalnızlıkla yoğurulan bireyler felsefe tarihine konu olmaktadır.

Felsefe tarihinde varlık üzerine yapılan ilk detaylı çalışmaların Antik Yunan döneminde Platon ve Aristo ile başladığını, Platon'un özellikle Sofist, Politikos, Theaitetos ve Philebos gibi eserlerinde varlık ve yoklukla ilgili daha önce dile gelmiş, farklı düşünceleri karşılaştırarak, varlıkla ilgili düşüncelerin eksik taraflarını ortaya koyduğuna vurgu yapar. Platona göre bu iki zıt kavram olan varlık ve yokluğu sorgulamak için bir karşılaştırma yapıldığı takdirde varlıktan ya da yokluktan söz

edilebilir. Platon Sofist diyalogunda şöyle der: Yalnız elle tutulan ve gözle görülen nesnelere var demek yanlıştır. Çünkü başkası üzerinde etki yapan her şey, her güç aynı derecede vardır. Diğer taraftan yaşamın, tinin ve düşüncenin de varlıklar arasında yerini göstermek gerekir. Var olanlar dışında yok olana gelince, o bir şeyin başka bir şey olması demektir. Örneğin; devinim sükûn değildir, dediğimizde sükûnda devinimin yok olduğunu söylemiş oluruz. Oysa gerçekte bu mutlak olarak yok oluş değil, başka şey oluşur. Dolayısıyla varlık ve yokluk birbirinin karşıtı değildirler. Ancak var olanla başka olan birbirinden ayrı olarak karşı karşıya konabilir. Karakaya Yine aynı eserde yokluk ile fikrini ise şu cümlelerle yazıya dökmüştür: “Yokluk bir bakıma var, varlık da bir bakıma yoktur. Çünkü onların birbiri ile ilişkisi aynılık ve başkalık ilişkisidir. Mutlak olarak ne varlık ne de yokluk vardır” (Karakaya, 2004, s. 13-14-15).

Varoluşçuluğun bir sistem oluşturması, bir insan felsefesinden söz edilmesi yirminci yüzyılın ortalarında olmuştur. Bu yüzyılın başlarında başlayan buhranlı dönem sonunda, insan ve değeri üzerine vurgular yapılmıştır. Bu buhranlı döneme düşünceleriyle katkı sağlayan filozofların büyük bir kısmı varoluşçu düşünürlerdir. Bu bilgiler doğrultusunda varoluşçuluğun bir insan felsefesi olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır (Aydeniz, 2010, s.10). Her ne kadar yirminci yüzyılın ortalarında oturaklı bir sistemden söz edilse bile ilk çıkış noktası Ortaçağ’a dayanmaktadır.

Temel itibariyle varoluşçuluk felsefesinin ortaya çıktığı dönemin orta çağ olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişten günümüze kadar uzanan empirizm ve rasyonalizm arasındaki çatışma, orta çağa düşüncesine alternatif oluşturmaya çalışan modern düşünce sisteminin bir ürünüdür. Orta çağ düşünce sistemi Yunan düşünce sisteminin devamı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çağda tanrı merkezci bir düşünce sistemi hâkimdir ve bu düşüncenin güçlenmesiyle beraber bireysel merkezilik değerini yitirmiştir, farklı düşünce sistemleri aranmaya başlamıştır. Rönesans ve reform hareketleriyle oluşan modern düşünce sistemiyle bireyin kaybettiği değeri tekrar ona kazandırma fikri doğmuştur, fakat bu süreçte değişen dünya, bilim ve teknolojide olan gelişim, mekanikleşmeyi beraberinde getirdiği için anlamdan ziyade tanımlar oluşturulmuş bu yüzdende nesneleşmiş bir insanlık modeli ortaya çıkmıştır. Temeli bilime dayalı olan bu modern düşünce sisteminde, her zaman belirli durumların belirli sonuçları doğuracağına yönelik bir algı hâkimdir. Geçmişe ya da geleceğe baktığımız vakit bu durumun böyle olmadığını görmekteyiz. Benzer

olaylar yaşayan insanların bu olaylara verdiği tepki aynı olmamaktadır, dolayısıyla genel geçer sonuçları doğurmamaktadır. İşte bu dönemde her şeyin net, nesneleşmiş, objektif verilerle açıklandığı bir süreci gözlemekteyiz, bu durumda belli başlı düşünce sistemlerinde kaybolmuş insan özgürlüğünü yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu noktadan sonra insan yaşamının basit fikir ve düşüncelerle inşa etme çabası genel geçere uygun kıstaslar, eleştirilmektedir. Bu bağlamda varoluşçuluğu orta çağ ile modern düşünce sisteminin çatışması olarak değerlendirebiliriz (Aydeniz, 2010, s. 10-11). İnsan her ne kadar yaşamda benzer olayları deneyimliyor gibi gözükse bile, herkesin varlık sorunu farklıdır. Kabul görmüş kurallarca ortalama tanımlara düşme eylemiyle insanı anlamlandırmak söz konusu değildir. Net, ortalama veya aşağı yukarı tanımlar bu felsefe için geçerli değildir.

Taşdelen'in "Benlik ve Varoluş" kitabının varoluşun doğası adlı bölümünde, varoluşun doğası gereği tanımının yapılamayacağından bahseder. Varoluşun ne olmadığından bahsetmenin ne oluşunu anlatmaktan daha kolay bir durum olduğunu savunur. Varoluşun hareketli ve değişken oluşu onu bir tanım içinde sınırlandıramaz. Kierkegaard, varoluşun bir tanıma ve bir kalıba sığdırılmaya çalışılmasını devrin bir hastalığı olarak nitelendirir ve şu cümlelerle duruma açıklık getirir; "varoluşsal durumlar, tanımlardan kaçınma konusunda her zaman büyük bir özen ister." Varoluşu tanımlanamaz yapan güç sadece hareketli ve değişken olması değil aynı zamanda düşünen bireyin varoluş içinde oluşudur. Herhangi bir varoluşu düşünmek için onu nesneleştirmek ve bu nesnenin yanında, sağında, solunda veya karşısında olmak gerekir. Düşünen birey varoluşun içerisinde, bu yüzden varoluşu alıp karşımıza koyup üçüncü göz olarak yukardan bakmak, düşünen bireyi an da kalmaktan uzaklaştırır, geçmiş veya geleceğe dair bir varoluşsal durumdan söz ettirmektedir. Bu durumda varoluş artık bir hatıra ya da bir hayaldir. Kierkegaard'ın spekülative felsefeye yaptığı eleştirilerden biri de varoluşu spekülative felsefenin hiçbir zaman kavrayamayacağıdır. Varoluşun tanımını yaparken ancak geçmiş veya gelecekte söz ettiği bu noktada ise var olma haliyle eş zamanlı ilerleyemeyeceğini savunur (Taşdelen, 2017, s.131-132-133). Varoluşu tanımlama fikri, bizi bulduğumuz zaman diliminden uzaklaştırdığı için mümkün görünmemektedir. Varoluşu ancak anın içinde yakalayabiliriz, bir sonraki ya da bir önceki zaman diliminde yaptığımız değerlendirmeler bizi ondan uzaklaştırır. Varoluşu felsefeyi bir sistemin içinde, kurallarla düşünmek onun anlamından uzaklaşması demektir.

Felsefe tarihi boyunca filozoflar kendi fikirleri doğrultusunda yeni bir sistemin kuruculuğunu üstlenmişlerdir, kimi zaman ise felsefe yapmak yeni bir sistem kurmaya dayanmaktadır. Alman filozof Hegel, sistemci felsefeyi en ileri noktalara taşımıştır. Hollandalı filozof Spinoza'nın kurmuş olduğu sistem yanında bütün felsefe tarihinin en büyük sistemini Hegel kurmuştur. Hegel düşünce sistemini mutlak tin üzerine kurulmuştur, ona göre felsefi düşünce mutlak tin'in açıklama çabasının ürünüdür. Hegel sisteminde felsefi düşünce kavramlarla, tanımlarla düşünür, yani "Akılsal olan gerçek, gerçek olan akılsaldır. Bu sistem kavramlar sistemini katkı sağlayıp, geliştirmektedir. Bu sistemde objelerin kavramlarını birbirinden türeyerek kavram zinciri oluşturulur ve bu oluşumun en zirvesinde evren bulunuyor. Bu sisteme göre felsefi düşünce varlığın en temel bilgisini açıklayabilecek güçtedir. Büyük felsefe sistemleri, gerçeği rasyonel bir bütünlük içerisinde buluşturma düşüncesindedir. Aklın gerçeği kavrayabileceği fikrinden yola çıkılan bu rasyonalist sistemlerin en aşırısı Hegel sistemidir. Bu sisteme göre Gerçek olan rasyoneldir, rasyonel olan gerçektir (Taşdelen, 2017, s. 146-147). Akla ve sisteme dayalı olan Hegel felsefesi neredeyse varoluş felsefesiyle karşı karşıya gelmektedir.

Varoluşçuluk adı altında buluşan düşünürlerin genel geçer bilgileri reddetmesi ve varoluşu anlatma çabaları ortak noktalarıdır, belli başlı kurallara dayanmayan bu sistemde, birbirini özümsemiş bir varoluşçu sistemden ziyade birbirinden farklı varoluşçuluklardan söz edilebilir. Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Sartre, Marcel, Abbagnano, Merleau-Ponty, Bardyaev ve Camus gibi düşünürleri genel yaklaşımda değerlendirdiğimizde varoluşsal bir düşünce yapısından bahsetmek mümkündür (Aydeniz, 2010, s. 3-4). Mutlak kurallara dayanmayan benlik üzerine kurulu bu yaklaşımda birey için özgürlük fikri önem taşır. Varoluşçuluğun vurgu yaptığı en önemli konulardan biri özgürlüktür. Yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan bu akım birçok bakımdan yeniçağın birey merkezli felsefesinin uzantısı olarak görülür. Dolayısıyla birey merkezci yaklaşım, özgürlük fikrini getirmiştir (Aydeniz, 2010, s. 10-41).

Ünlü düşünür Emmanuel Mounier köken itibariyle varoluşu incelemeyen hiçbir felsefenin olmadığını savunur. Örnek verecek olursak bilimin görüşlerle ve buluşlarla ilgilenmesi, sanayinin yararlılıklar, felsefenin ise var olanı ortaya çıkarmakla uğraştığını savunur (Aydeniz, 2010, s. 10). Moinier, varoluşçuluğu varoluş ağacı kökleri üzerinden sembolleştirmiştir. Kökleri Sokrates'e Stoacılara, St. Agustin

ile St Bernard kadar uzanmaktadır, Varoluşçuluğun temellerini ise Blaise Pascal (1623-1622) ve Main de Birand (1766-1824) yerleştirir. Bu düşünürlerin akabinde Soren Kierkegaard bulunur ve Kierkegaard ile beraber varoluşçuluk dinci ve dinci olamayan varoluşçular olarak iki farklı kanala ayrılır. Teist Varoluşçular: Danimarkalı Soren Kierkegaard, İsviçreli Karl Barth, Alman Karl Jaspers, Max Scheler, Landsberg, Fransız Maurice Blondel, Henri Bergson, Charles Peguy, Gabriel Marcel, Le Senne, Beyaz Rus Nicola Berdiaeff, Leon Chestov, Soloviev vb... Ateist Varoluşçular: Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Jean Paul Sartre... (Bomplani,1985, s. 51-52).

Teist varoluşçular ile ateist varoluşçuların ortak noktası varoluşun özden önce geldiği fikri üzerine düşünce üretmek olsa dahi, aralarında inanç sistemi olarak ciddi bir ayrılık yaşarlar. Kendi varoluşuna eylemleriyle ışık tutmayı görev olarak edinen, kendi özünü bulmanın yollarını arayan varoluşçular, dini ve ahlakı olarak birbirlerini dışarda bırakıp ayrıştıkları bir nokta yaşarlar. Teist varoluşçular, insana özgürlüğün tanrı tarafından bahşedilmiş olduğunu düşünür, yaşamdaki amaçlarını ise tanrıya kavuşmak, onunla buluşmak olarak yorumlamaktadırlar. Ateist varoluşçular ise insanın yalnız yapabileceği yolculuk sonrasında iç dünyasına ulaşabileceğine inanırlar, tanrıya olan bağlılığı, ahlak kurallarını reddederler. Köklerinden ayrılıp özgürleşen bireyin iç dünyasını dinlemesi gerektiğini savunurlar (Aras, 2017, s. 31).

Modern varoluşçu felsefenin öncüsü olan Kierkegaard, Teist varoluşçuların ilk temsilcisidir. Kierkegaard'ın yaşamına baktığımız zaman tanrı bilincini hem burada hem yaptığı felsefede görmek mümkündür. Kierkegaard'ın etkisi altında kalan Jaspers ve Marcel gibi düşünürlere baktığımız zaman, bireyin özgür olabilmesi için Tanrı ile iletişiminin pekişmiş olması olumlu etkisini savunmuşlar ve bilimsel düşünceyi felsefeleri doğrultusunda dışarıda bırakmışlardır. Kierkegaard'a göre insan 3 basamaklı bir alandan geçerek tanrıya ulaşır. Bu basamakları estetik, ahlak ve din temsil etmektedir. Son basamakta varoluşa ulaşılır. Jasper ise varoluş felsefesinin çerçevesinde ise bireyin sahip olduğu bütün özgürlük anlayışını ve bütün sınırlı varlıkları kapsayan eşsiz bir varlık olduğuna inanır. Bireyin özgür seçimleriyle varmış olduğu yolda, bu eşsiz varlıkla buluşması ödevidir. Marcel "Benim varlığım, başka benlerle birlikte yaşamakla ortaya çıkar "sözüyle varoluşun başka bireylerle etkileşim içerisinde olarak gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur (Aras, 2017, s. 17).

2.1 Soren Kierkegaard'ta Varoluş

Modern varoluş felsefesinin öncüsü Soren Kierkegaard, 1813 yılında Danimarka Kopenhag'da doğdu, 1855 yılında aynı şehirde yaşama veda etmiştir. Genç yaşta hayata veda etmiş olan Soren Kierkegaard'ı tanımak için her düşünürde olduğu gibi yaşadığı döneme tanıklık etmek gerekir. Yaşadığı çağa yazmış olduğu eserlerle katkı sağlayan Kierkegaard'ın yaşamına baktığımız zaman üzerinden durduğu felsefe düşüncesiyle kendi yaşamının iç içe geçmiş olduğunu görürüz. Onun felsefi görüşleri ile yaşam tarzını birbirinden ayırmak mümkün değildir (Gödelek,2008, s.358). Varoluşçuluğun babası olarak bilinen Kierkegaard Hristiyan bir düşünür olmasına rağmen Sartre, Heidegger, Bataille gibi tanrı tanımaz düşünülere felsefesiyle kaynak olmuştur (Kierkegaard, 2010, s. 7). Kierkegaard sadece kendi çağına etki etmemiş, farklı dönem ve fikirlerde olan yazar ve düşünürleri etkisi altına almıştır. Yaşamı boyunca her olayı varoluş felsefesi gerçekliğiyle dile getirmiştir.

Neredeyse hayatının büyük bir bölümünü yazarak ve yalnız geçiren Kierkegaard'ın kırk iki yıllık ömrünün ve eserlerinin bu denli merak edilmesinin sebebi, eserlerinin içine yaşamını ince ince dokumuş olmasıdır. Kendisi adeta varoluşu yazarak tanımlamıştır. Yaşadığı hayatı tanımlaya bilmek için yaşamın her anını gözlemlemiştir. Her ilişki, her duygu, her ruhsal çöküş, her olumsuzluk onun için felsefik bir değerlendirmedir. Kierkegaard kendi ruh halini tanımlamak, çelişkilerle yoğurulmak, kendiyi baş etmek için, kendini anlamak için yazar. Onun felsefesinin temel konusu, kendi olma derdi ve kendi hayatıdır (Kierkegaard, 2020, s. 18-19). Eserlerinde büyük katkı sağlayan çocukluk ve gençlik dönemi, neredeyse onun felsefesinin temel taşlarını yerine koymuştur.

Çocuk yaşlardan babasından aldığı katı Hristiyanlık eğitiminin onun hayatından büyük etki ettiğini görülmektedir. Her ne kadar düş kuran, hayal kurma kabiliyeti yüksek olan bir çocuk olsa dahi, bu dini eğitimle beraber melankolik bir karaktere bürünür. Mutlu bir çocukluk geçirmeyen Kierkegaard gençlik yıllarında da büyük ailevi sorunlar yaşamıştır. Babası ile ilişkisi giderek bozuk bir düzende ilerleyen Kierkegaard, çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşadığı olaylar onun yaşam değerlerini ve felsefi düşünce biçimini etkiler. Gençlik dönemlerinde Regine ile kurduğu ilişki, ailesinde görmüş olduğu uygunsuz davranış biçimlerinden dolayı son bulur. Regina'yı mutsuz edeceği korkusuyla ondan ayrılır ve çok acı çeker. Bu süreçte kendini yetiştirilme tarzından dolayı günahkâr hisseden Kierkegaard Tanrı ile arasını

düzeltilene kadar müstear isimlerle yazılar yazar. Bir süre sonra tanrı'nın günahlarını affettiği düşüncesiyle artık yazılarında ya kendi adını kullanır, ya da "Anti-Climacus" adlı isimle yazar (Gödelek, 2008, s. 359).

Kierkegaard yazmış olduğu yazıların birçoğunu müstear isimlerle yayınladığı için, onu anlamak, tanımlamak ve araştırmak oldukça güçtür. Farklı alanlarda yazılar yazmış olan Kierkegaard'ı dönemin olaylarının içinde buluruz. Döneminin felsefi, dinsel ve bilimsel merkezleriyle tartışma içine girmiştir. Eserlerinin gizemli, sistemden uzak, anlaşılma zorluğu içermesinin nedenlerinden birinin varoluşsal olarak durduğu noktadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Varoluşsal olarak durduğu nokta, değişken, hareketli, yer yer akıl dışı, absürt, paradoksal ve iletilemezdir. Ricocur, Kierkegaard'ın yazmış olduğu eserlerinin teologlar ve felsefeciler tarafından anlaşılma konusunda oldukça güçlük yaşandığını vurgular, bu zorluğun sebebinin ise varoluşun anlatılamaz oluşundan kaynaklandığını belirtir. Kierkegaard'ı incelerken karşımıza çıkabilecek bir diğer zorluksa onun kendini herhangi bir akım, sistem, grup içinde görmemesidir. Bağımsızlık fikrini benimseyen Kierkegaard, Sokrates dışında bir düşünürle hayranlık beslemediği gibi, onu dâhil edebileceğimiz bir toplulukta yoktur (Taşdelen, 2017, s.14).

Kierkegaard eserlerinde kendine rol model olarak Sokrates'i seçmiştir. İnsanların yaptıkları olayları üsten bir bakış açısıyla eleştiride buldukları zaman asla kabul etmeyeceklerini savunan Kierkegaard, Sokrates gibi bireylerin kendi varoluşları üzerine ancak kendilerinin düşünmesi gerektiğini savunur. İşte bireye yönelik yapılan bu eleştiriler, dolaylı yoldan yapıldığı takdirde daha az tepki alır ve bireylere seçim özgürlüğü tanır. Öznel hakikat her kişide asla aynı olamaz, herkesin anlayabileceği ya da herkese açıklanabilecek bir formu yoktur (Kierkegaard, 2020 s, 24). Varoluşu üzerine düşünmeyen bireyler özgür bir yaşam alanı içinde var olamaz. Kierkegaard'a göre dolaylı iletişim okuyucuyu etkilemenin en iyi yollarından biridir. Sokrates'i dolaylı iletişimin uzmanı olarak görmektedir. Felsefenin Sokratik bir edayla tekrar oluşturulması gerektiğini savunur. Sokrates'in Atina sokaklarına inmiş olan "kendini bil" mesajı acilen felsefede yerini almalıdır. İşte bu yüzden Hegelci yaklaşımın karşısına Sokratesi koymuştur. Bu tavırla beraber bireyin kendi fikrini, özgünlüğünü, içsel sesini ortaya koyabilmesi hedefleniyordu. Kierkegaard'da Kopenhag'da bulunan çağdaş filozoflar içinde Sokrates olma görevini üstleniyordu. Sokrates ile Kierkegaard'ın yolu aynıydı. Sokrates ironik anlatımla bireyleri düşünmeye sevk

ediyor, kabul görmüş düşünce biçimlerini bu şekilde tekrar irdelemeye iterek, bireye özgür bir alan sunuyordu. Sokrates bu şekilde bireyciliğin doğumuna destek oluyordu. Kierkegaard ise dolaylı iletişim yöntemiyle eserler vererek bu kabul görmüş bilgilerin artık geçerli olmadığını anlatmak istemektedir (Kierkegaard, 2020, s, 26).

Kierkegaard insanın sadece bilen bir varlık olmadığını savunur. İnsan yaşayan, hisseden, inanan, hayatta kalmak için çabalayan bir varlıktır. Bu yüzden tanımlara ve tariflere sığın açıklamalar insanın anlam arayışına karşı gelmemektedir. Bilgiye önem veren klasik felsefe karşı eylemlerin bireylerin öznel hakikati değerli kılmıştır. İnsan hayatına mana arayıp, varoluş gerçeğini sorgularken belli bir sınırlılıkta olan bilimsel düşünce, insanı bir forma sokup kısaca alacaktır. Yine aynı şekilde aşırı tefekkürde insanı anlamlandırmaya yetmez, Kierkegaard tutkuların insanı anlamlandırmak için ne kadar önemli olduğunu vurgular. Sadece akla dayalı bir yaşam biçimi öznellikten uzak ve mana arayışına tam olarak karşılık gelmemektedir (Başok Diş, 2021, s.4). Bu noktada önemli olan aklımızı bütün duyularımızla birlikte kullanmak olmalıdır. Bireyler yaşamları hakkında düşünmelidir.

Kierkegaard insanların kendileri hakkında asla düşünmeyi tercih etmediklerini, insanlık için gerçek hakikatin kendisi için bir çabaya girip düşünmeyi seçmek yerine hazır bilgileri, verilmiş hakikatleri seçtiğini söyler. Bireyselliği, benliği unutarak yaşayan insan kendi öznelliğini, içselliğini unutması büyük bir kayıptır. Kierkegaard bu durumu 'Ölümcül Hastalık Umutsuzluk' ta Anti- Climacus adıyla şu sözleri yazar. "Dünyada çok sessiz bir şekilde gerçekleşebilecek en büyük tehlike; kişinin, sanki daha önce hiç olmamışçasına, kendini kaybetmesidir. Başka hiçbir kayıp bu kadar sessiz sedasız gerçekleşmez; diğer her kayıp- kol, bacak, para, eş, vs muhakkak fark edilir" (Kierkegaard, 2020, s, 22). İnsan kalabalıkların içinde kendini kaybeder, hazır bilgiyle gündelik yaşamını devam ettirirken tüm benliğini yitip gider. Eğitim sistemi, iş yerleri bireyleri belli bir kalıba sokmaya çalışır.

Var olmanın yolu Kierkegaard'a göre kendi seçimlerini kendi yapan, birey olmaktan geçer. Varoluş kavramına dair verdiği şu örnekle de bu durumu desteklemektedir. "Bir insan bir at arabasında oturur ve dizginleri tutar ama at alıştığı yol boyunca sürücünün herhangi bir etkin denetimi olmaksızın yol alır ve sürücü uyuyor bile olabilir. Başka bir insan atını etkin olarak yönetir ve yönlendirir. Bir anlamda iki insanında sürücü oldukları söylenebilir." Kierkegaard'a göre kendini gerçekleştiremeyen birey sürü psikolojisine kapılmış kendi fikirleri, deneyimlerini

önemsememiş, bireydir. Çünkü az ya da çok herkes bireyselleşmek ister. Sürü yaşamı içinde kendini kaybeden insan özgürleşemez ve sürü içinde kaybolur (Sarıoğlu, 2008, s. 4). Kierkegaard'ın varoluş düşüncesindeki birey ve özneliği destekleyen bu örnekle var olma halinin yaşamın içinde ve anda aranması gerektiğini desteklemiş oluruz. Her varoluş bireye özeldir, bu yüzden herhangi bir sistem ve matematiğe tabi tutulamaz (Çelebi, 2018, s. 5). Yazmış olduğu eserlerin birçoğunda mana arayışına giren Kierkegaard günlük ve eserlerinde gerçeği ve benliği sorgulamıştır. Kendi benlik arayışını eserlerine yansıtırken onun için yaşamda en önemli vurgunun hakikat olduğunu anlıyoruz.

Kierkegaard yirmi iki yaşındayken günlüğüne öznel hakikatle ilgili şu sözleri yazmıştı “ asıl mesele, benim için hakiki olan bir hakikat bulmaktır; ömrümü adayacağım ve uğrunda ölmeyi göze alacağım hakikati bulmaktır. İşte günlüğüne yazılmış bu yazı onun öznel, içsel ve öznel hakikate vurgu yapar, onun felsefesinin temel taşları bu sözlerle yaşamda mana bulur (Kierkegaard, 2020, s. 19). Akıl sahibi bir canlı olarak, gerçek olanı arayan Kierkegaard, yaşamını adayacağı, bir öznel gerçeklik aramıştır. Eserlerinde sıklıkla insan ve benliği anlamlandırmaya çalışarak, insanın kendi iç dünyası ile ilişkisini anlamaya yönelik yazılar yazmıştır.

Kierkegaard Ölümçül Hastalık ve Umutsuzluk eserinden, İnsan kavramını kullanırken şu sözlere vurgu yapar “İnsan tindir. Ama tin nedir? Tin ben'dir. Ama ben nedir? Ben kendine bağlı olan bir ilişkidir, daha doğrusu ben, ilişki içinde bu ilişkinin içsel yönelimidir; ben, ilişki olmayıp ilişkinin kendine dönüşüdür (Kierkegaard, 2010, s. 21). Kierkegaard'a göre insan ben olmak için yaşar ve benlik varoluşun tüm anlam ve amacını oluşturan katmandır. Benlik tanımını Kierkegaard, sonlunun ve sonsuzun, ruhun ve bedenin özgürlüğün ve zorunluluğun sentezi olarak yorumlar. Ona göre, sonlu ile sonsuz arasındaki sentezin üçüncü ögesi an, ruh ve beden arasındaki sentezin üçüncü ögesi tin/nefs, özgürlük ve zorunluluk arasındaki sentezin üçüncü ögesi ise olanaklılık. Ruh ve beden, sonlu ve sonsuz, özgürlük ve zorunluluk arasındaki sentezi kuran, benliğin unsurlarını tanımlayan asıl öge ise bedeni saran ruhtur (Taşdelen, 2017, s. 21). Bireylerin ancak an, ruh ve benlik arasında özgürlüğünü idam ettireceği ve varoluşunu gerçekleştireceği düşüncesi Kierkegaard'ı her türlü sürü psikolojisi ve genel geçer çözümden uzaklaştırmıştır.

Varoluşu ele alış biçiminin geleneksel spekülâtif felsefenin söylem biçiminden farklı olması gerektiğini savunan Kierkegaard, varoluş alanlarını anlatırken topluma

örnek tiplerden yararlandığı gibi aynı zamanda betimleyici ve öyküleyici bir dil kullanmıştır. Kierkegaard'ın kendi felsefesine dair belirtmiş olduğu şu söz, onun felsefesinin kendine has tarzını ortaya koyar; “Felsefenin tüm gizleri açıklama görevini yerine getirme durumuna, tarihinin hiçbir döneminde bu kadar yaklaşmadığını düşünen kişi benim seçmiş olduğum bu öyküleyici tarzın kesinlikle ucube ve yapmacık bir şey olduğunu düşünecektir.” Yaşamın içinden aldığı örneklerle anlatımı pekiştirir, kendi hayatını ne kadar öznel bir dürtüyle yaşıyorsa, verdiği eserlerde de dili bir o kadar spekülatif felsefeden farklıdır. Kierkegaard'ı yazmaya sevk eden en önemli dürtü, içindeki tepki ve muhalefet duygusudur. Onun felsefesini tepki ve eleştiri felsefesi olarak değerlendirebiliriz. Özellikle çağın önde gelen düşünürü olan Hegel'in felsefesini eleştirmediği yazısı yoktur (Taşdelen, 2017, s. 14-15).

Hegel'in sistemci yaklaşımını eleştiren Kierkegaard, Hegel'in varlığı açıklamak için kurmuş olduğu dünyada bireyin öznelliğini, varoluş halini, yaşamını ele almadığı için bireyi kategorize eder, onu bir düşünce bir kavram olarak ele aldığını savunur. Kierkegaard Ölümçül hastalıklar adlı eserinde Hegel sistemine şu şekilde eleştirir. “Bir düşünür devasa bir yapı, bir sistem, tüm varoluşu ve dünya tarihini vs. kucaklayan evrensel bir sistem kurar; ama özel yaşamına baktığımızda, bu devasa gülünç kişinin çok şaşkın olduğunu keşfederiz; hatta yüksek tonozlu bu büyük sarayda değil de bir yanında köpek kulübesi olan ambarda veya en fazla bir kapıcı dairesinde oturduğunu görürüz! ve bu çelişkiyi ona göstermek için bir sözcük kullanılsın hemen kızar, Çünkü sistemini bu yanlışlıkla tamamladığına göre, yanlışlığın içinde oturmanın ona ne zararı var? “Kierkegaard Ölümçül hastalıklar adlı eserinde Hegel sistemine ironik bir şekilde eleştirir (Taşdelen, 2017, s. 31). Hegel'in sistemci yaklaşımı en ileri noktaya taşıyan kişi olması, Kierkegaard'ın spekülatif felsefeye özellikle Hegel'e karşı büyük tepki vermesine yol açar.

Kierkegaard'ın sisteme karşı düşüncelerini Roger Reneaux şu şekilde çevirir. “İstedığınız her şeyi boşuna söyleyeceksiniz, ben sizin sisteminizin bir mantıki safhası değilim. Ben varım, ben hürüm. Ben benim, bir bireyim ve bir kavram değilim. Hiçbir soyut fikir benim kişiliğimi ifade edemez; geçmişimi halimi (şu andaki durumumu) bilhassa geleceğimi belirleyemez, potansiyel mevcudiyetimi tüketemez. Hiçbir akıl yürütme beni hayatımı yapmış olduğum seçimleri, doğumumu, ölümümü açıklayamaz. O halde felsefe için yapılacak iyi bir şey var; o da evreni rasyonalize etmekten vazgeçmek, dikkatini insan üzerine toplamak ve insan varoluşunu olduğu

gibi tasvir etmektir. Önemli olan tek şey budur, kalanı boştur. “Bireyi sistemin parçası olarak ele alan bakış açısı varoluşu anlatamaz, ancak onun resmini çekebilir (Taşdelen, 2017, s. 32-33).

Kierkegaard’ın derinden eleştirdiği bir diğer alan ise çağının din anlayışıdır. Hegel felsefesi din anlayışını spekülâtif felsefenin bir parçası haline getirmiş ve teolojik sorunlara “Rasyonel olan gerçek, gerçek olan rasyoneldir” düşüncesiyle çözüm aramıştır. Kierkegaard bu noktada da inancı bir sistem haline getiren, bir felsefe, bir bilgi, olarak düşünülen bu duruma karşı çıkar. Hegel felsefesinin, sistemci ve nesnel yaklaşımında Hristiyanlık nesnel bir tanrıya inanır. Kierkegaard’a göre ise bu sistemci yaklaşımın Hristiyanlığın gerçekliğini anlayamaz. Ona göre Hristiyanlıkta esas olan paradokstur, bu spekülâtif düşünce ise onu yok eder. Hristiyanlığın hâkî kati ancak varoşta ortaya çıkar (Taşdelen, 2017, s. 36-37). Hazır, kalıplaşmış düşünce sistemlerine karşı olan Kierkegaard göre “Hristiyan olmak nedir?” sorusunun tekrar düşünülmesi gerekiyordu. Hristiyan topraklarda doğup büyüyen ve bu sebepten dolayı Hristiyan olan kimselerin gerçek bir yanılgı içinde olduklarını düşünüyordu. Kierkegaard’a göre gerçek Hristiyanlık tanrının huzurunda olduğunu bir an bile unutmamaktan geçiyordu. Tanrıya karşı her zaman bireyselliğini üstlenmek, istekli ve sonsuz olmak gerekiyordu. Kierkegaard varoluş biçimleri arasından dinsel hayatın en zor varoluş biçimi olduğunu savunur (Kierkegaard, 2020, s.27). Varoluşun ancak yaşanılan an içinde gerçekleşebileceğini savunan Kierkegaard’ın aslında dini bakış açısı aynı doğrultudadır. Ona göre Hristiyanlığı yaşamak isteyen bir bireyin, tanrıyı hiçbir an unutmaması gerekir. Hristiyanlık bir sistem değil, insanın tanrı ile olan ilişkidir.

Hegel’in Hristiyanlık hakkında görüşlerini ikinci elden entelektüel tartışmalardan duymuş olan Kierkegaard bu duruma oldukça tepkilidir. Yaşadıkları çağın oyun yazarı Johan L. Heiberg, ünlü teolog Hans Lassen Martensen Kopenhag’da bulunun en ünlü Hegel temsilcileridir. Ünlü teolog Martensen Hristiyanlık öğretilerinde Hegel sistemini dolaylı yoldan kullanmaktaydı. Yahudilik dininde; insan, tanrı arasında asla uyumlanmanın mümkün olmadığı düşüncesi, Aristoteles düşüncesinde üçüncü olanın olanaksızlığı fikrine dayanıyordu. Fakat Hristiyanlık düşüncesindeki İsa’nın tanrının olduğuna dair atılan tez, hem Yahudilik, hem Aristotelesçi yaklaşımı aşmıştır. İsa’nın Tanrı’nın oğlu oluşu fikriyle Tanrı’nın dünyadaki bilinç içeriğindeki varlığı kabul görmüştür, bu noktada teologlara düşen ise

Tanrı'nın varlığını Hegelci yaklaşımla rasyonel bir şekilde anlatmaktır. Bu sistemle beraber Yahudiliğin ve Aristoteles yaklaşımının üzerine Hristiyanlık bir sistem olarak yerleştirilir (Kierkegaard, 2020, s. 10). Sistem olan bu din birey ve tanrı arasında kurulmuş olan saf bir ilişki değildir, aksine bireyleri yönlendirmek ve yönetmek amacı gütmektedir.

Kierkegaard Hristiyanlığa tarihsel bir olay bir olgu gibi bakılmasına tepki vermesinin yanı sıra kiliseye 'de tepkilidir. 1536 yılında Hristiyanlığın Danimarka'nın resmi dini olmasıyla beraber, adı Danimarka Devlet Kilisesi oldu. Lüterci Devlet Kilisesine dâhil olmak için; Danimarka vatandaşı olmak, vaftiz olmak yeterliydi. Avrupa'da olduğu gibi Danimarka ve devlet kilisesinde dinin Hegelci ve aydınlanmacı yorumu geçerliydi. Bu noktada Hristiyanlık daha çok, Tanrı, ölümsüzlük ve hayırlı işler gibi konular konuşuluyor, İsa ahlaksal bir anlatı haline gelmiş ve Hristiyanlığın akılla tahlil edilip, yorumlanabileceği düşünülmekteydi. Bu noktadan sonra Danimarka Hegelciliği bireyin dikkatini ahlaksal ve dinsel olaylardan uzaklaştırarak, nesnel bilgi tarafına çevirmiştir. Kierkegaard işte tam olarak bu noktayı eleştirir. Ona göre bir insanın devletin, kilisenin otoritesi altında kalması nesnel durumlarla ifade edilmesi, imanın samimi, bireyci ve içten durumunu yok etmektedir. İşte bu yüzden Kierkegaard kilise otoritesini reddeder, çünkü ona göre iman etmek bir uğraştan ziyade, bireyin kendi olma yolculuğunda, ona uzun süre eşlik eden, kurallarla değil varoluş içinde belirlenen bir durumdur (Taşdelen, 2017, s. 39-40). Din ve inanç sisteminin kurmuş olduğu otoriteyle beraber insanlar tek tip haline getirilip kendi varoluşlarını gerçekleştirmelerine engel olunmuştur. Bireyler tanrı ile olan ilişkilerine kurallar doğrultusunda yaklaşarak belli kalıplara girmişlerdir.

İsa'nın insanlara vermiş olduğu mesajı Hristiyanlık âleminin istediği forma sokma düşüncesi, Hristiyanlık ile bu dini yaşayan insanların arasında büyük bir uçurum yarattı. Kierkegaard'a göre Hristiyanlık sadece zor bir din değil aynı zamanda paradoksal bir dindi. Ona göre Hristiyanlığın görevinin insanlara otorite sağlamak ya da vaaz vermek için bir araç olarak kullanmak yanlıştı. Kierkegaard'a göre iman bir tanımlı yoktu, yazmış olduğu eserlerde de tanımlardan kaçınırdı. Rasyonel düşünce sisteminin tanımlara sığdırdığı iman tamamen inanmakla alakalıydı. İman insanın kendisiyle, özüyle, iç dünyası, ruhuyla ilişki kurduğu noktadır ve içinde huzursuzlukları, mutsuzlukları, kaygıları da barındırır. Kalıp olarak oturmuş bir Hristiyanlık sistemi ise insanları Kierkegaard'a göre sorgulatmaz, kolay yoldan huzur getirip, sakinleştirir

(Kierkegaard, 2020, s. 27-28).Kierkegaard imanını en uç özel davranış, akıldışı olarak yorumlar. Kierkegaard'a göre iman etmek sevgi, gönül işidir, içtenlik ile yapılmalıdır. Bireyin kendi seçimleri, özgür iradesiyle düştüğü bir yolculuktur. Tanrıyı bulduran gönüldür, Kierkegaard'ın içindeki Tanrı sevgidir. Hegel'in ise akıldır. Bu noktada Hristiyanlığın bir kurum, bir sistem olmasına karşı çıkar ve dinin ilk kuralsız ilkel haline dönmesi gerektiğini savunur (Taşdelen,2017, s. 40-41). İman etmenin inceliğini gönülden bir bağ ile açıklayan Kierkegaard, dayatmalı bir sistem yerine bireyin, kendi seçimi, öz iradesi ile yaklaştığı bir gönül işi olarak yorumlar. Aksi halde bireyin öznelliği tehlike altına düşmektedir.

Öznelliği sıradanlaştıran, bireyin varoluşuna engel olan unsurların başında, çağ, kamu ve basın bulunur. Modern dünyada bireyi yok olma noktasına getiren çok fazla neden vardır. Özellikle rasyonel düşünce sistemi ve deneyci yaklaşım bireyi bir madde haline getirmiştir. Makineleşmeyle beraber, bilim ve teknolojinin insandan daha önemli bir varlık haline gelmesi bu durumu daha da körüklemiştir. Yönetilme şekli olarak benimsenmiş olan bu totaliter rejimde, bireylere özgürlük hakkının verilmemesi, sürü halinde yaşamalarının dayatılmasından dolayı, bireylerin öznel bir varoluşa sahip olma şansı kalmamıştır (Çetin, 2016, s. 947). Yaşadığı çağın getirdiği robotlaşma sistemiyle beraber bireyler özgür olamaz ve kendi yaşam sorumluluğunu üzerine almadan genel geçer kuramlarla yaşar.

Varoluş sorunu Kierkegaard'ın yaşadığı çağa bakarken karamsar olmasına sebep olmuştur. Birey modern çağda varoluş sorumluluğunu üstlenmeyi istemez ve kendi olmaktan çıkararak kamu kanallarına sığınır. Kendinden kaçış halinde olan birey giderek yaşamın öznesi olmayı unuttur. Kitle içinde tüm öznelliği yok olan birey için varoluş artık öznel bir durum değildir. Günlük sorunlar ve dedikodular arasında benliğini yitirir (Taşdelen,2017, s. 41). Kierkegaard'a göre geçmişte insanlar gayretleri doğrultusunda ayakta kalır ya da düşerlerdi, yaşadığı bu çağda ise bu durumun tam tersini gözlemlemektedir, bir konu hakkında kulaktan dolma bilgilere sahip olma, biraz düşünme ve boş işlerle uğraşmak insanı başarıya götürmektedir. Kierkegaard bu ani heyecanlardan sonra gelen duyarsızlaşma ve eylemsizliği bu çağın komedisi olarak yorumlar. Tutkularından uzak, değer yargılarından uzak bu çağda bazı genel geçer bilgilerle yaşanır. Bu tutunulan bilgiler olsa dahi genel geçerdir. İşte bu noktada özgünlükten yoksundur (Çetin, 2016, s. 948). Modern İnsan bilgiye kulaktan dolma bir sistemle ulaşan bireyler, henüz onu özümsemeden, kendi yaşam mücadelelerinin

içine yerleştirmektedir. Sebep sonuç ilişkisine dayanan bu yaşam tarzı ile kendi deneyimlerinden uzaklaşırlar. Tutkudan, meraktan uzak bir yaşam tarzına geçiş yaparlar.

Kierkegaard modern insanı özellikle “Yaşadığımız Çağ” adlı eserinde eleştirir. Bu eseri vermiş olduğu zaman diliminde bireylerin tutkulardan yoksun, akıl ve tefekkür çağında olduğunu vurgular. Bu çağda her şey bilinip öğrenilmek istenir, tutku ve varoluş yok olur. Birey bilme hırslarının içinde kendi varoluşunu unuttur, her şeyin açıklamasını belli başlı matematiksel değerlerle açıklar, mekanikleşir. Bu noktada bilen birey yaşamın içinde olduğunu unuttur, varoluş problemi kuramların, cümlelerin, felsefesinin içinde boğulur, birey giderek benliğinden kopar ve kamusal bir olguya dönüşür Bireyin unutulduğu bu modern çağ diye nitelendirilen çağda Kierkegaard’a göre tutkudan yoksun fakat felsefe düşüncesinin egemen olduğu bir çağdır. Bu çağda derinlemesine düşünmeye gerek yoktur. Reklamlar, tanıtımlar, broşürler bu çağın özetini geçer. Kierkegaard “Korku ve Titreme” adlı eserinde bu çağ ile ilgili şu yorumu yapar. “Yazdıklarını alanların ve okuyanların azalması, onun için gittikçe daha uygun ve daha açık hale gelen bir lüktür. Tutkunun öğrenme uğruna yok edildiği bu çağda, kaderini önceden kolaylıkla görebilir. O çağ ki onda okuyucuları olmasını isteyen bir yazar, kitabını öyle şekerlemesi sırasında rahatça okuyabilecek tarzda yazmaya dikkat etmelidir.” (Taşdelen, 2017, s. 42-43). Bilgiye bu şekilde kolay bir ulaşımın olması, modern hayatın yarış hali, hap bilgi diye nitelenecek genel geçer tanımlar kişileri kendi yaşamlarından alıkoymaktadır. Yaşadığı her anı teorik bilgilerle yaşamaya çalışan bireyler bu yollarını kaybederler.

Bu yaşanan bilim çağıyla ilgili Kierkegaard bireylerin konuya oldukça hâkim olsa bile kimse hangi yolu seçip, hangi yöne gideceğine karar veremediğini söyler. Artan bilgiyle beraber yükselişte olan düşünme sistemiyle beraber birey hareketsizleşir. Bir durum üzerine tefekkür etmek her ne kadar iyi olsa bile, yapılacak olan eyleme karşı yapılan eleştirel tefekkür, bireyi eylemsizleştirir. Kierkegaard’a göre giderek düşünme kabiliyetini yitiren bireyler, daha önceki çağlara göre yaşadığı bu akıl çağında, oldukça fazla bilgiye hâkim olsa da tutkusuz bir yaşam dürdüklerini dile getirir. Ona göre “herkes “demek uygun bir soyutlama olan en önemli tehdittir. Kierkegaard şu sözleriyle konuya açıklık getirir. “Bireyin varoluşunun bir önemi var mıdır?” Evet, çağımız bilse bilse ancak onun ne denli önemsiz olduğunu bilir, işte tam bu noktada, çağın kendine özgü ahlâksızlığı yatmaktadır. Her çağın kendine has bir

ahlâksızlığı vardır. Bizim çağınki, belki de zevk, düşkünlük ya da tensellik değil de, bireyin varoluşuna karşı duyulan ahlâksız bir panteist nefrettir. Bireye yönelik gizli bir aşığılama söz konusudur. Her şey ama her şey dünya tarihinin bütünlüğünde kaybolmak ister; hiç kimse birey olmak istemez” (Çetin, 2016, s.948).

Kierkegaard’a göre soyutlama yaşamdaki her şeyin içini boşaltmıştır, bu öznesi belirsiz yaşam biçiminin en büyüğü ise kamudur. Kamu diye adlandırılan toplulukların etrafında toplanan bireyler bireysel sorumlukları üstlenmezler. Genellikle kabul görmüş bilgilerle konuşan kimlikler, kurulan cümlelerin öznesi arandığı zaman ise ortadan kaybolur. Kierkegaard kamuya karşı söylemlerini şu şekilde diler getirir: “Kamu ne bir ulustur ne nesil, ne cemaat, ne cemiyet, ne dernek, ne de şuradaki insanlar, zira bütün bunlar somut oldukları için vardılar; kamuya ait tek bir birey bile gerçek bir sorumluluk davranışı göstermez; belki günün bazı saatlerinde kamuya aittir yani başka hiçbir şey olmadığı anlarda, çünkü gerçekten kendisi olsa kamunun bir parçasını oluşturmaz. Böyle bireylerden hiçbir şey olmadığı anlardaki bireylerden oluşmuş kamu, devasa bir şeydir hem her şey, hem hiçbir şey olan soyut ıssız bir boşluktur...” (Taşdelen, 2017, s. 44). Bulduğu bu çağda kamuya sığınmış olmak, Kierkegaard için sürü halinde yaşamakla aynı etkiye sahiptir.

Kierkegaard modern çağı devrim çağı diye nitelendirilen eylem ve tutku çağıyla karşılaştırır ve modern çağın reklam ve tanıtım çağ oluşunu vurgular. Ona göre modern çağda olan bir şey yok, fakat oldukça fazla reklam vardır. Herkesin sıklıkla her şeyi yapması gerektiğinin vurguladığı bu çağda özne şikâyetçi fakat edilgen değildir (Taşdelen,2017, s. 42). Herkesin bir şeyler yapılması gerektiğine inandığı, ancak kimsenin bireysel olarak elini taşın altına koymadığı bir süreçtir. Bu çağda insanlar hem öznel olarak bir şey yapmadıkları gibi tutkudan uzak, kuru gürültüden ibarettir.

Tutkudan yoksun yaşayan insan iş icabı diye nitelendirdiğimiz birtakım davranışlarda bulunmaktadır. İşte bu davranışları Kierkegaard prensip gereği diye adlandırır. Prensip gereği yani dışarıdan gelen birtakım davranışlar, zaten tutkudan yoksun olan insanı giderek içsel döngüsünden uzaklaştırır. Prensip gereği yapılan eylemler tutku yoksunu ve kamusaldir. Kamusal eylemler ise öznel olmadığı için, birey giderek anonim bir yaşantının içerisinde bulur kendini. Bu döngü içerisinde hiç kimse ne yapılan eylemden ne söylenen sözden mesuldür. “Bugünlerde insan herkesle konuşabiliyor ve itiraf etmek gerekir ki insanların görüşleri son derece akla yatkın, ne

var ki biriyle konuşmanın ardından insanın kafasında sanki kütle ile konuşmuş bir izlenim kalıyor. Böylece konuşmalarımız kamuya benziyor, tamamen bir soyutlama. Nasıl konuşacağını bilen kimse yok artık, onun yerine nesnel düşünce insanın konuşmasını lüzumsuz kılan bir atmosfer, soyut bir ses yaratıyor, tıpkı makinanın insanı lüzumsuz kılması gibi”. Kierkegaard bu sözleriyle basın yayın organlarıyla kamuoyu oluşturmak, kamuoyunu yönlendirmek gibi ifadelerle karşı yapılan bu anonim düşünceler için söylemiştir (Taşdelen,2017, s. 46-47). İnsanların özlerine ait olmayan birtakım davranışlar, prensip meselesi olarak kabul ettirilmiş, onların doğalında bu davranış biçimleri varmışçasına dayatılmıştır. Bireylere ait olmayan davranış biçimlerinin ancak anonim olarak nitelendirilir.

Kierkegaard’a göre bu anonim ve öznesiz yaşamda bireyin Tanrı ile olan ilişkisinde de problem yaratır. Birey Tanrı’nın karşısına genel ve soyut bir insan olarak çıkarsa şayet yine kendi varoluşunu unuttur ve kendi sözünü söylemez, kendi eylemlerinin sorumluluğunu almaz. Modern çağın getirdiği bu evrensellik düşüncesi bireyin toplum ve devlet içinde giderek kamusallaşarak benliğini yitirmesine ve yok olmasına neden olur. Kierkegaard bu duruma şu sözlerle açıklık getirmektedir. “Ben çok olaylara tanık oldum; o kadar çok yok olup bozulan şeyler var ki! Ama sadece yaşamın sevinçlerinin veya acılarının aldattığı varlık boşa gidiyor; onlar sonsuzluk için kesin bir kazanım olarak hiçbir zaman bir tin bir beden olma bilincine erişemiyor ne Tanrı’nın varlığını ne de kendi beninin bu Tanrı için var olduğunu hissetmeye veya saptamaya ulaşabiliyor. Bu bilinç, sonsuzluğun ve bu kazanımını ancak umutsuzluğun ötesinde elde edebilir. Ve diğer sefalet! Mutlulukların mutluluğu olan bir düşüncenin hayal kırıklığına uğramış varlıkları! Ne yazık ki değerli olanın dışında kalan her şeyle eğleniyor ve yığınlar eğlendiriyor! Bu mutluluk onlara hiçbir zaman anımsatılmadan yaşamın basamaklarında güçlerini tüketmeye yönlendiriliyorlar! Yığınlar halinde itiliyorlar... ve her bireyin tek başına en yüksek amaca ulaşması için yığınları dağıtmak ve her bireyi ayırt etmek yerine yığınları aldatıyorlar; bu en yüksek amaç, yaşanmaya degecek ve tüm sonsuz yaşamı besleyecek tek amaçtır. Tüm bu sefalet karşısında sonsuza kadar ağlayabilirim “(Taşdelen,2017, s. 48).

Kierkegaard varoluşu anlamlandırmak için üç farklı alandan söz eder. Bu alanlar etik, estetik ve dinsel varoluştur. Estetik varoluş alanı doğal veya sonlu ben’ e, etik varoluş alanı toplumsal ben’ e, dinsel varoluş alanı ise teolojik veya sonsuz ben’ e karşılık gelir. Kişiler kimliklerini belirlemek için bu alanlardan seçim yaparak kendi

varoluşuyla ilgili bir seçim yapmış olur ve bu seçimi kendi özgür iradesiyle yapar. Bu seçimlerle beraber kim olması gerektiğine karar vermiş olur (Taşdelen, 2017, s. 21). Kierkegaard bu varoluş alanlarının bireyin hayatını etkilediğini büyük ölçüde kabul etmekle beraber, kendisi dinsel bir yaşam biçimi seçmiş olduğu için, dinsel varoluşa büyük önem vermiştir (Gödelek, 2008, s. 365).

Varoluş evrelerinden Kierkegaard ilk olarak Ya/ Ya da eserinde bahseder ve yine devamı ise aynı yıl farklı müstear isimlerle yayınladığı eserlerinde mevcuttur. Ya/ Ya, Johannes de Silentio müstear ismiyle Korku ve Titremede, Costantin Costantius adıyla Tekerrür eserinde farklı yaşam biçimleri üzerinden örnekler vererek üç varoluş biçimine değinmiştir (Kierkegaard, 2020, s. 29).

Varoluş evreleri bireyin yaşamla nasıl bir ilişki kurduğu ile ilgilidir. Bireylerin sosyal yaşamdaki davranış biçimlerinin özeti değildir. Kierkegaard bireyin kendini yaşamdan ve içsel yolculuğundan oyalamak için hangi yollara başvurduğunun çok iyi bilincindeydi. Varoluş evreleri olarak nitelendirdiği alanlarda bireyler sınırsızca bu alanlara tutunur, sorgulamaz, yeniyi aramaz, elindekiyle yetinir, risk almaz, kabul görür ve yorulmazdı. Varoluş alanları; sahte alanları yıkmak, bireyi alıştığı kalıplardan özgürleştirmek, alışkanlık dâhilinde yaptığı seçimlerin esasen farklı ilgi alanlarında olduğunu görmesini sağlar. Örnek verecek olursak gerçekten Hristiyan olduğunu düşünen birey bu alanları araştırıp okuduğu vakit, kendini estetik varoluş alanında bulabilir (Kierkegaard, 2020, s. 30). Birey kendi seçimleriyle yaşamda dilediği alanda yer alır ve varoluşuna katkı sağlar, dilediği zaman ise bu alanlar içinde değişiklik yapar. Estetik, etik ve dinsel varoluş anlayışı olarak sıralanan bu alanlar, ilk başında estetik varoluş gelir.

2.1.1 Kierkegaard'ın estetik varoluş anlayışı. Kierkegaard'ın bahsetmiş olduğu bu üç farklı alandan bireyin varoluşuna yön verecek ilk alan estetik alanıdır. Estetik alanı doğal benliğe hizmet etmektedir, bu noktada birey haz arayışındadır, bedeninin cinsel duyular ve tensel ihtiyaçları karşılamak için varlığını sürdürür. Bu yaşam biçiminde birey yaşamını toplumsal sorumluluklardan kaçarak sürdürür. Toplumun ona dayattığı formları reddeder, evlenmez, çocuk yapmaz, özgürlüğünü kısıtlayacak durumlar içine girmez, kamusal bir alanda işe girmez, kendini ahlak ve toplum dışı birey haline getirir (Taşdelen, 2017, s. 21). Kierkegaard bu yaklaşımını eserlerinde sıklıkla örneklemektedir.

Ya/ Ya da eserinde estetik varoluş alanının başkarakteri Johannes'tir. Yaşamını aşkın peşinden koşarak geçiren bu karakter bir süre sonra kendine âşık olan kadınları terk eder ve yeni arayışlar içine girer. Onun için elde etmek dürtüsü ve haz her şeyden önemlidir. Bu heyecan verici duyguların oturmuş ve sakin hali hoşuna gitmez. Bir insanı elde edene kadar her türlü yolu deneyen Johannes, seçmiş olduğu kadın karakterini zirveye taşır, yüceltir, her şeyden üstün tutar ve elde etmesiyle beraber kaybolan heyecan dürtüsüyle ondan vazgeçer, yani haz peşinde koşmaktır amacı, gerçek bir aşk yaşamak değildir (Kierkegaard, 2020, s, 31). Bu katmanda birey haz peşinde koşmayı hedefler, sadece heyecan dürtüsüyle ilerleyen bireyler yaşamlarını yeni arayışlar için devam ettirir. Sorumluluk duygusu olmadan yaşamının keyfini sürerler.

Estetik katmanında birey iyi ve kötü değer yargıları olmadan ilerler, bu aşamada birey için sosyal sorumluluklar ve kimlikler önemli değildir, birey toplumsal norm dışı kalmayı seçer. Bu aşamada birey için önemli olan neyin ona haz verdiği ve dürtüselliğe karşılık geldiğidir. Kierkegaard' bu katmanla ilgili yüzeysellik yorumunda bulunur, haz peşinde koşan insan, aynı durumları tekrar tekrar yaşayarak, kendini bunaltır ve köklenemez. Bu durum ancak arzulara karşılık gelen son derece ilkel bir harekettir, ruhsal varlıktan yoksun olan birey bir sonraki aşamaya geçmek için iyi ve kötü arasında seçim yapması gerekir, ancak bu zorunlu değildir. Kierkegaard ruhsal dünyasının farkına varmadan yaşayan insanları kendi olamamış bireyler olarak yorumlamaktadır (Gödelek, 2008, s. 364-365) . İlkel dürtüyle yaşayan bireyler zevk, sefa, eğlence ve haz için hareket ederler. Güzele olan merak bu anlayışta sıklıkla gözler önüne serilir.

Gösterişli ve güzel olan bireyin ilgi odağıdır. Bazen bireylerin fiziksel özelliklerinden etkilenen birey kimi zamanda sanatsal yapıtlara karşı büyük ilgi duyar. Sanatsal bir yapıtın güzelliğinden alınan haz da estetik varoluş biçimine örnektir. Bu evrede olan bireyler kendi hayal güçlerini beslemek için var olurlar. Bu aşama bireyin gelişimine, özgürlüğüne, yaratım gücüne destek olacak her aşama kıymetlidir. Aynı şekilde bireye bağıllık duygusu hedefleyen, onu kitleyen, sabitleyen her durum birey için kötü olarak nitelendirilir. Birey için önemli olan heyecan duygusunun peşinden koşmak ve yaratım kabiliyetini yükseltmektir, bireyler hayal dünyalarının peşinden gittiği takdirde kendilerini hayatın dayatmacı sistemine uymamış olarak hisseder ve boyun eğmemiş olurlar (Kierkegaard, 2020, s31). Sistemin kölesi olmadığını hisseden

bireyler bağlanma duygusundan da mahrum kalır. Her ne kadar ciddi bir çabanın içerisine girmemek kendi kararı dahi olsa bir noktadan sonra yaşamını sorgulayacaktır.

Kierkegaard'a göre estetik alanında varoluş gerçekleştiren birey özgürlüğünü gerçekleştiremez, çünkü haz ve tutkuları peşinde koşmaktadır. Bu katmanda olan birey hiçbir ciddi çabanın ve bağlanmanın içerisine girmez, onun için her şey genel geçerdir, hayatı sorgulamaz, her şeyi kabul görür (Çelebi, 2008, s. 19). Hayatı geçici bir heves niteliğinde yaşayan bireyler süreç içinde haz duygusundan yorulur.

Estetik hazların peşinden koşmak bireylere yaşam içinde yorgunluk getirir, çünkü hayat daima heyecan dolu ve zirvede değildir. Rutin ve sıradan anların oldukça fazla olduğu anlarla mevcut olan yaşamda estetik varoluşa saplanıp kalmış olan birey melankoli bir hava yaşar. Estet olan birey aslında yaşamdan kaçmış bireydir. Bu varoluş biçiminde birey, kararsızlık duygusundan kaçmıştır, karar verme sürecinin gerginliğine girmek istemeyen kişi en ideal olan figüre tutulur. Bu hareketsizlik, bu durağanlık bireyi kazançlı bir yola sürüklemeyebilir. Kierkegaard'ın eleştirdiği Hegelci yaklaşımda bu estetik varoluş alanından çıkamaz. Bu aşama muhteşem görünse dahi, seçenekleri azaltılmış, belli bir şekle bürünmüş haliyle, bireyselliği, özgünlüğü elinden alınmış bir aşamadır. Kararsızlıklara, çelişiklere yer yoktur estetik aşamasında, bu da yaşamla doğru orantılı değildir. Estetik aşamasında sorgulamaya başlayan birey Ya/ Ya da kısmını düşündüğü vakit kendini etik aşamasında bulacaktır (Kierkegaard, 2020, s, 32).

2.1.2 Kierkegaard'ın etik varoluş anlayışı. Bir diğer varoluş alanı olan etik varoluş alanında ise birey iyi, kötü ve ödev sistemi üzerinden yaşamını gerçekleştirir. Bu alanın ödev ve sorumluluktan başka bir amacı söz konusu değildir, birey kendini bilmek, kendini tanımak ve ideal benliğini ortaya koymak için çalışır. Etikçi alanda bireyin sorumlulukları ona toplumsal bir yük olarak geri gelir. Bu alanda bireyin amacı toplumsal sorumluluklarını, ahlakı bir düzende yerine getirmektir. Bu alanda bireyin sorumluluğu, tanrıya ve devlete karşı değil, topluma ve evrene karşıdır (Çelebi, 2008, s. 21). Toplumla ilişkisinin kuvvetlendiği bu anlayışta bireyler benliklerini ortaya koyup, geliştirmek için oldukça fazla çaba sarf eder. Sorumluluk duygusunun üst düzeyde olduğu bu anlayış beraberinde bağ kurmayı da getirir.

Bu evrede mesuliyetin, bağlanmanın, kaidenin olduğu alandır. Etik alanında seçim yapan birey bu seçimden doğacak sonuçları üstlenir, sorumluluktan kaçınmaz.

Estetik evresinde sonsuz haz peşinde gezen bireye göre, Etik evrede zaman çok daha farklı işlemektedir, estetik evredeki sonsuzluk algısıyla aynı değildir. Burada sorumluluklar mevcuttur, yaşam içinde yaptığı seçimlerin sonuçlarına sahip çıkan, verdiği sözleri tutan birey bu noktaları yenileyerek sonsuzluğa ulaşır. Örnek verecek olursak evlenmiş olan bireyin sadakatini her zaman yerine getirmesi gerekir. Bunun dışında yaşamda ansızın karşımıza çıkan zorluklara karşı, azimle, yaşama arzusuyla, güçlü bir şekilde ayakta durmayı temsil eder. Kierkegaard'ın Ya/ Ya da adlı eserindeki Yargıç Wilhelm evliliğin, haz duygusunu yok etmediği aksine güçlendirdiğini savunur. Sadece haz duygusunda olan ilişkilerin tükenip gideceğini duyurur. Johannes ise tam tersidir, o seçim yapma fikrinden bile oldukça uzaktır (Kierkegaard, 2020, s, 32-33). Bu evrede kurulan her bağ ile birey arasında bir sorumluluk alanı olduğu gibi aynı zamanda bireyler kendi varoluşlarını en iyi gerçekleştirmek için çabalamaktadır.

Etik alanı sorumluluk alanıdır fakat en büyük sorumluluk kişinin kendini, ben olma halini, seçmiş olmasıdır. Bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için ise toplumsal ve etik ödevlerini yerine getirmesi gerekir. Birey estetik varoluş alanındaki gibi soyutun ve hazzın peşinden gitmek, sadece bireysel sorumluluklarını yerine getirmek yerine, toplumsal yaşamla ilişki kurmak ve evrensel sorumluluklarını yerine getirmek için çabalar. İşte bu noktada etik yani ahlaksal alan sorumluluk alanıdır, birey ailesine, topluma, devlete karşı sorumludur (Çelebi, 2008, s. 22). Etik anlayışında olan sorumluluk duygusu, estetik alanında olan haz duygusu kadar bireyi kaplayıcıdır. Sadece kendi yaşamlarına sorumlu olmayan bireyler, toplumun geneline karşı sorumludur. Bu yüzden bu anlayışın oluşumunda sistemci yaklaşımdan etkili olmuştur.

Etik alanı Kierkegaard Hegel'in etik yaşam sisteminden baz alarak oluşturur. Toplum tarafından kabul edilmiş, belli başlı normları olan, kuralları olan, adetler, gelenekler ve toplumsal davranışları temsil eder etik alan. Yaşam biçimleri, eylemler toplum içinde anlamlandırıldığı bir alandır. Estetik alan bu alandaki kısıtlamalardan hoşlanmaz ve bunları kabul görmez. Aile, iş hayatı, toplumsal düzen bireye belli başlı sorumluluklar yüklediği için, bireyin kendisini daha iyi ve zihinde hissetmesini sağlar. Birey aldığı bu görevler doğrultusunda kendini yaşamda güçlü kılar. Sürekli sorumluluk halinde olan birey, benci gelişimine bu doğrultuda büyük katkı sağlamış olur (Kierkegaard, 2020, s. 34). Sorumluluklar bireyi daha sistemli ve sağduyulu bir hayata taşır. Bireyin eylemleri toplumla ve kurullarla beraber hareket etmeye başlar.

Sorumluluk duygusu bireyi ben yapar. Etik alanda uzaklaştığı her toplumsal durumla bu alanda tekrar karşılaşır.

Estetikçi varoluş alanının aksine etik varoluş alanında toplum normları oldukça önemlidir. Bu alanda birey toplumsal sorumluluklarla hayatını geçirmektedir, evlenir, iş kurar hayatını bir ödev bir görev niteliğinde yaşar, kendine ve çevresine karşı daima sorumludur. Estetikçi varoluşta bireyin reddetmiş olduğu tinsel ve amoralizm değerler etikçi, alanda tekrar bireyin yaşamına girer (Taşdelen,2008, s. 22) . Bu alanda birey iyi ve kötü arasında ahlaksal bir seçim yapar, estetik alanında hayatının benzer döngüler ve umutsuzluklarla geçirmiş, haz peşinde koşmaktan yorulmuş olan birey etik alanına bir geçiş yapar, bütün umutsuzluklar onu hayatta mana aramaya sevk eder. Kierkegaard *Umutsuz Hastalık Ölüm* adlı eserinde insanın estetik biçimde yaşadığı umutsuzluğu dile getirir, birey estetik katmanında kendi olmaktan kaçır ve adeta bir hava boşluğunda sürüklenir. Kierkegaard'a göre birey ancak kendi olma halini seçtiği zaman etik alanına geçiş yaparak bu umutsuzluk ve değersizlik duygusundan kurtulabilir. Ahlaksal boyuta geçmiş olan birey bu aşamada sadece kendi alacağı hazı düşünmez aynı zamanda etrafındaki diğer insanları düşünür. Birey bu katmanda evrensel olanın iyi, doğru ve ahlaksal olanıyla uğraşır (Gödelek, 2008, s. 367).

Etik ve estetik varoluş alanlarında Kierkegaard'ın en büyük örneği evlilik ve kurumsallaşmaya dair verdiği örnektir. Estetik aşamasında birey kurduğu cinsel ilişkide sadece haz dürtüsünü düşünmektedir. Etik aşamasında evlilikle beraber bireyin sorumlulukları artar, artık eşine, ailesine ve topluma karşı ödev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır, birey bu noktada sadece alacağı zevki düşünmek yerine, sorumluluklarına bağlanır (Çelebi, 2008, s. 22). Ya da eserinde bu iki alandan oldukça fazla bahsede Kierkegaard bu iki alanın karşılaştırmasını da yapmıştır.

Kierkegaard etik ve estetik varoluş değerlendirmesini Ya/Ya 'da eserinin "Kişilik Gelişiminde Estetik" bölümünde şu şekilde açıklar. "Lakin estetik olarak yaşamak nedir ve etik olarak yaşamak nedir? Bir insanda estetik olan nedir, etik olan nedir? Bunu şöyle cevaplamak isterim: Bir insanda estetik olan, dolay ve dolaylı olarak o olmaktır; etik olan, insan ne olacaksa bunu ne yolla olduğudur. Kendindeki estetik olan içinde ve ona binaen ve ondan dolayı ve onun içinde yaşayan kimse estetik tarzda yaşıyor demektir" (Kierkegaard, 2020, s.764).

Etik varoluş alanında bireyler sorumluluklarını yerine getirip, kendi

yaşamlarına katkı sağlamış olsalar dahi, bazen dış faktörler tarafında kurdukları düzen bozulabilir. Her gün bir şekilde yaşamını olumlu bir hale getirmeye çalışan bireyin hayatı bir anda alt üst olabilir. Bu kırılğan durumlarda birey etik yaşamın sunmuş olduğu güven, toplum, istikrar ilişkisinin aslında bir yanılsama olduğunu anlar. Etik alanı en önemli konusu özgürlüktür, bireyin geleceğini sahiplenmesi gerekir. Bu noktada bireyler, sonunu kestiremediği, önünü göremediği, güven duymadığı, belirsizlik içinde olduğu alanlarda geleceğini sahiplenemez. Gelecek karşısında yalnızca kaygı duyan birey, huzursuzdur. Bu aşamadan sonra etik varoluş alanı eksik kalır. Bireyin itaatkâr olarak yaşamını sürdürebilmesi için artık dinsel varoluş alanı kendini belli etmeye başlar (Kierkegaard, 2020, s. 34). Gelecek kaygısı, belirsizlik, umutsuzluk, bireyleri yeni bir anlayış arayışına götürmektedir. İstikrar noktasında sıkıntı yaşayan birey geleceğe koşulsuz güvenmek ister, dinsel varoluş anlayışı tam bir teslimiyeti temsil etmektedir.

2.1.3 Kierkegaard’ın dinsel varoluş anlayışı. Son aşama olan dinsel varoluş alanında ise esas olan bireyin Tanrı ile ilişkisidir. Birey ben olma yolunda yaptığı girişimlere son verir ve tam bir teslimiyetçidir, bu noktada birey tanrı için yaşamayı seçer. Tanrı ile bire bir iletişimi artan birey artık etik alanındaki gibi evrensele hizmet etmez. Kierkegaard ahlaksal varoluş ile dinsel varoluşu ayırmasının sebebi, dinsel varoluş düzleminde her noktanın ahlaksal olmadığını düşünmesidir. İbrahim’in oğlunu Tanrı huzurunda ve yine Tanrı için kurban etmesi Kierkegaard için ahlaksız bir durumdur. Ahlaksal yani etik olan değerlerin akla uygun olması gerekir. Akla uygun olmayan ve evrensele hizmet etmeyen durumları ahlaksızlık olarak nitelendirir (Gödelek, 2008, s. 368).

Ya/ Ya da eserinde “Tanrı’ya Karşı Daima Kabahatli Olduğumuz Düşüncesinde Yatan Ahlaken Yükseltici Unsur” adlı bölümde yargıç Wilhelm estete, papazın vaazdaki mesajını gönderir. Bu mesajdan alınacak en açık söz Tanrı karşısında hiç kimsenin haklı olmayışıdır. Etik evrede yaşadığımız belli başlı toplum normları bireyleri ortalama bir düzende tutarak haklı çıkarır. Tanrı huzurunda hiç kimse haklı olduğunu ispat edemez. Bireylerin iyi ya da kötü olarak nitelendirdikleri anlar her zaman sınırsızdır, insan olmanın limitleri sonsuzdur. Kierkegaard Korku ve Titreme adlı eserinde bazen etik varoluş alanının, insanın mana arayışına yeterli gelmediğini ve bu noktada askıya alınarak dinsel varoluş alanına vurgu yapar (Kierkegaard, 2020, s.36). Estetik, etik ve dinsel varoluş alanı nasıl birbirinden farklıysa Kierkegaard’ın bu

anlayışlara olan örnekleri de bir o kadar uçlardadır.

Bütün anlayışları birbirinden farklı karakterlerle örneklendiren Kierkegaard, estetik aşamasındaki insanı vurgulamak için Don Juan, Johannes ve Faust gibi edebi karakterler, etik aşamasındaki insana vurgu yapmak için Agamemnon ve Sokrates, Dinsel varoluş alanındaki bireye vurgu yapmak için ise İbrahim'i örneklemiştir. Bu karakterler Kierkegaard için varoluş alanlarında kilit tipler olarak yer alır. Yapılan bu evrensel örneklemeyle üç farklı alan hakkında bilgi sahibi olmuş oluruz (Gödelek, 2008, s. 363).

Kierkegaard Ya/ Ya da adlı eserinde yargıç ve papaz karakteriyle etik ve dinsel varoluş alanlarına vurgu yapar. Eserin son bölümünde adaletin temsilcisi olan yargıç ile doğruluğundan sual edilmeyecek olan papaz karakteri karşı karşıya gelir. Doğru kavramını papaz karakteriyle sorgulatan Kierkegaard, adaletten daha üstün görünen bir kavramın duyulmasına hizmet eder. Bireylerin Tanrı huzurunda suçlu olma veya doğru olmama arzusu meşakkatli bir yol olsa dahi bireyleri geliştirir. Bu istek ancak gerçek sevgi ile açıklanabilir, akla dayalı bir seçimin sonucu değildir. Birey gerçek bir sevgi duyduğu için kendini haklı çıkarma dürtüsünden vazgeçer, kendini savunmaz, egoist yaklaşımlardan uzaklaşır (Kierkegaard, 2020, s.36-37).

Bu varoluş alanları her ne kadar birbirlerini dışlıyor olsalar dahi, farklı bir alanın gelişip sistemde yer bulmasına izin vermezler, bireyler için bu varoluş alanları dışında bir var oluş alanı yoktur. Yaşam içinde birey zaman zaman bu alanlarda birini ve ya ikisini üçünü bir de seçmiş dahi olsa Kierkegaard'a göre birey mutlaka bir gün bu alanlardan sadece birini seçmek zorunda olduğu bir dönem yaşayacaktır. Bireylerin yaşamına yön veren olaylar doğrultusunda bu aşamalardan yalnızca birine yöneleceği bir zaman dilimi olsa dahi Kierkegaard'a göre en doğru seçim, bireyin bu varoluş alanlarını teste etmemiz gerektiğini vurgular, müstear isimlerde yazmış olduğu kitaplarında ise bireyin test aşamalarına destek olmuştur. Kierkegaard hem müstear isimlerle yazmış olduğu yazılarında hem kendi adını kullanarak yazdığı yazılarında bu üç aşamanın en yüksek benlik ve varoluş aşamasının dinsel aşama olduğunu vurgular. Ona göre üç ayrı varoluş aşamasının bireyin yaşamında etkilerinin yadsınamaz dahi olsa, kendi yaşamında seçmiş olduğu dinsen varoluş aşamasına diğer aşamalardan daha çok önem verir (Gödelek, 2008, s. 363-364). Dinsel varoluş alanına bu kadar önem vermesinin sebeplerinden biri ise çocukluktan bu yana almış olduğu dini eğitimlerdir. Eserlerine ve yaşama olan ilgisi aynı çizgi doğrultusunda devam eden

Kierkegaard, geleneksel felsefi söylemde büyük değişikler yaratmıştır.

Biçim ve içerik açısından geleneksel felsefi söylemde yankı uyandıran değişimler yapan Kierkegaard'ın üzerine bir çalışma yapmak akademik bir çalışma yapma fikrini her zaman aşmış ve sanki kendi benliğimize dair bir şeyler arama haline bizi sürükler. Onun eserlerinde aradığımız şey kendi öykümüzdür. Kimi eserlerini düzensiz bir dil kullanmasına karşın, eserlerinin derinliği, varoluşsallığı ve olağan dışında yazmış olması geleneksel felsefeden ayrıldığı için ilgi çekicidir. Onun felsefesini anlamaya çalışmak, geleneksel felsefe üzerinden bir değerlendirme yapmak olacağı için, bu Kierkegaard'ın felsefesine aykırı olur. Kierkegaard kendi döneminden çok içinde bulunduğumuz çağın filozofudur (Taşdelen, 2017, s. 15-16). Sadece yaşamış olduğu çağı etkilemekle sınırlı kalmayan Kierkegaard, felsefenin yapı taşlarını yerinden oynatmış, bireyi tüm genellemelerin dışında tutmuştur.

2.2 Jean Paul Sartre'de Varoluş

Tanrı tanımaz varoluşçu olan Sartre, 1905 yılında Paris'te doğar, ailesi orta burjuva sınıfındandır. Gençlik dönemini okunmakla geçiren Sartre önce Bakalorya sınavına girdi, daha sonra yüksek Öğretmen Okulunda Felsefe bölümünü bitirdi. Okulu bittikten sonra taşrada öğretmenlik yapmaya başladı.

Okuyup düşünen araştıran Sartre Fransa'da Alman olgu bilimcilerini Heidegger'i ilk okuyan kişilerdendir. Bu yüzden ilk dönem eserlerinde Heidegger 'den etkilenmiş, İmgelem, Coşkular Üzerine Bir Kuram ve İmgesel gibi felsefi incelemeleri yazar. Yazar olmak için gayret gösteren Sartre kendine bir üslup bir tarz arar, fakat bu yol sandığı kadar kolay bulunmaz. Gençlik yıllarında oldukça fazla deneme yapar, bu eserlerden bazıları yayımlanır, bazıları yayımlamaz (Picon, 1985, s. 37- 38). İlk eserlerinde Husseri'nin etkisi altında kalan Sartre, İmgelem (1936), Coşkular Üstüne Bir Kuram Taslağı (1939) Düşsel (1940), Bulantı (1938), Duvar (1939) eserlerinde ahlakçı ve ruh bilimci mevzulara değiniyor. Süreçle beraber Husseri'nin etkisinden çıkıyor ve Heidegger ve Nietzsche'den etkilenmeye başlıyor, son dönem eserlerinde ise Marksizm bakış açısını kendi yaklaşımıyla ele alan Sartre yaşamı boyunca kimden etkilenmiş olursa olsun, aslında Descartesçi olmaktan geri kalamıyor (Sartre,1985, s.13).

Sartre hem düşünür olarak hem de edebiyat dünyasında oldukça büyük bir yer edinmiş. Her ne kadar edebiyat dünyası ile düşünür dünyası birbirinden oldukça zıt ve

biraktığı etki bambaşka olsa dahi kitleler tarafından benimsenmiştir. Bunun en önemli sebebi işte bu iki alan arasında okuyucuya göstermiş olduğu fark ile insanın özünü, varoluşunu arayışına yaptığı destektir. Sartre kurmuş olduğu dünya ile okuyucuyu çepeçevre sarar. Bu evren Sartre'ye özgüdür. Onun dünyasında anlamsız ve tiksiniç bir evren vardır. Başboş bir bilinçle karşı karşıya geldiği bir dünyadır. İnsanın gerçekten susamamış olduğu halde içtiği bir dünyadır. Her şeyin lüzumsuzca kullanıldığı, fazlalık halini aldığı, işin içinden çıkılamadığı, çıkmaz sokaklı bir dünya hatta bu dünyada doğa bile anlaşılabilir bir karmaşıklık içindedir. Güneş dahi uğursuzdur. Dış dünya insan sınırları içinde hapsolmüştür. Ne dışarıdan içeri rüzgâr girer, ne içerden dışarı hava çıkar. Sartre neredeyse tüm karakterlerinin odalarında bu sıkışık tasvirleri kullanmıştır (Sartre, 1985, s. 41-45-46). Felsefi ve edebi kitaplarının kitleler tarafından beğeniye ulaşmasının sebebi insanın özüne, varoluş arayışını dair yapmış olduğu destektir. Eserlerinde anlatmış olduğu sıkışıklık insanın varoluş sancısını temsil etmektedir.

1938 yılında Bulantı eseriyle büyük bir çıkış yakalar. Bu eser daha önceki eserlerine göre büyük yankılar uyandırır. Bu eserle beraber Sartre hızla yükselişe çıkar. Sartre'in Varlık ve Hiçlik adlı eseri Berson'dan sonra en çok okunan felsefi eser olur (Sartre, 1985, s. 38). Bu eserden sonra tiyatro oyunları yazmaya başlıyor. Sinekler, Gizli Oturum, Saygılı Yosma, Kirli Eller, Mezarsız Ölümler adlı eserlerini veriyor. Akabinde Descartes, Baudelaire, durumlar adlı denemeler, Özgürlük Yolları, Us Çağı, Geciktirme, Ruhtaki Ölüm adlı Romanları, Çark, İş İşten Geçti senaryolarını yayımlıyor. Sartre'in bu eserleri dönemine büyük yankılar uyandırıyor, tam bu esnada varoluşçuluk giderek şiddetleniyor ve bu kavgaya Beauvoir, Marleau, Ponty ve Albert Camus gibi yazarlar her bir yerden dâhil oluyor. Bütün tartışmalar zirve noktasına ulaştığı vakit Sartre'de çağın ihtiyaç duyduğu noktalara parmak basıyor. Sartre, çağının sorunlarını dile getiren tartışan, insanın durumunu ortaya koyan, bu durumun değişmesini hedefleyen bir düşünürdü. Çağına sahip çıkan ve özgürlüğü her şeyin üzerinde tutan bir savaşıdır. Bu yüzden varoluşçuluğun sadece Avrupa'nın sorunu olmaktan çıkıp, dünya sorunu olarak dile getirilip fark edilmesinde Sartre'in büyük payı vardır (Sartre,1985, s. 14). Birçok alanda eser vermiş olan Sartre yaşadığı dönemin sorunlarını eserlerine dâhil ederek büyük kitlelere sesini duyurmuştur.

Les Temps Modernes adlı dergide yazılar yayımlayan Sartre günümüz sorunlarına değinir. Yazıları geniş kitlelere ulaşır ve büyük tepkiler alır, Sartre'in

fotoğrafları hemen hemen tüm dergilerde yer almaya başlar, konuşmalara sayısız insan katılır ve salonlarda yer bulunmaz. Gaetan Picon, Sartre'in kitlelere ulaşabilmiş olmasını şu sıfatlarla yorumlar 'bir okul başbuğu, bir bilinç yönetmeni' der. Bu kadar geniş kitlelere ulaşabilmiş olmasının iki sebebi olduğunu belirtir: Cafe'de Flore'a, Bar du Pont Royal'a gibi mekânlarda çalışarak vakit geçirmiş olması ve çağdaş edebiyatın ilk ulu öncüsü olarak kabul görmesidir. (Sartre, 1985, s. 38). Yaptığı konuşmalarda da, yazılı olarak vermiş olduğu eserlerde de, insanın yaşadığı çağda olan sorunlarına değinerek anlamlandırmaya çalışır.

Tanrıtanımaz varoluşçu felsefesinde şayet tanrı yok ise, insanı yaratacak, onu belli bir forma sokacak biride yoktur, bu fikre göre bir insan doğasıda yoktur. İnsan varoluştan sonra kendisini nasıl görüyorsa, doğumla beraber bu dünyayı kendi kuracaktır, kendi atılımlarıyla varlığını oluşturacaktır. Özgürce yaptığı seçimler bireylerin varoluşunu etkileyecektir. Sartre varoluş ve özgürlüğü birbirinden ayırt etmez, bu iki kavramı birlikte kullanır. Özgürlük bireyin bilinçli seçimleriyle beraber kendini oluşturması durumunda ortaya çıkar. Dış dünyanın tepkilerine göre yaşayan kişi kendi özgürlüğünü gerçekleştiremez ve var olamaz. Sartre'ye göre kişi kendi seçim ve kararlarından kendi sorumludur, bu durumda dış dünyadan suçlanacak kimse yoktur. Her birey farklı alanların etki alanlarına girip girmemek konusunda kendi sorumludur. Sartre'in kaygısı insanlara özgürlük bilincini aşlamak ve yapacakları her seçim sonucunda oluşabilecek her durumun sorumsuzunun kendisi olduğunu hatırlatmak ve sorgulamaktır (Sarıoğlu, 2008, s. 251). Bireyler yaptıkları seçimlerde özgürdür ve bu seçimler onların bir sonraki adımlarını etkiler. Her ne seçim yapılmış olursa olsun Sartre'ye göre yaşamdaki tüm sorumluluk yalnızca bireye aittir. Bireyler çağın getirdiği büyük yıkımla beraber tüm bağlarından koparak özgürleşir.

Sartre'ye göre insan yaşamın içinde kendini bir anlamsızlık içinde bulur. Tanrı tarafından yaratılmayan insan, büyük bir boşluk, belirsizlik içerisinde. Varlığı bir nedene bağlanamayan insan dünya üzerinde kendini fazlalık ve anlamsız hisseder. Bu olayla insan sarsılır ve nefret duygusu gelişir. İşte Sartre bu durumu bulantı olarak açıklar. Bireyler varoluş sorumluluğunu sırtında hissederken bir noktada da bu durumun saçma olduğunu düşünmektedir. Yaşamı manasız bulan insan, kendi seçimleriyle bulunduğu düzleme değer katacaktır. Kendi seçimleriyle, özgür tasarısıyla hayatına değer katan insan, bu olumsuz duygulardan bu şekilde uzaklaşır. Evrenin ve bireyin manasızlığıyla mücadele eden insan, varoluşsal olarak duyduğu bu

boşlukla kaygılanır. Yaşanılan bu huzursuzluk bireylerin yaşamına şekil verir. Sartre'ye göre bireyler kimseden medet ummadan, en çok kendilerine güvenmelidir. İnsan doğası gereği sorumlulukların arasında yapayalnız kalmıştır. Bireylerin kendisi için hazırlamış oldukları hayat planlarından başka gayelerinin olmaması gerektiğini savunur (Bender,2009, s.27). Varoluşla beraber anlam arayışına düşen bireylerin içindeki derin boşluğu, yalnızlığı, çaresizliği Sartre “bulantı” olarak adlandırır.

Vermiş olduğu konferansta varoluşçuların “bunaltı” sözcüğünün açıklamasını “insanlık bunaltıdır” der ve duruma şu şekilde açıklık getirir. Bağlanan kişi yaşamda sadece kendini seçmek yerine yaptığı davranışlarda tümeli seçer ve bu sorumluluk duygusundan kurtulamaz. Birçok insan ise bu bunaltıcı, sıkıcı durumu yaşamaz ve bunaltılarını gizlemek için onu görmezden gelir ve ondan kaçarlar, yaptıkları edimlerin sadece kendilerini etkilediklerini düşünerek bireysel bir çıkarımda bulunurlar. Sartre'in anlayışına göre sonuç ne olursa olsun bu durumu kendimize sormamız gerekmektedir “Ya herkes bizim gibi yaparsa nice olur” (Sartre, 1885, s.67).

Sartre savaşlarla yıkımlara uğramış, geçmişine, geleceğe ve her şeyden önce şimdiye karşı güvenini yitirmiştir, bağlarında kopmuş, dünyanın boş ve anlamsız olduğunu düşünen bireylerin durumunun felsefesini yapar. Sartre'in felsefesine geçmişsiz bir varlık olan insanın kuramıdır. Tüm bağlarından kopmuş insan özgürdür, eğer insanı bağlayan bir bağ bir engel yoksa ona göre birey her şeyi yapabilecek güçtedir (Karakaya,2004, s. 74). Ona göre “özden önce gelen “ varoluş ancak tüm bağlarından koptuğun zaman gerçekleşir. Vermiş olduğu konferanslarda bu duruma açıklık getirmiştir.

Sartre'in 1946 yılında düzenlemiş olduğu konferansın metni Laffont Bompiani tarafından “Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır” adlı kitapta yayımlanmıştır. Sartre bu kitapta gerçek Varoluşçuluğun bir felsefe değil, bir öğreti olduğunu, çıkış noktasının ise varoluşun özden önce gelişidir. Başlıca iki kanadı vardır. Karl Jasper ve Gabriel Marcel Hristiyan varoluşçuları, Heidegger ve Sartre ise Tanrı tanımaz varoluşçuları temsil etmektedir. Varlığın özden önce gelmiş olduğu düşüncesi 17.yüzyıl Klasik felsefesinden bir kopuş yaşamıştır. Klasik felsefenin inanç sisteminde tanrı önce özü oluşturur, sonra insanı var eder.18 yüzyılda tanrı inancı devam eder fakat varoluşun özden önce geldiği düşünen varoluşçuluğun Tanrı tanımaz tarafı ise bu durumu reddeder. Tanrı Tanımaz varoluşçulara göre insan doğası diye bir şey yoktu, insan kendi edimleriyle kendini gerçekleştirir. Kendini seçen insan bu şekilde diğer insanları

da seçmiş olur. Kendi tasarısına uygun gerçekleşen insan profilinde, bir insan imgesi kurulur. Bu düşünce bir değerlendirmedir ve bu yüzden bütün insanlar birbirine bağlıdır. Varoluşçular bunaltı halini özgürlüğün içinde bırakılmış olarak değerlendirirler. Bunaltı hali insanda sorumluluk, ahlak ve etiğe dayanır, ancak varoluş birey özgür olduğunda gerçekleşir, ahlakı değerlerle bir ilgisi yoktur (Sartre, 1985, s. 52).

Sartre göre varoluşçu düşüncenin burjuva kökenli bir oluşum olmadığını, insanın nesneleştirilmemesi gerekliliğinin bir işaretidir. Bireysel düşünce, bireyler arası ilişkiyi de kapsar, insanın varoluşunu başkalarıyla olan ilişkileri belirler. Bireylerin evrenselliklerinin özlerinde değil durumlarında olduğunu savunur. Böylece özgür olabilmek için her insan durumunun birbirine bağlı olduğu düşüncesinin üzerinde durur. Bundan dolayı özgür düşünce fikrinin bütün insanlar için düşünülmesi gerektiğini ancak bu şekilde bir ortak bilince ulaşılabilirliğini vurgular (Sartre, 1985, s. 53).

Sartre varoluşçuluğa yönelik yapılan eleştirilere verdiği cevapta Tanrı Tanıamaz varoluşçuları dair şu sözleri savunur. Onun da içinde var olduğu Tanrı Tanıamaz varoluşçuları daha tutarlı bulmaktadır. Sarte eğer Tanrı yoksa varoluşu özden önce gelen, bir varlığın olduğunu vurgular. Bu varlık yani insan, herhangi bir kavram veya durumla belirlenememezlikten önce de vardır. Heidegger bunu “insan gerçeği” olarak yorumlar. İnsan önce dünyaya gelir, var olur, sonra tanımlanır belirlenir ve bir özü oluşur (Sartre, 1985, s. 63).

Kendisi varoluş felsefesinin önde gelmiş isimlerinden biri olmasına karşı adının varoluşçu olarak adlandırılmasından hoşlanmayan Sartre varoluşu Hedidegger gibi varlıkbilimsel bir çerçevede açıklar. Sartre varoluşu kendinde varlık ve kendisi için varlık olarak iki alandan bahseder. (Topakkaya, Urtekin, 2022, s.291).

2.2.1 Kendinde varlık. Sartre tarafından varoluşu incelediğimiz zaman Tanrının yokluğu üzerine kurulmuş bir sistemden söz edebiliriz. Sartre’a göre “varlık vardır ve varlık, kendi içindedir. Varlık ne ise odur. “Varoluşun nedensiz ve zorunlu olmayarak var olduğunu tanımlar Sartre. L’Etre et Le Néant adlı eserinde, varlığın iki tür değişmesi olduğunu vurgular. Birincisi ‘kendisi için varlık yani l’être en pour soi’ diğeri ise’ kendinde varlık yani l’être en soi’dır (Karakaya, 2004, s, 77). Kendinde varlık, varlıkta bulunan olarak yorumlanabilir, kendi başına varlık ancak cansız

varlıklar için söz konusudur.

Sartre'ye göre kendi başına varlık, kendisi için varlıktan daha öncedir. Varoluşun özden önce geldiği bilinci Sartre içinde geçerlidir. Cansız varlıkların varoluşundan önce özlerinin oluştuğunu düşünür. Tanrı inancı olmayan Sartre kendinde varlığı anlamsız bulur. Kendinde varlığın açıklaması başka varlıklar üzerinden yapılmaz. Kendinde varlık için nesnelere dünyasından bahseden Sartre, bu alan için “fazladan” ifadesini kullanmaktadır. Sartre kendinde varlığı ne diğer nesnelere ne kendisiyle ilişkili bulur. Onun için kendinde varlık bir başına, saçma ve anlamsızdır. Kendinden varlıkta varlık tamamen kendisiyle yüküdür, Sartre kendinde varlık için şu sözleri kullanmıştır.” O bütün sentezler içinde en çözülmeyeni, kendisinin kendisiyle sentezidir. Yaratılmamıştır, kendi kendini de oluşturmamıştır. Kendi içinde sadece kendisiyle dolu olan kendinde varlık, bu bakımdan tevekkeli ve manasızdır. Varoluşun özden önce geldiği düşüncesi bu noktada işlevsiz kalır. Nesnelere varlığı yani kendinde varlık için Sartre “fazladan” yorumunda bulunur (Çelebi, 2008, s. 34). Nesnelere dünyasında varoluşun özden önce geldiği düşüncesine zıttır. Bir nesnenin önce özü oluşur, daha sonra ancak onun varlığından bahsedilebilir.

Sartre kendinde varlıkta yoktan bir varoluş söz konusu olmadığını savunur. Kendinde varlık yaratılmamıştır. Bu düşüncesiyle Parmenides ile aynı fikirde olan Sartre, bu konuya şu sözlerle açıklık getirir: “Varlık fenomeninin doğru düşünülmesi, çoğu zaman yaratıcılık créationisme diyeceğimiz bu peşin hükümlerle karanlıklaştırılmıştır.” Sartre'ye göre varlık kendi haricinde Tanrı tarafından var edilmemiştir. Elbette Sartre kendi kendine oluştuğunu da düşünmez.” Varlık, bilinç gibi kendi kendisinin nedeni değildir.” Yani Sartre bu aynılık kuramını da reddeder. Ona göre varlık ne tanrı tarafından ne kendi içinde bir sebep sonuç ilişkisine bağlanır. Bir şeyin varlığı sadece kendisinde bulunabilir (Kayacan, 2004, s. 59- 60). Kendinde varlık için Sartre yaptığı konferans konuşmalarında daha somut örnekler vermiştir. Bir nesneyi üretmeden önce, onun tasarısı yapılır yani özü oluşturulur.

Sartre Clup Maintenant'da yaptığı ses getiren konuşmasında kendinde varlık için kâğıt keseceği örneklemesini vermiştir. Sartre yapmış olduğu açıklamada kâğıt ya da kitap keseceği yapacak olan kişinin daha önce işlevsel olarak bunu hangi alanda kullanacağını belirlemiş ve bu formda bir üretim yaptığını vurgular, çünkü ne işe yaradığını bilmeden bir şey üretmeye çalışan kişi amaca hizmet edemez. Hangi amaca

hizmet etiğini belirleme noktasında önceden yapılan çalışmada öz varlıktan önce gelir. Bu noktayı dünyanın teknik görünümü olarak vurgulayan Sartre göre üretim hali, varlıktan kesinlikle önce gelmektedir (Sarte, 1985, s. 62). Daha evvel tasarısı yapılmış, üretim için özü oluşturulmuş nesnelere kendinde varlığı temsil etmektedir. Onda süre gelen bir oluş hali yoktur. Çizgi ve sınırları daha evvel belirlenmiştir.

Sartre'ye göre kendisi için varlık, kendinde varlık olmadan olamaz. Herhangi bir sesi düşündüğümüz zaman onun tonu ve frekansı da aklımıza gelir. Bir sesin tonu ve frekansı kendinde varlıktır. Ses ise kendisi için varlık anlamına gelir. Kendisi için varlıkta aynı zamanda yokluk bilinci vardır, hiçliği bilmek bir şeyin yokluğunu bilmek anlamına gelir (Karakaya, 2004. s. 77-78).

Prof. Dr. Talip Karakaya, Sartre'in insanı; kendisiyle hiçliğin dünyaya geldiği varlık olarak tanımladığından bahseder. Bu cümlelerin açılımı ise şu şekilde ifade edilebilir. Varlığını oluşturan insan ne ise o değildir. Bunun sebebi ise insan olmak istediğini olacaktır, yani şu an olduğu kimliğini biraz sonra açacaktır. Nesnelere saltıklığında insan, hiçliği üzerinde taşıyandır. İnsan ve doğa ikileminde baktığımız zaman, doğa insan tarafından değişime uğramıştır ve bu noktada kendinde varlık halinde değildir ve reddedilmiştir. Bilgi de doğanın bir reddedilişidir. Bütün bu olumsuzluklardan ise saltık bir özgürlük çıkmaktadır, insanın yaratıcı gücü ancak hiçliğe bağlanmaktadır (Karakaya, 2004, s.77-78). Olmak istediği tasarıya göre yaşamda hareket eden insan, her an biraz evvel olduğu halini aşır, yeni bir halde kendini bulacaktır, bu noktada ise varlık aynı zamanda hiçliği doğuracaktır.

Sartre'ın yapmış olduğu konferanstaki söylemlerinde insan ve doğasına ait şu sözlere vurgu yapar. 18 yüzyılda dinsiz filozofların devreye girişiyle, öz 'ün varoluştan önce geldiği düşüncesinin son versiyonunun yaşanmadığını söyler. Çünkü bu düşünceyi Voltaire ve Kant'ta dahi görmekte olduğumuzu. Onların düşüncesine göre insan, bir insana özgü hamurla oluşur. Bu "insan doğası" dediğimiz şey herkeste bulunur. Kant doğada bulunan ilk insana baktığı zamanda, burjuva kesime baktığı zamanda insan doğasını aynı bulur. Tarihsel gelişim içinde baktığımız vakitte de ormanda yaşayan insan özünde aynı olduğunu vurgular (Sartre, 1985, s. 63). Tanrı tanımaz varoluşçulara göre her insan önce varoluşunu gerçekleştirir, daha sonra yaptığı seçimlerle beraber, kendi özünü bulup, kendi tasarısını yapar.

2.2.2 Kendisi için varlık. Sartre varoluşçuluğu anlattığı konferansında

kendinde varlığı en basit haliyle şu şekilde açıklamıştır. Kendisinin temsilcisi olduğu Tanrıtanıamaz varoluşçuluğu oldukça çelişkisiz bulmaktadır. Tanrı'nın yokluğu düşünüldüğü vakit, varoluşun özden önce gelen varlığın insan olduğunu vurgular. Sartre'ye göre önce insan var olur, daha sonra yaptığı seçimlere göre özü oluşur. Varoluşun gerçeğine göre insan varlığından önce tarif edilemez, çünkü Tanrıtanıamaz düşünürlere göre bu tasarımı evvelinde yapacak bir tanrı yoktur. Kısacası insan varlık halinden sonra kendini nasıl tasarlırsa öyledir. Bu duruma Sartre'nin " İnsan yalnız kendini anladığı gibi değil, olmak istediği gibidir " söylemi açıklık getirmektedir (Sartre, 1985, s. 63-64). Yaşam döngüsünde belirsizlik üzerine hareket eden bireyler, her an için yeni bir oluş içerisinde. Kendi tasarımları nesnelere gibi sınırlı değildir, bu yüzden oluş hali sorgulanamaz.

Sartre göre varlık hiçbir zaman tam olarak duyumsanamaz, onun mahiyeti tam olarak açıklanamaz. Kendinde varlığın nedeni değişmez, tamamıyla net olandır. Cansız varlıkların dünyalarını temsil eder. Kendisi için varlık ise; net değildir, bir belirsizlik içerisinde ve insan aklının varlığına denktir. Sartre'ye göre kendinde varlığı kendisi için varlıktan önce gelmektedir. Kendisi için varlık, kendinde varlıktan türetilmiştir ve varlığın ortasında bir yokluktan söz edilebilir. Bu umutsuzluktan dolayı Sartre insanın doğasının özgürlük olduğunu vurgular. Düşüğü sıkıntılar doğrultusunda insan özgür olduğunu anlayabilir. İnsan yaptığı tüm eylemler doğrultusunda kendinden sorumludur (Karakaya, 2004, s. 79). İnsan sınırsız aklı ve düşünce sistemiyle, kendinden istediği kendisi için varlığı oluşturabilir. Kendisi için varlık düşüncesi içinde olmayana, eksik olana doğru bir yaratım olduğu için içinde bir hiçlik barındırır.

Sartre kendisi için varlığı boş ve saydamlık olarak yorumlar. Kendine ve dünyaya açıklıkta olan bu varlık, kendi içinde boşluktur. Bu boşluktan dolayı her zaman arayış içinde bulunur. Dışarıdan gelen içeriklerle dolan kendisi için varlık aslında bir hiçliktir. Kendine has yani özel bir varlık oluşu, onu özgür kılar (Karakaya, 2004, s. 80).

Sartre bireysel seçimlerin bütün insanlığı etkilediğini vurgular. Kendi seçimleriyle yaşam bulan insan, etrafındaki insanları da seçer. Kendimize istediğimiz tasarımı yaparken bir noktada diğer insanların tasarımı seçmiş oluruz. Bir şeyleri seçmiş olmak onun olması gerektiği haline karşı bir netlikte olmak demektir. İnsan kendisi için neyi seçerse bunun onun için en doğrusu olduğunu düşünür ve

etrafındaki insanların doğal olarak onun seçimlerini yapmasını ister. Oysa Sartre herkes için seçilmiş bir şeyin bizim için iyi olmayabileceğini söyler, kendi tasarımını kendi yapan insan, çağın içinde kendi kıymetini belirler ve kendine hakiki bir yer edinir. Çağı etkileyecek bu seçimlerden insan sorumludur. Sartre şu örneği vermiştir, bir işçinin sosyalist olmak yerine Hristiyan olmayı seçerse eğer bu durumun karşılığı boyun eğmektir. “İnsana düşen, alınyazısına katlanmaktır; tevekküldür, boyun eğmektir. Çünkü bu dünyada saltanat yok insan için!” Sartre insanların yaptığı bu seçimlerin kendilerine olan etkisi dışında, insanlık geneli için bir seçim yapmış olduklarını, insanların kendi için yaptığı seçimlerle oluşturmaya çalıştığı “gerçek insan” profiliyle herkese karşı sorumlu olduğunu söyler (Sartre, 1985, s. 66).

Bölüm 3

Franz Kafka ve Edebiyatı

3.1 Franz Kafka'nın Hayatı

19. yüzyıl öncesinde yaşayan insanların sakin, durgun bir akışta olduğu, yaşamak için durup dinlenerek hareket ettiği, belli bir sakinlik çerçevesinde hayatlarına baktıkları kuşkusuzdur. 19. yüzyılın sonu 20.yüzyılın başlarında modern dönemin hayatımıza girişiyle beraber insanlar daha kaotik bir ortamda yaşamaya başlamışlardır. Yapacakları seçimler ve atacakları adımlar konusunda şehirleşmenin, kalabalıkların arasına sıkışmış ve bu durum birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde gerçeğin algılanış biçimi değişime uğramaya başlamış, yavaş yavaş natüralizmin karşısına farklı akımlar çıkmıştır. Gerçekçi ve doğal akıma karşı ressamlar, yazarlar ve sanatçılar, sembolizm, ekspresyonizm, sürrealizm, fütürizm, yeni romantik gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Gerçekçiliğin algılanış biçimi standart ve düzlükten çıkarılmaya çalışılmış, klasik bir yorum yerine bireysel izlenimler vererek sanata farklı bir boyut kazandırılmaya çalışılmıştır. İşte modern dünyanın insanının zihin karmaşıklığı, yorgunluğu, natüralist gerçekçilikten farklı olan bireysellik ve benlik doğrultusunda yeni akımların çıkmasına sebep olmuştur. Bu egosantrik fikirlerin modern yaşamda insanın hayatına girmesiyle beraber bir topluluğu temsil edip benlik algısına yönelik insan motifinin bu karmaşıklık içinde kaybolmasına sebep olmuştur. Böylesine karmaşık bir ortamda yalnız başına kalan birey için Heidegger “fırlatılmışık” söylemini kullanmaktadır. Modern hayat bireyi yalnız, çaresiz, karmaşık, bir duruma sokmuş giderek bunalıma sürüklemiştir.

Yüzyıl bitmeden yaşanan dünya savaşları, benliğin bu modern dünyada savrulmasına, hatta faşizmin insanlık üzerinde etkisi, büyük yıkımlar, kayıplar, soykırımlar derken insanlık büyük bir çöküş içerisine girmiştir, 20.yy. da ise tam bir kaos ortamı yaşanmış insanlık adına pek iyi gelişmeler olmamıştır.1914 yılında gerçekleşen 1. Dünya Savaşı ve sonra, ülkelerin birbirine düşman kesildiği, sınırlarının kendilerine yetersiz gelmesi ve düşmanca genişletmek istemeleri, Arap ülkelerinde olan kaynakları ele geçirme arzusu tam bir felaket çağını doğurmuştur. İngiltere, Hollanda, Fransa gibi ülkeler sınırlarını genişletmenin peşine düşmüş, bununla beraber sömürgecilik gündeme gelmiştir (Sarı, 2021, s.20,21).

Hitler 1. Dünya Savaşı'nın sonunda yapılan Versay anlaşmasının onların onurlarını zedelediğini düşünerek 2. Dünya Savaşının temelini atmaya başladılar.

Anlaşmayı tanımayan Germen ulusu Almanya toprakları dışına çıkıp taşmak ister. Sınırların yanı sıra Marksizm ve Yahudiliği büyük bir tehlike olarak görmüştür. Sadece farklı ırklarla değil bu dönemde kendi ırklarından olan hasta, sağlıksız, engelli çocukları ailelerinden koparıp hastanelerde zehirli iğnelerle öldürmüştür. Kendi ırkına karşı bile son derece acımasız davranan bu millet Yahudileri, Marksizleri, Bolşevikleri, komünistleri, kendi ten renginden başka olan tüm insanları tarihten silmiştir (Sarı, 2021, s.22,23). İnsanlık dışı olan bu siyasi olaylar tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya savaşlarının etkisi uzun yıllar insanlığın etkilemiş yaşama dair güvenlerini sarsmıştır.

İşte tam bu olayların zemini hazırlanırken, 1875 yılında henüz Yahudilere insan muamelesi yapıldığı bir zamanda Hermann Kafka çalışıp çabalayarak kazandığı zengin hayatını, Julie Kafka adında orta sınıf üzeri bir kadınla birleştirir. Bu dönemde henüz Yahudilere karşı olan tepkiler tamamen düşmanca değildir, yönetim biraz daha sakin, farklı kimlikler konusunda insanlar biraz daha uyumludur (Sarı, 2021, s.23). Kafka'nın doğumu öncesi dönemi bu şekilde özetlemek, onu ve yaşamının neredeyse tamamını geçirdiği Prag'ı daha doğru değerlendirmemizi sağlayacaktır.

1883 yılında Kafka'nın Prag'da dünyaya gelişiyle beraber ailesi bir erkek çocuğunu yaşama katmanın onuruyla taçlanır. Kafka'nın doğduğu yıllarda Prag, Avusturya İmparatorluğu, Bohemya krallığına bağlıydı (Aslan, 2019, s.434). Kafka'nın doğumundan tam iki yıl sonra Georg Kafka doğar fakat 2 yaşında yaşama gözlerini yumar. Hemen arkasından dünyaya gelen Heinrich Kafka ise sadece 1 yıl hayatta kalabilir. Ailenin tek erkek çocuğu olarak kalan Kafka'ya Elli (1889), Valli (1880), Ottla (1882) adında kız kardeşler dâhil olur ve bu kardeşlerin hepsi Kafka'dan daha fazla yaşamda kalır. Kız kardeşleri Almanya'dan kaçamayan diğer Yahudiler gibi toplama kapında hayatlarına son verilecektir (Sarı, 2021, s. 25).

Kafka 1889 yılında Fleischmark'ta bulunan Deutsche Knabenschule'ye, akabinde ise Prag Altstadt'ta bulunan Almanca eğitim veren Avusturya Macaristan lisesinde eğitim görmüştür. 1901 yılında Karl Ferdinand Üniversitesinde Kimya bölümünde okumaya başlayan Kafka, Hermann Kafka'nın baskılarına dayanamaz ve Hukuk Fakültesine geçiş yapar. Hukuk fakültesindeki eğitimini başarıyla tamamlayan Kafka ailesine olan sevgi ve bağlılığını bu şekilde ispatlamış olur. Orta yolu bulduğunu düşünen Kafka kendi uğraşlarına, iş hayatından kalan süreçte vakit ayırmaya başlamıştır.

Kafka'nın yazmaya olan tutkusu her zaman meslek seçiminin önüne geçmiştir, onun için hangi meslekte uzmanlaştığının bir önemi yoktur aslında. Hukuk fakültesini bitirdikten sonra Avukatlık stajına başlayan Kafka bu süreci 1 yılda tamamlar. Staj bitiminde bir sigorta şirketi olan "Assicurazioni General" de çalışmaya başlar. Yoğun çalışma temposundan dolayı yazmaya vakit bulamayan Kafka yeni bir iş arayışına girer. Yaklaşık dokuz ay gibi bir süreç sonunda Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Kurumunda işe başlayan Kafka, emekliliğini burada tamamlar. (1922) Yeni işiyle beraber yazmaya daha fazla zaman ayırır ve kısa sürede iş arkadaşları tarafından benimsenir (Arslan, 2019, s. 435). Hermann Kafka'nın baskıcı tavrına dayanamayan Kafka kariyer planlamasını ailesine göre şekillendirir, fakat ne olursa olsun içindeki yazma isteğini durduramaz. Yazmaya dilediği kadar vakit ayıramayınca iş değişikliğine giden Kafka, Hukuk alanında çalıştığı için mutsuzluk içerisindeydi.

Hukuk eğitiminin ona oldukça fazla boş zaman yaratsa bile yazarlığa vaktinin çoğunu vermemesinden dolayı Kafka mutsuzdur. Bu iki dalın asla birlikte yürümediğini sıklıkla vurgulayan Kafka kendini şu sözlerle ifade eder. " Bu iki uğraş hiçbir zaman bağdaşamaz ve ikisine ortak bir mutluluk yaratamaz. Birinden duyulacak en küçük mutluluk, öteki için büyük bir mutsuzluk olur. Bir akşam iyi bir şey yazabildiğimde, ertesi güne dairede ateşler içinde yanıyorum ve hiçbir şey yapamıyorum. Bu çalkantı hep daha kötüye gidiyor. Dairede görünüşte görevlerimi yerine getiriyorum, ama vicdanım açısından görevimi yapamıyorum; yapamadığım her görev, bir daha içimden atamadığım bir mutsuzluğa dönüşüyor..." Sadece yazarlıkta değil Prag Sosyal Sigortalar Kurumundaki işinde de son derece dürüst ve ilişkileri kuvvetlidir. Kurumda çalışan diğer memurlarda onu sorumluluk sahibi yüksek bir birey olarak tanımlar. Kafka'nın bu ikilemde kalan hayatı kendi eserlerine konu olmuştur. Örnek verecek olursak "Amerika " adlı eserindeki insanı sallayan öğrenci karakteri, Kafka'nın kendisidir. Gündüz tezgâhtarlık yapan öğrenci, geceleri ise kitap dolusu bir balkonda ders çalışmaktadır (Fischer, 1998, s. 17). Çalışma hayatı boyunca etrafındaki iş arkadaşları tarafından uyumlu ve sorumluluk sahibi olarak tanınan Kafka, yaşamındaki bu varoluş sancısını kendi eserlerine konu etmiştir. Onun için yazmak her şeyden önce gelmektedir.

Yazmaya olan tutkusunu şu sözlerle dile getirir Kafka " Yazma eyleminin yaradılışının en verimli yönü olduğu ortaya çıktığında, tüm gücüm bu noktada odaklaştı ve cinselliğin zevklerine, yemeye, içmeye felsefi düşünmeye, özellikle

müziğe yönelir tüm yeteneklerimi ortada bıraktı, Bu yanlarımın tümünden zayıf düştüm. Bu da zorunluydu, çünkü sahip olduğum tek tek güçler bir bütün olarak o denli azdı ki, ancak hepsi bir araya geldiklerinde yazma amacına biraz olsun hizmet edebilirdi “ (Fischer, 1998, s.16). Bu sözleriyle sadece iş hayatının değil, özel ve sosyal hayatında da yazmayı nasıl konumlandığını belirtmiştir. Kafka kendi hakkında yazdığı yazılarında sıklıkla varlık olarak bu dünyada olan yerini sorgulamaktadır.

Kendine tanıklık etmeye çalışan Kafka yaptığı incelemeler sonucu, güçsüzlüğünün, yazma eyleminin esas kaynağı olduğunu gözlemlemiştir. Bu duruma şu sözlerle açıklık getirir: “Bildiğim kadarıyla yaşam için gerekli koşulların hiçbirini beraberinde getirmiş değildim, yalnızca insana özgü genel zayıflığın taşıyıcısıyım. Bu zayıflık sayesinde – bu anlamda sözünü ettiğim zayıflık, çok büyük bir güçtür- yaşadığım dönemin bana zaten çok yakın olan, savaşmak değil belli ölçüde temsil etmek hakkına sahip bulunduğum olumsuz yanını olanca gücümle özümsem. Gerek kapsamı dar olan olumludaki gerekse artık olumluya dönüşmenin sınırına varacak boyutlar almış olumsuzdaki payı, kalıtım yoluyla elde edilmiş değil” (Fischer, 1998, s.15). Tüm yaşamı boyunca, beden olarak zayıf bir görünümde olması, onun kendini güçsüz hissetmesine sebep olacaktır. Bedeninin zayıflığını farklı benzetmeler içine sokan Kafka, fiziksel olarak kendi hakkında çarpıcı yorumlarda bulunur.

Kendi bedenini beğenmeyen Kafka, zayıflığından güçsüzlüğünden, kulaklarının kepçe oluşundan eserlerinde sıklıkla bahsetmiştir. Yazmış olduğu günlüklerinde fiziksel görüntüsünü oldukça fazla eleştiren Kafka'nın soyadının Kafka olması Çekçe dilinde 'kavka' yani karga anlamına gelmektedir. Kafka'da kendi bedeninin kara kura bir halde oluşunu, zayıflığını, güçsüzlüğünü kargaya benzetir. Hatta Gustav Janouch'ya yaptığı bir görüşmede kendisi için “kanatları körelmiş bir karga” betimlemesini yapmıştır.” Ben eşine rastlanmamış bir karga- kavka'yım... Adaşımın durumu benimkinden daha iyi. Doğru uçmasın diye kanatları kesilmiş. Ama benim durumumda gerekli değildi bu, çünkü benim kanatlarım zaten körelmişti. Bu nedenle yüksekler ve uzaklar diye bir şey yok benim için. İnsanların arasında şaşkın şaşkın sekip duruyorum. Herkes kuşkuyla bakıyor ban, öyle ya tehlikeli bir kuşum ben, hırsız bir kuş, bir kargayım. Ama bu yalnız görüntüde böyledir. Gerçekte parlak nesnelere algılamamı sağlayacak bir duyudan yoksunum. Onun için değil mi pırl pırl siyah tüylerim bile bulunmuyor. Kül gibi gridir rengim öyle bir karga ki taşlar kayalar

içinde kaybolmak için can atıyor. Bu söylediklerim yalnızca bir şakadır kuşkusuz, bugün ne berbat durumda olduğumu fark etmeyesiniz diye yapılmış bir şaka.” (Sarı, 2021, s.-41- 42). Bedeni hakkında düşüncelerini bu şekilde dile getiren Kafka, kendini fiziksel olarak beğenmez. Kendini birden çok hayvana benzeten Kafka varoluşunu bu şekilde sorgulamaktadır. Ailesi için ise bu durum asla böyle nitelendirilmez.

Kafka, evin tek oğlu olduğu için ailesi tarafından şımartılır, soyağacının devamı Kafka'ya bağlıdır. Kız kardeşleriyle ilişkisi güçlüdür. Henüz çocukluğunda başlayan cılızlığı büyüdükçe yerini gelişime bırakılacağını düşünülmüş dahi olsa bile Kafka yetişkin bir adam olduğunda da bedeninin güçsüzlüğü, zayıflığı ve cılızlığıyla boğuşacaktır. Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik hemen hemen her dönemde cılız bedeniyle sorunları olan Kafka, kepçe kulaklarını hiç sevmez, kendini adeta bir fareye benzetir. Gençlik hastalığıyla beraber gelişim göstermeyen bir bedene sahip olan Kafka, bedeninin kafasından ayrı hisseder. 40'lı yaşlarına gelmiş olmasına rağmen cildinde tek bir iz bulunmayan Kafka, bebek gibi olan cildinden rahatsızdır, bu görüntü adeta onun yaşanmışlıklarını gizler (Sarı, 2021, s. 136-137). Cılız bir bedene sahip olmayı sıklıkla eleştiren Kafka, yaş almasıyla rağmen bedeni gelişmez, bu kez gençlik hastalığına yakalanır ve bu hastalık onu olabildiğince genç gösterir. Kafka'nın dış görünüşünden hiçbir zaman memnun kalmaz.

Kafka'nın en yakın dostu olan Max Brod onu fiziksel olarak şu şekilde tarif eder. “Buradan bir kez daha dostumun dış görünüşünü anımsamak isterim: İnce, uzun boylu, biraz kamburumsu, bakışları cesur, bakışları cesur, gözleri çakmak ve gri, esmerce bir yüz, kabarık ve simsiyah saçlar, düzgün dişler, keskin hatlarla donanmış güzel yüzde dost ve nazik bir gülümseme, bazen de dalgın ve kasvetli bir ifade, doğrusu asla sarsılmayan bir moral; çokluk tamamen kendine hâkim; seyrek anlarda (hastalığından önceki yıllarda ağırlıkla böyle anlar) gençlere özgü dış dünyaya açıklık, neşe, saflık, nüktedanlık; kendisinin de hemen sonradan esefle baktığı alay ve yanıltmacalara karşı temelde bir kötülük taşımayan bir eğilim; koyu gri ya da lacivert bir giysi, desensiz, düz, fazla bir zarafetten uzak; her vakit pek titiz ve zevk sahibi bir giyiniş; anlamlı ama devinimlerinde tutumlu davranan narin ve uzun eller: ne başında bir bere, ne arkada bir saç yelesi, kısacası ne carbonaro şapkası, ne de boynunda, şu sıra o günlere ilişkin anılarını gözden geçiren birinin ansızın ileri sürdüğü gibi bayronvari bir papyon kravat, gözlerimin önünde dikilip duruyor dostum Kafka.” (Brod, 2000, s.65). Kafka'yı en yakın tanıyan insanlardan biri olan Max Brod onu

fiziksel olarak bu şekilde yorumlar. Fakat Kafka'nın bilinmeye anlamlandırmaya değer daha birçok alan vardır.

Onun yaşamını genel olarak ele alacak olursak, yabancılık, dışlanmışlık ve kendi kendini mahkûm edilmişliği görmek mümkündür. Günther Anders, "Kafka pro et contra" adlı araştırmasında şu sözcükleri kullanır: "Kafka bir Yahudi olarak tümüyle Hristiyan dünyasının insanı değildi. Yahudiliği umursamayan –ki gerçekte umursamıyordu- bir Yahudi olarak tümüyle Yahudilerden sayılmazdı. Almanca konuşan biri olarak tam anlamıyla bir çek insanı değildi. Almanca konuşan bir Yahudi olması nedeniyle tam anlamıyla Bohemyalı bir Alman olduğu söylenemezdi. Bohemyalı olması, tam anlamıyla Avusturyalı olmasını önlüyordu. Sosyal sigorta memuru olarak tam anlamıyla bir burjuva değildi. Bir burjuva ailesinin oğlu olarak tümüyle emekçiler sınıfına girmiyordu: ama büro insanı da değildi, çünkü bir yazar olduğunu duyumsuyordu. Gelgelelim bir yazar da değildi, çünkü gücünü ailesi uğruna harcıyordu. Oysa " aile çevremde bir yabancından bile yabancı yaşıyorum" (Fischer, 1998, s. 19-20). Anvers'in Kafka'ya dair yazmış olduğu bu arada kalmışlık, kendini bir yere ait hissedememe ve varoluşu sorgulama onun yaşamına, eserlerine, hatta ömrüne yansımıştır. Bu sosyal karmaşa, bu sıkışıklık onun hayatının her alanına yayılmıştır. Öyle bir durumdur ki Kafka ailesiyle olan ilişkisinde bile bir türlü bütünleşemez.

Sıkıntılı aile yaşamından sürekli şikâyet eden Kafka ancak bu yaşamın dışında da kendini tutamaz. Ailesiyle arasında yalnızca bir kan bağı olduğunu bu bağın ise ilişkilerini geliştirmeye yetmediğini söyler. Evdeki eşyaların düzeninin bile onun midesini bulandırdığını, kendisini sürekli ailesine kabul ettirme çabasından sıkıldığını dile getirir. Üretken ve bulunduğu konumdan memnun olan bu küçük burjuva ailenin bir üyesi olan Kafka'yı ailesi kuraldışı bulur, anlayışsızlıkları bundan dolaydır. Çocukluğunu ilgi ve sevgi arayarak geçiren Kafka bunu ailesinde bulamaz. Henüz çocukken kötü giydirildiğini düşünen Kafka, kendine yakıştırmadığı kıyafetleri üzerinde taşıırken beden formuyla oynar. Kendini küçük ve zayıf görmeye çocuk yaşta başlamış, üzerinde bulunan kıyafetin onu kaskatı yaptığını düşünür, bu kötü düşüncelerden ancak hayal kurarak uzaklaşır (Fischer, 1998, s.20). Kafka kendi yaşamındaki umutsuzluklardan da bir ışık doğurmayı başarır. Ailesiyle bir türlü bütünlük kuramayan Kafka bu ayrışmayı eserlerine taşımıştır. Kafka, sadece ailesi değil yaşadığı çağın siyasi olaylarıyla da bir bütünlük kuramaz.

Kafka'nın eğitim hayatı döneminde birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı Kafka askeri birliğe katılmak ister, fakat fiziksel olarak güçsüz bir yapıda olduğu için çürüğe çıkarılır. Bu durum Kafka'yı derinden üzer çocukluktan beri bedeni ile çok fazla barışık olmayan Kafka için fiziksel olarak güçsüz olduğunun belgelenmiş olması, toplumsal olarak kabul görmüş formlara uygun olmaması adeta bir yıkımdır. Artık bedensel olarak bu denli güçsüz olması sadece onun bildiği bir şey değil, bir belge üzerinde yeni bir kanıttır. Hayatı boyunca ailesiyle yaşadığı eril denge sorununa yeni bir sorun daha eklenir.

Yaşamı boyunca kendini her konuda babasına ispat etmeye çalışan Kafka'nın askeri birlikten aldığı bu iş görmez raporu psikolojik olarak onu zorlu bir süre sokar. Babasına karşı dimdik durmaya çalıştığı eğitim, evlilik ve babasının beslenme düzeni olan etçil beslenmeye karşı oluşturduğu vejetaryen beslenmenin üzerine gelen savaşa katılamama haberi tüm eril dengeyi bozar. Zaten çocukluğundan beri gençlik hastalığına yakalanmış olan Kafka, 35 yaşlarından hala genç bir delikanlı gibi oluşunu güçsüzlük olarak görür. Borchert'in kullanmış olduğu "Savaşta babalar askerdir" sözü toplumdaki eril olan, güçlü olanların savaşa katılabileceğini vurgulamaktadır. Kafka'nın hem çürük raporu, hem çocukluktan beri peşini bırakmayan gençlik hastalığı, hem de babası ile yaşadığı çatışmalar onun bedenini daha güçsüz kılar (Sarı, 2021, s.32). Toplum tarafından kabul görmüş, erkek olmanın getirdiği sorumluluklardan biri olan askerliğe kabul edilmeyen Kafka, güçsüz bedenine ve babasına olan kızgınlığını eserlerine taşımıştır.

Kafka babasına kızgınlığını kendi bedenine değer vermeyerek çıkarır. "Babama Mektup" adlı eserinde babasının ailesiyle yemek esnasında, aile bireylerine yasakladığı durumları, canı istediği zaman, kendisinin çiğnemesinden dolayı kızar ve tepki verir. Hermann Kafka'nın kendi koyduğu kurallara kendinin uymaması Kafka'yı rahatsız eder ve babasının sıklıkla tükettiği, sevdiği besinlere karşı tepki verir. Babasının iri kemikleri, etleri iştahla tüketmesi, Kafka'yı etçil beslenme düzeninden uzağa iter. İmgesinde babasını iri etler ve kemikler üzerinden düşleyen Kafka, bu görüntüleri hazmedemez ve vejetaryen olur (Sarı, 2021, s.-145).

Kafka'nın özel hayatı da, gerek iş hayatı, gerek sosyal hayatı gibi ikilem içinde devam etmiştir. Akciğer tüberkülozu olduğunu öğrendiği vakit, nişanlısı Felice'den ayrılır. Hastalığını ona sıkıntı veren Prag, babası ve nişanlısından kaçış yolu olarak görmüş, özgürlüğü için adım atmaya başlamıştır. Onu en çok kız kardeşi Otta

desteklemiştir. En yakın arkadaşı olan Max Brod ve Otlta'dan hiçbir sırrını saklamayan Kafka, babası ile olan kötü ilişkisinin üstesinden gelmek için Otlta'yla iş birliği içerisine girer. 1919- 1920 yılları arasında babası ile ilişkisi zorlayıcı bir döneme girmiş olan Kafka, yakın Dostu Max Brod'a 1922 yılında, babasının kendi hakkında görüşlerini bir mektup aracılığıyla dile getirir:

“Evlenme yeteneğinden yoksun, ailenin adını taşıyacak evlatlar dünyaya getiremeyen bir oğul; 39 yaşında emekliye ayrılmış; yalnız kendi ruhunun selametini ya da felaketini göz önünde tutan acayip bir yazma işiyle uğraşır durur; sevgisiz, dinle ilişkisi yok ruhun selameti duasını bile okuyamaz, ciğerlerinden rahatsız üstelik babasının dışardan pek doğru gördüğü gibi kapmış hastalığı; çünkü tek başına bir iş beceremediği için erginliğe kavuştuktan kısa süre sonra o sağlığa zararlı Schönborn'daki odayı gidip tutmuş”

Bu sözler Hermann Kafka'nın kaleminden dökülmez ancak, yalnızca Kafka'nın babasının kendisi hakkında düşünceleri de değildir. Kafka'nın anlatımıyla, babasının onun hakkında görüşleridir. Kafka iki kez Felice, bir kez de Julie ile nişanlanır. İlişkileri ilerleyip evlilik boyutuna geçtiği zaman hep bozulmuş ve ayrılıkla sonuçlanmıştır. (Arslan, 2019, s. 435-436). Kafka'nın diğer kadınlarla ilişkisi mektup aşkından öteye gitmez. Kafka sade bir aile yaşantısını düşlemesine rağmen bir türlü evlenemez. Julie 'den sonra Milena ile tanışır, ancak bu kadın evlidir. Onunla sadece mektup arkadaşlığı yapan Kafka bu ilişkiye iki yıl içinde son verir (Can, 2010, s. 139). Kafka bir ailesi olmasını oldukça fazla istemesine rağmen hiç evlilik yapmamıştır. Babası tarafından sevilmediğini ve eleştirildiğini düşünmesi toplumun dayattığı sisteme ayak uydurmamasındandır. Kafka aslında babasının ağzıyla kendi hakkındaki yorumlarını dile getirmiştir. Bu sözlerden onun varoluşa dair duyguyu kaygıyı ve başarısızlığı anlamak mümkündür aslında. Ailesi ve toplum tarafından kabul görmüş birçok normda başarısız olan Kafka kendini kötü hisseder. Oysa bu güçsüz bedeninin sahibi Kafka dahi olsa, genetiği ailesinden gelmektedir.

Sarı, Kafkaesk Anorexia'da Kafka'nın cılız bedenini, hastalıklı bir bedene fırlatılmışlık halini genetik olduğunu yorumlar, kendinden sonra doğan erkek kardeşlerinin hayata tutunamamış olması bunun göstergesidir. Yas tutan anne rahminin üzüntüsüyle büyümüştür. Yas tutan anne motifinin Kafka'nın güçsüz bedeninde payı büyüktür. Böyle durumlar akabinde anorexia hastalığının temel sorunudur. Ailelerin daha çok erkek çocuğu istemeleri ve doğan çocukların kız olması

durumunda, kız çocuğuna olan davranışı içten olmadığı için çocuklarda ciddi sorunlara yer açar. Sevilmediğini, istenmediğini hissedenden çocuk yaşama karşı isteksizlik ve varoluşsal sorunları beraberinde getirir. Hiç evlenmemiş olan Kafka bedenindeki efeminelik, gençlik hastalığı ile erkeklere ait olan testosteron salgılanmamasından dolayı tüysüz bir erkektir. Babası Hermann Kafka'nın tam bir Yahudi erkeği olmasına karşın, Kafka'nın bedeni kız kardeşlerinden daha çok zayıftır. Androjen bir bedene sahip olan Kafka'nın cinselliğe bakış açısı, cinsel yaşamı ve evlilik düşüncesi gelişmemiştir (Sarı, 2021, s.-139). Bu fiziksel güçsüzlük belki de Kafka'da derin bir özgüvensizlik yaratmıştır. Babası ile olan otorite sorunu, bedeniyle olan güçsüzlük sorunu, toplumda kabul görmeme sorunlarına onu esir alsada dahi, bir noktada onun Kafkaesk olmasına sebep olmuştur.

Kâhin, boyun eğmeyen hayalperest sıfatları Kafka'ya Kafkaokur, Kafkasever aydınlar tarafından verilmiştir. Kafka'nın hayatına bir çerçeveden bakmak yerine içine girdiğimiz zaman yaşadığı Çağ'ın buhran ve bunalımlarından dolayı acı çeken insan görünüş örneğini gözlemlememiz mümkündür. Ona hangi şekilde hitap edilirse edilsin, yaşadığı dönemin acıları bedenine hastalık halinde geri dönmüştür. Yaşadığı çağın sorunlarına kayıtsız kalamayan Kafka akciğerlerinden dolayı kan kusmaktadır. Bu dekadan çağın altında ezilip hasta olan Kafka, baba otoritesi, toplum, ırklar, ulus, savaşlar ve onun zorba ruhunun aralıklarında savrulmaktadır. Bu zorba ruh o kadar inatçıdır ki bedeninde olan cılızlığa rağmen kendine vejetaryen bir beslenme düzenini seçmiştir. Hatta bu inatçılık düzeyi giderek artmış, aç kalmalara, anorexiaya hastalığına yakalanmasına sebep olmuştur (Sarı, 2021, s.32). Hayattaki bütün olumsuzlukları bedeninde bir ağırlıkla taşıyan Kafka, kendine göstermediği hoşgörüyü yaşamı boyunca dış dünyadaki insanlara göstermiştir. Ne kadar umutsuz, inatçı, karamsar olarak gözlemlenmiş olsa dahi Kafka aslında yardımsever bir kişiliğe sahiptir.

Max Brod Kafka'yı en yakından tanıyan kişilerden biri olarak, Kafka Umutsuzluk ve İnanç eserinde Kafka'nın yardımseverliğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Her ne kadar içine kapanık bir insan olmuş olsa dahi gönlünü insan sevgisine açmış, kalbi iyiliklerle dolu bir insandır Kafka. Eserlerinde karakterlerini sevgi duygusuna uzak mesafeden kurmuş olmasına karşın yaşamını candan bir insan olarak geçirir. Ev çalışanları Froylayn Werner'i yaşlanması ve yalnız kalması durumunda Kafka onunla zaman geçirir hatta onu tiyatro dâhil olmak üzere sanat

faaliyetlerine götürür. Yardımsever, başka insanların sıkıntılarını dinleyen, onlara yardımcı olmaya, onları mutlu etmeye çalışan bir insandı. Brod' Kafka'nın sevgilisi olan Dora Dymant yaptığı bir sohbette Dora'nın Kafka'nın tanımadığı insanlara bile faydasının dokunduğunu anlatır. Bir gün parkta gezdikleri vakit, küçük bir kızın ağladığını görürler, Kafka kıza neden ağladığını sorar, kız çocuğu oyuncak bebeğini kaybettiği için ağladığını söyler. Duruma çok üzülen Kafka çocuğa üzülmemesini ve yarım saat sonra parka tekrar gelmesini, kaybettiği bebeğinden ona mektup getireceğini dile getirir. Uzun süre Kafka bu kız çocuğuna bebeğinin ağzından mektuplar yazar. Prag-Viyana – Kierling mecburi yolculuğu esnasında kız çocuğuna bir mektup ve bir bebek bırakmış, bu bebeği eski bebeği olarak benimsetmiştir. Brod yardımsever arkadaşı Kafka'nın uzun bir yaşam sürmüş olsaydı hayatını iyilik ve tanrı tarafından onaylanmış bir yaşam üzerinden geçireceğini dile getirir (Brod, 2000, s, 66,67). Tanımadığı insanlara karşı olan bu hassasiyeti onun merhamet duygusunun oldukça gelişmiş olduğunu gösterir. Sadece yaşadığı çağın olaylarına tepkisiz kalmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamını iyilik yaparak geçirir.

Yaşadığı şehri sevmeyen Kafka, 1902 yılında Münih'ten dönüşünde Prag hakkında şu cümleleri yazmıştır: “Prag yakamı bırakmıyor... Bu kentin pençeleri var.” Yine farklı bir mektubunda ise şu cümleleri kullanır: “ Prag'dan ayrıldığım takdirde yitireceğim hiçbir şey yok, buna karşılık kazanacağım çok şey var. “ Kafka nefes aldığı anlaması ve mutlu olması için Prag'dan ayrılması gerektiğini düşünüyordu. O ancak Prag'dan uzaklaştığı zaman mutlu olabilirdi. 1921 yılında ise şöyle yazar Kafka: “Yaşamımın akışı beni hiçbir zaman sürüklemedi, Prag'dan hiç kurtulamadım...” (Fischer, 1998, s. 16). Kafka'nın tüm yaşamı Prag ile sınırlı kalmıştır. İlköğrenim, ortaöğrenim, lise ve yükseköğrenim dönemlerini hep bu çevrede tamamlamıştır. İçinde her zaman yaşadığı alandan başka ülkelere çıkma fikri olmuş olsa bile buna cesaret edememiştir. Edebiyata ve babasına iyi bir yazar olduğunu kanıtladıktan sonra yakın dostu Max Brod 'la yaptığı farklı ülkelere geziler de, ufku genişlemiş, zihnini dağıtıp, yaratım gücünü kuvvetlendirmiştir. Bu gezileri yaparken Yahudilerin ana yurdu olan Filistin'in topraklarından bir yere yerleşme ve sağlıklı yaşamını bir nebze olsun iyi bir konuma taşıma isteği her zaman içinde olmuştur (Sarı, 2021, s. 25-26).

3.2 Franz Kafka'nın Edebiyatı

Yazmak için var olmuş, kısa ömrünü edebiyata adanmış olan Kafka için edebiyat en büyük takıntı, dünya da bulunuş nedeni ve yaşamak için sebebi. Kafka

yapıtlarının çöpe atılması gerektiğini vasiyet etmesine rağmen, bu eserler yayımlandı. 1915 yılında yayımlanan kısa öyküsü Dönüşüm onun yaşadığı süre zarfında, tamamlanmış olarak basılan tek eseridir. Neredeyse tüm yapıtlarında Marksizm ve Nietzsche'den etkilenen Kafka, toplumsallık, adalet ve bütün insanlığın eşitlik ilkesine dayanarak yaşama fikri hemen hemen tüm eserlerinin konusudur. Kafka'nın Dava ve Şato adlı yarım kalmış eserleri ölümünden sonra yakın arkadaşı Max Brod tarafından düzenlenerek yayımlanmıştır (Bal, 2014, s. 369-370) .

Her yazara ithaf olmayan “esk”, “esque” sıfatı Kafka'ya ithaf olmuştur. Esk sıfatı verilen sanatçının bir marka, bir kalite, bir ikon, kendine ait bir tarz ve orijinal fikirleri olduğunu gösterir. Kafkaesk sıfatı ise Kafka'nın isminden türemiştir. Almanca olan bu sıfat, Kafka'nın ruh dünyasına aydınlık eden ve bu öğeleri yansıtan mekânları, bu mekânların havasını anlatır. Mehmet Öztürk “Franz Kafka ve Sineması” adlı eserinde Kafkaesk sözcüğünü şu şekilde aydınlatmaktadır.” Almanca kökenli olan kafkaesk sıfatı, Kafka'dan türetilmiş olup bir mekânı, bir atmosferi ifade eder. Daktilo, masa, büro, dosya, loş bir ışık, labirent sokaklar, merdivenler, mahkeme salonu, ve koridorları, yoksul kesimlerin barındığı bir avlu, kentin harap bir köşesi, kirli bir saray, tren garı, disiplinli hep uysal bir biçimde birbirinden farksız tekdüze çalışma düzeni, grotesk tuhaf ve aptalca tipler, acımasız çirkin ve iri adamlar, boş, terk edilmiş alanlar bu atmosferin ve ortamın tanımlayıcı öğeleridirler, kaskaesk bir dünyayı, onun nesne ve ilişkisini temsil eder.” (Sarı, 2021, s.35-36).

Max Brod, Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk eserine Kafka'nın eserlerinde inanç sistemini sarsan kuşkular olduğunu yazar, fakat buna rağmen Kafka inançsızlık ve umutsuzluğu temsil etmez, o daha inanç içinde sınılanmış bir yazardır. Kafka inancı arayan, sevgiden eksik, çağın umutsuzluğunda küçük bir ışıpta çare arayan bir kimsedir.

Kafka'ya göre yazmak adeta bir tapınma biçimidir. Kendine dair yaptığı farklı bir söylemde ise şunları dile getirir: “ İnanmak içindeki yok edilmezi özgür kılmak, daha doğrusu kendini özgür kırmak, daha doğrusu yok edilmez olmak, daha doğrusu olmaktır”. İşte Kafka'nın hemen hemen her yazısında anlattığı inanç meselesi, her insanın içinde bulunan bu tanrısal nüve, dünya bir yıkım halindeyken bile bu yok edilmeze inanır. Ona göre “Herkes gerçeği göremez, ama gerçek olabilir.” Kafka için umutsuzluk içinde olan kimseyi oradan çıkararak en önemli şey gerçektir (Brod, 2000, s. 5-7).

Başka yazarlar üretim sürecini günün belirli saatlerine yayarak fazla enerji kaybetmekten kaçınırlar, bu kategoriye girmeyen Kafka genellikle uzun soluklu bir oturumda eserlerini tamamlardı. Her türlü ölçünün dışına çıktığı takdirde üreten Kafka, 12 Eylül 1912 tarihinde yazmış olduğu günlüğünde şu sözleri dile getirir. “ Bu öyküyü, ‘Yargı’ adlı öyküyü, 22’yi 23’e bağlayan gece, akşamın onu ile sabahın altısı arasında bir solukta yazdım... Öykünün önümde gelişmesi bir su da ilerler gibi ilerleyişim, hem korkunç bir çaba, hem de mutluluk. Bu gece sırtımda birkaç kez kendi ağırlığımı taşıdım... İnsan ancak böyle yazabilir, bedenini ve ruhunu bu denli bütünüyle adadığında...” Ancak böyle anlarda iyi buluşlar yapabilmelidir; ama o an gelip çattığında “ dağarcık o denli zenginleşti ki özveride bulunmak zorunda kalıyorum, yani akıntıdan bir şeyleri gözü kapalı alıyorum, öyle önüme ne gelirse, el attıkça; o zaman bu aldıklarım düşünerek yazmaya başlayınca, eskiden içinde bulunduğum dağarcığın bütününe oranla bir hiç oluyor, o dağarcığın zenginliğini yansıtmaya yetmiyor, bu nedenle de kötü ve insanı tedirgin edici bir nitelik alıyor, çekiciliği bir işe yaramadığı için...” (Fischer, 1998, s. 16). Hayatının en önemli eylemi yazmak olan Kafka, tüm beden yorgunluklarına rağmen kendini edebiyattan alıkoyamaz. Her solukta yazmayı oturur, hatta yazmak için uykusuzluğu göz alır. Onun eserleri hayatının kesitleridir.

Kafka eserlerinde bedeniyle barışık olmama durumu sık sık kullanır, Kafkaesk öğelerde yer alan başkalaşım fikriyle de ilgilidir. Sadece toplumsal olaylar bireyleri buhrana sürüklemeyi, insan kendi bedenini beğenmediği zaman kendisini gözde ve baş olarak ayrı düşündüğünde, beden farklı nesnelere ya da başka canlılara metamorfoz olur. Bu metamorfozun ardıl düşüncesi bir evrilmedir. Örnek verecek olursak tırtıldan kozaya, kozadan larvaya daha sonra ise kelebeğe dönüşmesidir. Kafka ise insan olmaktan rahatsızdır. Varlığı, varlığın insanın başına açtığı dertlerden dolayı, farklı canlılara dönüşerek, anlatmak istediklerini onların ağzından anlatır. Kafka bu anlatımları metafizik olarak anlatır. Örneğin karganın göğe karşı olan davasını Kafka’nın Tanrı, babası ve otoriteye karşı olan mücadelesini, karganın bedeninin küçük oluşu ve gökyüzünün sonsuz sayılabilecek büyüklüğü yani minör ve majör arasındaki ilişki burada gözlemlenir (Sarı, 2021, s,43). Kendi hayatında olan sorunları ve anlamsızlıkları farklı canlılara yükleyerek anlatır Kafka. Kendi bedeninin çelimsizliği kimi zaman kargaya, kimi zaman böceğe dönüştürür onu, fakat anlatmak istediği duygu hiç değişmez. Kişiliğinin temelini oluşturan çirkin bir beden ve baba motifleridir.

Kafka'nın kişiliği hakkında belge niteliği taşıyan eseri Babaya Mektup adlı eserindeki otorite figürü elbette Hermann Kafka'dır. Kafka babasının üzerinde kurduğu zorba baskıdan şikâyet eder ve sadece onun üzerine yazılmış olan bir köle sistemi olduğunu düşünür. Babasının bitmek bilmeyen emir ve isteklerine ayak uydurmadığı için yine babası tarafından dışlanır, reddedilir, hakaretlere uğrar ve korku gerçeğiyle ona itaat etmesini ister. Bu zorbalık Kafka'nın hayatında sınırsız bir alan taşır. Kafka ataerkil düzeni ve iktidarı sınırsızlık düzleminde şu sözlerle anlatır. “Yeryüzü haritasının serili olduğunu hayal ettiğim ve senin de bu haritanın bütün yüzeyi boyunca enlemesine yayıldığını gördüğüm olmuştur. Ve yalnızca senin kapsamadığın ya da senin erişemeyeceğin yerlerde yaşamının bana uygun olduğu izlenimini edindim. Senin büyüklüğüne dair bendeki tasarım dikkate alındığında, bu yerler ne çok sayıdadır ne çok teskin edicidir.” İşte Kafka'nın Hermann Kafka'dan kaçışı bu cümlelerle özetlenir (Löwy, 2004, s. 45). Tüm yaşamı boyunca babasına boyun eğmemek için mücadele vermiş olan Kafka, baba figürünü neredeyse tüm eserlerine taşımıştır. Babası onun hem yaşamında hem edebiyatında oldukça büyük bir alan kaplar.

Baba otoritesiyle sürekli çatışma halinde olması Kafka'nın kimliğini büyük ölçüde etkiler. 1921 yılında yazmış olduğu not ile ailesi ile iletişimini kendine özgü tarzıyla açıklar. “Kısa süre önce küçük bir çocukken babam tarafından yenildiğimi ve sabit bir şekilde yenilmişken, tüm bu yıllar boyunca ihtiras nedeniyle savaş alanını terk edemediğimi hayal ettim.” (Löwy, 2004, s. 45). Kafka'nın babasıyla olan otorite sorunu eserlerine açıkça yansımıştır. Babası ile olan ilişkisi her ne kadar bireysel bir sorun gibi gözükse dahi, içerisinde oldukça fazla toplumsal sorun barındırıyordu. Onun babası ile ilişkisi dünya ile ilişkisini belirlemiştir. Babaya Mektup adlı eserinde Kafka, mektubun başlangıcında bir dava açar, ancak bu dava bir sonuca ulaşmaz, çaresizce bir yıkıma ulaşır. Bu davada davacıda, avukatta, davalıda Kafka'dır (Fischer, 1998, s. 22-23). Kafka bireysel düşünmek yerine, bu büyük iktidar ve varoluş sorununu genel taslakta ele alır. Çünkü otoritenin olduğu her yerde bir varoluş sancısı bulunur.

İsviçreli yazar olan Max Pulver, 2017 senesinde tanışmış olduğu Kafka ve otorite sorunuyla ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir. “Kafka bu dünyaya karşı açtığı davaya yalnızca babasını katmakla kalmamış tüm diğer babaları ve bütün otorite figürlerini de katmıştır... Onun itaatsizliğinden, gizlilikten aldığı zevkten, her türlü

otorite biçimini küçümsemesinden tuhaf bir itibar doğuyordu: Büyük bir baştan çıkarma gücüne her zaman sahip olmuş uzlaşmazlığın prestiji” bu sözler Kafka’nın otorite niteliği taşıyan her şeye duyduğu tepkiyi vurgular (Löwy, 2004, s. 48). Hâkimiyet, emretme, güç anlamlarına gelen otorite aslında bütün insanlığın sorunudur. Başka insanların gölgesinde kurulu yaşamlarda bireyler yeterince özgürleşemez ve kendi olmaktan çekinerek özlerine yaklaşamazlar. Bu yüzden Kafka otorite sorununu her eserinde işlemiştir.

Baba oğul çekişmesini gördüğümüz diğer bir eseri ise Yargı adlı öyküsüdür. Bu öyküde ise bir baba oğlu için idam kararı alır ve oğulda bu kararı uygular. Kendi yazmış olduğu öyküye Kafka şu yorumları yapar. “Ortak olan her şey babanın çevresinde kümelenmiştir. Georg bunları yalnızca yabancı, bağımsızlaşmış, kendisinin yeterince korumadığı, Rus devriminin etkisine açık bırakılmış şeyler olarak duyumsar...” Kendini her şeyin sahibi sana baba figürü, yaşadığı dünya ile kendini aynılaştırmaktadır, fakat çocuğunun karşısında bu yaşam alanı yabancıdır, gözden düşmüştür. Kafka bu eserde bir dava açar, kanıtları ve karşı tarafın kanıtlarıyla, bir iç ses niteliğinde, monolog biçimindedir. Aynı şekilde Dönüşüm adlı eserinde de babayla olan ilişki, yalnızlık ile anlatılmıştır. İçe dönük bir hesaplaşma, kendi kendini yiyip yok eden nefret, kendini dile getirme ve suçluluk duygusudur (Fischer, 1998, s. 26). Baba sorunu kimi bazı eserlerinde otorite olarak anlatılmış olsa bile, Dönüşüm adlı eserinde Gregor’un anlaşılmayı bekleyen yalnızlığı ve çaresizliği üzerinden anlatılır. Hatta bazı kesimler tarafından bu otorite sorunu anarşizmle karıştırılmaktadır.

Löwy Kafka’ya yönelik yaptığı araştırmada, Kafka’ya karşı yapılan anarşist suçlamalarına karşı, onun bir anarşist olmadığını ancak romantik ve özgürlük savunucusu, otorite karşıtı tavrı olduğunu söyler. Baba otoritesinden ve kişisel otoriteden, yönetsel ve anomin otoriteye götüren iktidarın büyüyen otoritesini eleştirir. Elias Canetti Kafka’nın iktidar dengesini şu sözlerle açıklar: “Bütün şairler arasında en büyük iktidar uzmanı Kafka’dır. O iktidarı bütün veçheleriyle yaşamış ve şekillendirmiştir”. Kafka’nın eserlerindeki iktidar figürüne yönelik yapılan yorumlara, Adorno şu şekilde ışık olur, eserlerinin büyük ölçüde, sınırsız bir iktidara tepkiden kaynaklandığını düşünür. Yine Adorno’nun şu sözleri duruma aydınlık getirir. “Bu kudurmuş babalık iktidarını Benjamin parazit olarak adlandırır: Kendi ağırlığı altında ezdiği hayattan beslenir. “Sınırsız iktidar düşmanlığı hemen hemen her yazısında bulunur hem eleştirel hem ironik bir şekilde okuyucuyla buluşur. Kendi ezildiği

hayattan beslendiği yorumunu Hüküm, Amerika, Dönüşüm adlı eserlerinde gözlemlemekteyiz (Löwy, 2004, s. 43-44). Kafka'ya dair yapılan bu değerlendirmeler onun bir özgürlük savunucusu, iktidar karşıtı biri olduğuna adeta delil niteliğindedir. Yazmış olduğu günlüklerde de toplum tarafından ezilmiş olan insan profillerinin yanındadır Kafka.

Kafka'nın günlükleriyle ilgili bir değerlendirme yaptığımız vakit Elias Canetti'nin "Kafka daha baştan beri aşağılananlardan yanadır... Temellerini güce dayandıran her şeyden tiksindir" saptamasının ne kadar doğru olduğunu gözlemlemekteyiz. Özgür sosyalistlere duyduğu içsel yakınlığı, onun otoriteye karşı duruşunu tetiklemiştir. Günlüklerinin çoğunda emekçi işçilere olan sempatisi yazılır. Hatta ailesine ait olan amyant fabrikasındaki işçilere yapılan muameleleri sıklıkla tarif etmiştir. İşçilere insan muamelesinin yapılmadığı, aktarma kayışlarının gürültüsünde çalıştıklarını, işçilere karşı yapılan herhangi bir hata durumunda özür dahi dilenmediğini günlüklerinde dile getirmiştir. Eserlerinde ve karalamalarında genellikle üst sınıfın işçi sınıfına karşı yapmış olduğu, ezici ve baskıcı olayları dile getiren Kafka, günlüklerinde sigorta şirketi müdürü olan Bauz'un bürodaki ayak işleri için iş görüşmesine gelen bir kimseye, bu büronun yalvarıp yakarma yeri olmadığı, kendisini daha fazla rahatsız etmemesi gerektiğini söyleyip, bu işsiz kimseyi bürodan kovduğunu yazar. Yine aynı döngüde "Yeni Lambalar" adlı eserinde ise yine işçi sınıfı ve idari görevliler karşı karşıya gelir. Maden işçilerinin idari personele sunmuş olduğu yeni güvenlik lambaları, idari kesim tarafından alay konusu olur (Löwy, 2004, s.46-47). İşçi sınıfının ezilmesi, insanların yaşam alanlarında sürekli birbirleri üzerinden uyguladıkları güç dengesindeki bozukluk, yaşadığı şehrin zorlukları onun eserlerinin oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.

Kafka'nın eserlerini incelediğimiz zaman, onun yaşamında birçok duygusuna karşılık gelen Prag şehrinde yaşamış olduğunu unutmamamız gerekir. Kafka Prag'a karşı hem çok derin bir sevgi, hem de çok büyük bir nefret besler. "Beschreibung Eines Kampfes" adlı öyküsünden Kafka, Prag'ın sosyal ve gece hayatını anlatır. Bu öyküde Prag sokakları, anıtları, meydan yerleri geçer, bugün okuyucu gidip baktığı zaman kahramanın yaşadığı yerleri bulabilir. Yaşadığı şehri eserlerinde kullanmaktan kaçınmayan Kafka, çoğunlukla eserlerinin evrensel bir dile hizmet edebilmesi için mekânları, sokakları belirtmeden yazmıştır. Buna rağmen Çek başkentinin eserlerinde önemi büyük, yeri belirgindir (Durusoy, 1981, s. 24). Prag'ın görkemli sokakları

Kafka'nın eserlerinde yerini alırken, siyasi yönetim şeklide eserlerinde yerini bulur.

Edebiyatına şekil veren, en önemli meselelerden biri ise monarşi sistemiyle yönetilen Prag şehriydi. Prag'da ve tüm imparatorlukta Almanca konuşan insanların sayısı giderek azalmasına rağmen, Almanca olan bir bürokrasiyle yönetiliyordu. Bürokrasi tarafından yapılan baskılar, imparatorluğun tek başına, desteksiz ayakta kalamayacağı düşüncesi, egemen ulusu rahatsız ediyordu. Yeterince yaşlanmış, neredeyse ölüm döşeğinde olan İmparator her gün şehirde bir hayalet misali geziyordu. İşte tam bu siyasi karışıklıkta Kafka “Bir imparatorun Habercisi” öyküsünde, bu olayı gizemli bir havada anlatmıştır. Yaşlı ve ölmek üzere olan imparatorun gönderdiği haberciyi, iç sarayın odalarında gezdirir. Habercinin gayreti boşunadır, Kafka haberciyi odalarda dolandırır durur. “Bu odaları hiçbir zaman aşamayacak; bunu başarsa bile, hiçbir şey kazanmış olmayacak; daha geçilmesi gereken avlular var, ve avlulardan sonra bunları kuşatan ikinci bir saray; binyıllar boyunca bu böyle sürecek; ve haberci sonunda en büyük kapıdan kendini dışarı atabilse bile ki asla, asla olamaz bu, daha önünde başkent uzanacak, dünyanın ortası sayılan, kendi posasına gömülü bir başkent.” (Fischer, 1998, s. 30). Kafka halk ve devlet arasındaki ilişkiyi gizemli bir dille anlatır.

“En içteki sarayın odaları “diye nitelendirdiğimiz odalar Kafka için belirsiz ve sürekli değişen bir gizli iktidarı temsil eder, Yine Şato adlı eserinde olduğu gibi iktidarı koruyan kollayan bir kesimin her zaman mevcut olduğu, halkın devlet dairelerine çağrılıp dilekçeler yazdırılıp işleme koyulduğu, o iç odalar diye nitelenen odalarda her zaman polis ve amirlerin olduğu, bir sistemdi. Bu iç odalardaki memurlar, amirler asla kimden yana olduklarını belli edemezlerdi, onlardan sadece kimliksiz ve görevlerine düşkün olmaları beklenirdi. Yönetilenleri kaderi bürokrasinin eline bırakılmıştır. (Fischer, 1998, s. 31). Prag'daki monarşi sistemi Kafka'nın eserlerinde bu şekilde anlamını buldu. Sistemin her zaman farklı bir sistem tarafından korunduğu, yönetenleri kimi zaman aslında yönetildiği görmekteyiz. Kafka eserlerinde yaşamaya çalışan insan mücadelesini anlatır, onun eserleri politikayı içinde barındırmaz.

Löwy Kafka'nın eserlerini değerlendirirken “politik” sözcüğünün onu tanımlamak için doğru bir söz olmadığını söyler. Kafka'nın politikayla, seçimlerle, propagandalarla eserlerinde bir işi yoktur. Löwy 'ne göre Kafka'yı okurken politik yerine “eleştirel” terimini kullanmak daha açıklayıcıdır. Onun eserlerine baktığımız zaman bürokratik sistem karşısında eleştirel bakış açısını görebiliriz. Sistemin baskıcı

gücünü büro kâğıtları benzetmesiyle ifade eden Kafka “İşkence çeken insanlığın zincirleri büro kâğıtlarındandır” örnekleme yapar.” “Kanzleipapier” Almanca olan bu terimi çevirisi oldukça güçtür. Kimi çevirmenler “değersiz, önemsiz kâğıtlar” olarak çevirmiştir, Löwy bu açıklamaları yeterli bulmaz “büro kâğıdı, resmi kâğıt, bakanlık kâğıdı” gibi açıklamaları daha doğru bir çeviri olarak yorumlar.

Kafka Dava ve Şato ’da eserlerinde “kanzleipapier” terimini oldukça fazla kullanmıştır. Resmi evraklar yazılı belgeler anlamında kullanılan” kanzleipapier” yöneticilerin kendi iktidarlarını gösterme amacı güttüğü gibi Kafka içinde bir cevap aracıdır. Özgür ve şiirsel anlatımıyla bu mercilere cevap verir Kafka “Kâğıttan Zincirler” benzetmesiyle hem katılaştırmış sistemi anlatır, hem de bu sisteme karşı gelmenin koparılıp atılacak kolaylıkta olduğunu vurgular (Löwy, 2004, s. 15- 16). Sistemi kendi anlatım diliyle eleştiren Kafka, şiirsel dili ve özgün yazım tarzıyla anlaşılabilirlikte güçlü çeken yazarlardandır.

Varoluşçuluk ve Kafka’nın Dönüşüm adlı eserinde Metin Bal, Kafka’nın Marksizm ve Nietzsche etkisinde kalarak yazdığını açıkça belirtmiştir. Toplum ’un eşitlik ilkesiyle yaşamayı ve adalet onun eserlerinin temel sorunu olmuştur. Kafka’nın eşitlikle kurduğu bu dünya kurgusu sadece Amerika eserinde kendini göstermez, neredeyse onun tüm eserlerinin son sözü olmuştur. Yine Kafka'nın “Dönüşüm” adlı eserine baktığımız zaman, Nietzsche’nin “Güç ve İstence” adlı eserinde yapmış olduğu nihilist bir dönemin tüm tasvirleri görürüz. Yazmış olduğu eserlerle bireysel ve toplumsal olarak değişim sağlamayı isteyen Kafka, din, bürokrasi ve romantizme yapmış olduğu eleştiril bakış açısıyla bireylerin sorumluluk anlayışını etkiledi. Dava, Şato ve Ceza Sömürgesi bu eserlerdendir. Sürrealist bakış açısıyla Kafka, Absürt tiyatronun temsilcileri, Federico Fellini, Gabriel Garcia Marquez ve Salman Rüştu gibi yazarlara ön ayak olmuştur. Kafka zamanla “Kafkacı” ve Kafkavari sıfatıyla edebi eserlerde yerini almış, sözcükte ise absürt ya da uyumsuz manalarıyla kabul görmüştür (Bal, 2014, s. 369-370).

Metin Bal Kafka’nın Dönüşüm adlı eserini varoluşsal bir bakış açısıyla incelemiştir. Eserin tamamını üç bölüme ayırır, ilk bölümde zamanın piksellere ayrıldığı bir dönemde, estetik kaygıyla insanın hangi forma girdiği, İkinci bölümde diğer insanlarca tanınma ve onlarla beraber yaşam koşullarını yerine getirme çabası, üçüncü bölümse kişisel kararların temsil edildiği, başa gelen durumun kabul edildiği veya bu durumdan kaçış yolu arandığı bölümdür.

Gregor Samsa'nın ansızın böceğe dönüşmesiyle varoluşu sorgulayan bir hikâye başlar, bu olayı aslında biz Kafka'nın bir diğer eseri Dava 'da eserinde de görmekteyiz. Orada ise Josef K. ansızın anlamsız bir şekilde tutuklanır ve Samsa gibi bu alışılmış düzende nasıl bu hale geldiklerini anlamakla uğraşırlar. İşte bu ansızın olağan dışı gelinen halde Kafka okuyucuya farklı bir deneyim yaşatır. Varoluşsal sorguyu güzel duyuyu etkileyerek bir biçimde dile getirerek etki alanını genişlettiği gibi hayal gücünü de canlı tutar. Samsa'nın böceğe dönüşmesi olan hayatın içinde uyumsuz yani absürt bir durumdur. Her ne kadar günlük yaşam ve olaylardan uzak bir deneyim olsa dahi bu durum onun varoluşunu etkilemez. Yer ve zamanın tanımlanamadığı, özdeşleşme prensibinin net olmadığı, nedensellik ilkesinin ise sıklıkla değiştiği bir varoluş hikâyesidir. Kafka'nın yazmış olduğu bu bölümde Samsa'nın saati bile durur, bu gerçeküstü durum bir karanlık gibi karakterin üzerine çöker.

Metin Bal'ın ikinci bölüm olarak ifade ettiği Dönüşüm eserinde, Gregor'un kendi ile ilgili estetik kaygıları fark edip, dış dünya ve günlük yaşamıyla ilgili farkındalık kazanıp, idrakte bulunduğu bir dönemdir. Rutin hayatın içinde ne yiyeceğini bile seçemeyen Gregor, sevmediği iş arkadaşlarıyla kurduğu samimi ilişkileri, günlük hayatta etkileşimde olduğu sahte insanları düşünür ve hayatını sorgular. Bu estetik düşünce yoluyla aydınlana Gregor kendi yaşamıyla ilgili yeni bir inşa girişimine başlar.

Bu sorunu kendi oluşturmayan Samsa yalnız kaldığı takdirde de sorunu çözemez. Elinden gelen ya bu durumu kabullenip kendi haline bırakmak ya da kendisinden vazgeçip dış dünyaya yönelim sağlamaktır. Diğer insanlar önce bu durumdan tiksinecek, korkacak, süreçle beraber varoluşsal sorun olan kaygı duyacaktır. Kafka şu sözlerle bu duruma açıklık getirir “Asıl dert ettiği bu devinimin zorunlu olarak neden olacağı gürültüydü ve bu, bütün kapıların arkasında korku olmasa da, kaygıya neden olacaktı”.

Bireylerin kontrol merkezi eserde, iş yerindeki müdür olarak betimlenir. Samsa'nın varoluşunun üzerindeki etkiden dolayı, müdür temsilci olarak nitelendirilir. Kendi dilediği gibi yaşamayan Samsa'nın kontrol mekanizması temsilcinin elindedir. Temsilci karşılaştığı durum karşısında ortamı terk etmeyi seçer.

Kafka'nın otorite olarak gördüğü baba figürünü bu öyküde de gözlemekteyiz.

Öyküde yer alan en önemli figürlerden biri olan kapı insanları bir noktada buluşturan alandır. Ancak kapıyla tek ilişkisi olmayan karakter Gregor'un babasıdır. Baba figürü kendinden başka kimsenin varlığını kabul görmez. Ve böceğe dönüşen oğlunun sırtına elmayı fırlatarak, ona ciddi bir zarar veriyor.

Gregor'un yaşamını anlamlı kılan duygu sorumluluktur, bu sorumluluğa böceğe dönüşümle beraber estetik kaygıda eklenir. Ailesi için çalışı çabalaması gerektiğini düşünen Gregor, kız kardeşinin hayalleri içinde bir mücadele içerisinde. Kendisi için en ufak iyiliği yapan kişiye ise büyük minnet duyan Gregor odasının kapısını kilitlememesine rağmen içeriye kimsenin girmeyişinden dolayı yıkılır. Ailesi şimdilik Gregoru görmezden gelerek bu sorunun üzerinden gelir, süreçle beraberde onun çekip gitmesini temenni eder. Tüm insanlığın başına gelebilecek bu olay ortamdaki uzaklaştırılarak çözüme ulaşılacağı savunulur. Tanrıdan beklenen yardım ile de bu durumun başkalarının da yaşayabileceği düşüncesini yok eder.

Gregor tekrar insana dönüşme umudunu içinde barındırmış olmasına karşın, dışarıdan herhangi bir yardım beklemez. Gregor'un tek başına ortamdaki uzaklaşması, ya da ölmesi bu durumu çözmez. Esas sorun geldiği nokta yani böceklenmiş oluşudur. Varoluşta önemli olan yaratılış değil, oluş halidir (Bal, 2014, s. 371-372-373-374). Metin Bal'ın Kafka hakkında yaptığı bu inceleme oldukça önemli bir kaynaktır. Bireyin bir sürü kaygısını ortaya koymakla kalmaz aynı zamanda Kierkegaard'ın bahsetmiş olduğu varoluş anlayışlarını anlatmaya hizmet etmektedir. Kafka bu büyük varoluş sancısını edebiyatına olabildiğince yansıtmıştır.

Kafka'nın gençlik dönemi 20. yy. başına denk gelmektedir. Henüz 2. Dünya Savaşı başlamadan önceki dönemde, natüralizm ve gerçekçiliğe karşı akımların çoğu insanların umutsuzlukları, acıları, karamsarlık ve melankoli, büyükşehirlerde yaşanan kaos ortamı, durup dinlenmeden yaşamın getirdiği güç durumlar sanatın hemen hemen her alanına aktarıldığı gibi edebiyata da aktarılmıştır. Kafka'nın eserlerine baktığımız zaman Kafka'yı yakından takip edenlerin onun eserlerinde adeta geleceği önceden yazdığına dair söylemler ortada dolanıyor olsa da, yaşadığı döneme ve bu dönemin getirdiği dekadan düşüncenin hayatın her alanda hâkim olması ve yayılmasından dolayı onun eserlerinde de olması kaçınılmaz olmuştur (Sarı, 2021, s. 28). Yazmış olduğu eserler, sınırsız bir zaman aralığı taşıdığı için günümüzde de oldukça ilgi görmektedir. Geniş kitlelere hitap eden Kafka hakkında oldukça fazla eleştiri, yorum ve açıklama bulunmaktadır. Samimi bir dille yazmış olduğu eserleri

doğrultusunda geniş bir kitleye ulaşmıştır.

Kafka'nın eserlerinin samimi ve safiyet dolu olması her kesimden okuyucuya ulaşmasını sağlamıştır. Gençlerinde ilgisini çekmeyi başaran Kafka okuyucularının üzerinden büyük etkiler bırakmıştır. Max Brod kitlelere ulaşmış olan bu yazarı çözümlenmeye çalışan kesimlerin onu genellikle umutsuzluğun ve mutsuzluğun, tanrı tanımazlığın yazarı olarak okuduğunu söyler. Bu yorumları Kafka'nın günlüklerindeki kendi değerine karşı mütevazı duruşu (her ne kadar yaşadığı dönemde Max Brod bu duruşu terk etmesi gerektiğini ona ısrarla söylemiş olsa bile) desteklemektedir. Kafka dış dünyadan gelen bu umutsuzluğu şu sözleriyle yadsımaktadır. “Elimdeki sermaye ne kadar acınacak gibi olursa olsun, isterse ‘aynı koşullar altında’ (özellikle istenç güçsüzlüğüm dikkate alındığı zaman) yeryüzündeki en acınacak sermaye niteliği taşısın, yine de hatta kendi açımdan elde edilecek en iyi şeyi ona dayanarak ele geçirmem gerekiyor; böyle bir sermayeyle bir tek şeyin elde edilebileceği, dolayısıyla bu tek şeyin en iyi şey sayılacağı ve bununda umutsuzluk olduğunu söylemek safsatadan başka bir şey değil.” (Brod,2000, s, 11-12) Max Brod Kafka'nın edebiyatına yapılan eleştirilerden en çok umutsuzluğa tepki vermektedir, çünkü Brod'a göre Kafka devrin yazarıdır, içinde yaşadığı sancılar, onun döneminde yaşayan insanların sancılarıdır. Kafka'yı umutsuzluk ve inançsızlık değerlendirmek Brod'a göre hem yanlış hem eksik olmaktadır.

Kafka'nın edebiyatı ve yaşam biçimi hakkında oldukça fazla bilgi vardır. Fischer Kafka'yı “çaresizlik içinde bir çıkış yolu bulmak için savaşıyor” olarak değerlendirir. O ne umutsuzluğu ne hiçliği ne geçmişin esintisinde yaşayan birini ne de şimdiki zamanı geleceğin başlangıcı olarak gören birini temsil eder. Kafka tam olarak bu örneklerin ortasıdır. Onu yalnızca karanlık ve yalnızlıkla dile getirmek büyük bir yanılgıdır. En çaresiz görünen anlarda bile bir umut, insanlardan oluşan bir dünyaya karşı bir sezgi vardır. Fischer işte bu sevgiyi inanç sistemiyle yoğurmaz. Max Brod'un Kafka hakkında yazdığı eserini her ne kadar takdir etse dahi, “dindar” cümlesine direkt olarak karşı çıkmaktadır. Max Brod'un Kafka'nın inanç sistemine karşı yapmış olduğu eleştirinin Kafka'nın günlük ve konuşmalarında hiçbir karşılığı olmadığını yazar. Brod için kendi Platoncu fikirlerini Kafka'nın yaşam biçimine indirgeyip yorumlamaktadır. Ona göre Kafka bu olumsuz ruh halinin ardında idealar dünyasını görmüş olması yatmaktadır. Ancak bu durumun tam zıttı olarak Kafka 1917 yılında daha evvel Felice'ye de yazmış olduğu mektubu tekrar ederek

şunları yazar:” Son hedefimin ne olduğunu kendime sorduğumda, aslında iyi bir insan olup yüce bir yargı makamının buyruklarına uymaya çabaladığım, tam tersine, insanların temel seçimlerini, isteklerini ve ahlak ideallerini öğrenmek, sonrada herkesin benden hoşnut olacağı bir konuma doğru kendimi olabildiğince geliştirmek istediğim çıkıyor ortaya... Yani özetleyecek olursak benim için yalnızca insanların ve hayvanların beni nasıl yargılayacakları önemli...” (Fischer, 1998, s. 46-47). Fischer Kafka’nın inanç sisteminin dindarlık olmadığını vurgulamıştır.

Fischer, Max Brod ’un Kafka’nın inanç sistemini aydınlatmak amacıyla onun eserlerinden verdiği örneği şu şekilde çürütür: “İnsan, kendi iç dünyasında yıkılması olanaksız, bir şeyin varlığına sürekli güvenmeden yaşayamaz; bu arada gerek bu yıkılması olanaksız şey gerekse güven, insana kapalı kalabilir. Bu kapalı kalışın dile getirilmiş biçimlerinden biri de öznel bir tanrıya olan inançtır. Fischer dile getirilmiş biçimlerden birinin öznel bir tanrıya inançtır cümlesini Kafka’nın üçüncü göz olarak, uzak bir bakışla yazdığını savunur. Kendi iç dünyasında var olan bir şeye inancından bahsetmesi bireyin, sanata, geleceğe, yaşama yok olması mümkün olmayan bir şeye inanması gerektiğini vurguladığını savunur. Kafka’nın bu yorumunun dindar olarak isimlendirilmesini son derece yanlış bulur ve bu kargaşayı özellikle Alman Romantiklerin aydınlanma dönemi karşısında birlik ve beraberliklerini kaybettikleri düşüncesiyle, eski dinleriyle bütünlük sağlamayı düşündükleri için yaptıklarını savunur. Fischer Kafka’nın edebiyatıyla yaptığı değerlendirmelerle kendi düşüncesini pekiştirmiştir. Onun bir din adamı olarak nitelendirilmesinin edebi yaşam biçimine uygun olmadığını savunur. Şato ya da Dava adlı eserlerine baktığımız vakit, gelişen olayları birey ve tanrı arasında çıkan anlaşmazlık olarak değerlendirmenin son derece dogmatik bir bilgi olduğunu vurgular. Fischer Kafka’nın sanat değerlendirmesini şu şekilde yapar:” Kafka, zamana bağlı olanı metafizik düzeye dönüştürmek, tarihsel bir anı insanın sürekli konum olarak dondurmak eğilimindeydi; ama onun her yanıtta yeni soru türeten, her tümceden onun karşısına götüren diyalektik gelişmesi, böyle bir donmanın gerçekleşmesini sürekli engellemiştir” (Fischer, 1998, s. 47- 48).

Max Brod Kafka’nın umutsuzluk içerisinde sürüklendiğini ve farklı eserleri ve günlüklerinde de bunu yazıya dökmüş olduğunu es geçmemektedir. Umutsuzluktan sıklıkla bahseden Kafka’nın yazılarına dökmüş olduğu bu duruşun varlığını kabul eder, karşı çıkmış olduğu durum ise sadece eserlerinde bu karamsar duruşun olduğunun vurgulanmasıdır. Max Brod’a göre Kafka’nın umut yollarının, selametinin

de habercisi olduğunu, eserlerinde aralıklarla samimiyet ve incelikle bu sözleri okuyuculara iletir. O eserlerinde, varoluş sancısı içinde kıvranıp, yer yer güneşi görmüş, kimi zamanda karanlıkta kaybolmuştur (Brod,2000, s, 12-13). Kafka' her ne kadar inançsızlıkla, umutsuzlukla değerlendirilmiş olsa bile, o temelinde insanlığın yaşadığı sorunların karşısında duran hayalperest bir yazardır.

Yaşadığı dünya içinde kendini huzursuz hissedenden Kafka, kendini bu dünyadan olabildiğince uzak hisseder. Eserlerinde ise bu rahatsız olduğu dünyayı görmekteyiz. Onun okuma alışkanlığını gözlemlediğimiz zaman Edgar Allan Poe gibi umutsuzluk içerisinde kendine aydınlık bir yok oluş sunan yazarları görmeyiz. Goethe, Stifter, Hegel gibi yazarları okur. Kafka duygusuzluğa, art niyete, haksız mahkemelere ve yalnızlıklara karşısında durur. Eserleri bu umutsuzluk dünyasını reddetmek üzerine kurulmuştur. Bozulmuş düzenin içinde saf, adil bir dünyanın hayalini kurar, adaletin herkes için eşit şekilde sağlandığı bir düzeni düşler. Hatta” Amerika” adlı eserinin son bölümünde çocuksu bir samimiyetle bu durumu dile getirir (Brod, 2000, s,15,16).

Bölüm 4

Franz Kafka'nın Hayvan Öykülerinde Varoluşçu İzlekleri

Varoluşçu filozof ve yazarlar arasında yerini alan Kafka'nın düşüncesinin merkezinde insan varlığı ve varoluşu yatmaktadır. Eserlerinde umutsuzluk, karanlık, mutsuzluk, çaresizlik, sıkışmışlık ve yalnızlık konularını işleyen Kafka tam olarak varoluş felsefesinin en temel sorunları üzerinde durmaktadır (Güner, 2019, s. 17).

Edebiyat insanın haleti ruhiyesini anlatma noktasında önemli araçlardan biri olmuştur, süreçle beraber sadece insan motifleri kullanılmamış anlatımda yeni araçlara gidilmiştir. Bireysel 'in yalnızlığını, mutsuzluğunu karakterler üzerinden anlatan eserler, yeni üslup ve biçimlerin ortaya çıkmasıyla beraber farklı karakterler ve türler olarak edebiyat dünyasında yerini almıştır. İnsanın varoluşu artık yalnızca kendi bedeni üzerinden anlatılmamakta, fabllara, masallara, hikâyelere konu olup, hayvan bedenleri üzerinden anlatılmıştır. Edebiyatta yaşanan insanın ruhu ve hayvan beden ilişkisinin Dünya Edebiyatında büyük örneklerine rastlamaktayız bu durumu biz Kafka'nın “ Hayvan Öyküleri” üzerinden işleyeceğiz. Kafka, natüralist dönemin devam ettiği ancak artık karşısında farklı akımların durduğu bir dönemde, insanın ruh dünyasını, böcek bedenine aktararak, bu ruhani sıkışıklığın anlatımında farklı bir biçim deniyor (Sarı, Dağabakan, 2019, s.2). Dönüşümle başlayan bu süreç elbette Kafka'nın birçok öyküsünde yerini alıyor.

Kafka'nın insan dışında farklı canlılara insan özelliklerini yükleyerek, insanmışçasına bir kurgu halinde okuyucuyla buluşturması bir yabancılaşmadır. Bireylerin yaşamları içinde karşılaştıkları bu zorlukları, hayvanlar üzerinden, yani insan dışı varlıklarla anlatır. Bu öyküleri incelediğimiz vakit, Kafka'nın aile yaşamı, iş hayatı, toplumsal sorunları, dil sorunu, kısaca kendine dünya üzerinde edildiği bir yer olarak yorumlayabiliriz. Onun öykülerinde kullanmış olduğu böcek, fare, kuzu, köpek, köstebek, ya da melez hayvanlar kendi hayatı ve modern insanın varoluş çabasını simgelemektedir (Çiçek, 2015, s. 145-146). Bütün yalnızlıklar, mutsuzluklar, uyumsuzluklar bu hayvan imgesiyle anlatılmıştır.

Franz Kafka, Hayvan Öyküleri adlı eserini 1907-1908 yıllarında üretmeye başlamıştır. Bu eserin üretimine Kafka, neredeyse ömrünün sonuna kadar devam edecektir. Kafka'nın hayvanlar ile ilgili olan öyküleri yalnızca bu kitapla sınırlanamayız. “Bir Köy Hekimi, Bir Açlık Savaşçısı “adlı öyküleri hayvanlarla ilgili öyküleri arasında yer almaktadır (Kafka, 2012, s.169). Öykülere dair genel bir

inceleme yaptığımız takdirde hayvan öykülerindeki karakterler kendi varoluşları içinde çırpınırken, genellikle sonuca ulaşamaz debelenip dururlar. Kafka'nın hayvanları için bir hedef duygusu yoktur.

Kafka'nın hayvanlara olan ilgisi tartışılmaz bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvan yaşamları onun anlatımlarında büyük önem taşır. "Yuva" adlı öyküsüne dair varoluşçu bir inceleme yaptığımız doğrultuda, Kafka'nın diğer eserlerindeki gibi birden çok manaya varabilen değerlendirmelerle karşılaşmış oluyoruz.

Kafka Yuvayı 1923-1924 yılları arasında Berlin'de yazmıştır. Yaşamının neredeyse son zamanları olarak adlandırabileceğimiz bu tarihte artık Kafka'nın bedeninin tüberküloz ile savaşta olduğu bu dönemde bazı yorumcular Yuva ile Kafka'nın bedeni hakkında bir köprü kurmuşlardır. Yuvanın girişi, Kafka'nın ağzı, Yuva'nın en güvenli en sığ alanı olan Kale alanı ise onun kalbi, girişler damarlarını temsil etmektedir. Kafka'nın bedeniyle bağlarını koparmış olan hali bu Yuva'nın tekinsiz halidir, sürekli dış dünyaya karşı yapılan gözlem bu yüzdendir. (Kafka, 2012, s,170) Kafka'nın yaşamda var olma, nefes alma, hayat bulma mücadelesine dair yapılan Kafka'nın özelinde bir yorumdur bu. Bu yorumu ele aldığımız takdirde Kafka'nın yaşam mücadelesini, hastalık ile olan ilişkisini, yerin en kör noktasında yaşamaya çalışan bir köstebek üzerinden anlattığını gözlemleyebiliriz.

Varoluşçu bir inceleme yaptığımız doğrultuda, varoluşçuluğun temel sorunu olan bireylerin kendilerini keşfetmelerine karşı duydukları kaygıdır. Kendi kendine yetememe, kararsızlık, seçim yapamamak bireylerin yaşamlarının tasarılarının kendilerinin yapmadığının göstergesidir. Varoluşçu filozoflara göre kaygı olumlu bir duygudur, ancak kaygılanan birey varlığını gerçekleştirir (Topakkaya, Gültekin, 2022, s. 381). İnsan olarak doğamızı en iyi şekilde açığa çıkaran bu duygu Kafka'nın Hayvan Öykülerinde yerini bulmuştur.

"Ah aklıma neler geliyor! Bir yerlerde çabucak varabileceğim bir çıkış kapısının bulunmasının güvencesiyle yaşamak gerek, dışarı çıkmam gerektiğinde beni hiç zorlamayacak bir kapı, demem o ki, ben yumuşak toprak içinde umutsuzca dışarı çıkacak bir delik açmaya çabalarken, Tanrı korusun, ardımdan sessizce gelen düşmanımın dişlerini gerimde duymayayım. Yetmezmiş gibi, düşmanlarım sadece toprağın üzerinde değil yerin altında da düşmanlarım var. Onları henüz görebilmiş

değilim ama tüm söylenenler onlardan söz ediyor, bende varlıklarına kalbimle inanıyorum.” (Kafka, 2012, s.6-7)

Bu alıntı Kafka'nın Yuva adlı öyküsündendir. Henüz karşılaşmadığı yaratıklardan, sadece başka kaynaklardan duyduğu deneyimlerden dolayı sürekli kaygı halinde olan köstebek, kendi varoluşunda kendi deneyimini yaşamak yerine olmayan şeylerden korku duyup, kaygılanmaktadır. Bu durum modern hayatın içinde hepimizin bilinmezliğe karşı duyduğu kaygıya benzemektedir. Öykü boyunca bu sancı devam edecektir. Hatta sessizliğin hâkim olduğu zamanlarda bile bu güvenlik kaygısı ona rahatsızlık vermektedir.

“Belki eski günlerin alışkanlığı, belki bu yuvadaki tehlikenin beni uyandırabilecek denli büyük olmasından, düzenli aralıklarla bir korku geliyor içime, sıçrayarak uyanıyorum, çevreme kulak kabartıyorum, gece gündüz yuvamda hüküm süren sessizliğin derinliklerini dinlemeye çalışıyorum.” (Kafka, 2012, s. 8).

Modern insan yaşam kaygısı, güvenlik hayatta kalabilme mücadelesi, yalnızlığı, kendine yer edinme çabası, aralıklarla kurduğu düzeni kutlaması, fakat her ne olursa olsun yaşamının aynı döngüde devam ediyor olmasının bir örneğidir bu öykü. İnsanlar modern hayatın içinde sürüklenir, belli başlı eylemleri yapmaktan, uzuvlarını bile yeteri kadar kullanamazlar. Bu durumu Kafka kör köstebek imgesiyle anlatmıştır. Köstebeğin yaşamda kalmak için verdiği çaba bizim yaşamda kalmak için verdiğimiz çabayla benzerdir. İnsan kendi dışında yaşam alanı içerisinde bulunan her canlıya karşı çekincelidir. Yeni bir istilaya uğrama kaygısı hatta gelecek kaygısı onu yaşatmaz. Rutinlerin içinde boğulan insan aynı döngü içinde sürüklenir gider, geçmişteki hataları düşünüp gelecek kaygısı içinde olmaktan an dediğimiz kavramı yaşayamaz, bu şekilde varoluşunu gerçekleştiremez.

Hayvan Öykülerinden “Mezleme” öyküsüne Kafka “Yarı Kedi yarı kuzu, garip bir hayvanım var. Babamdan, diğer eşyayla birlikte miras bana, nedir, büyüyüp kendini göstermesi benim elimde oldu. Önceleri kediden çok kuzuydu şimdi iki hayvandan da eşit özellikler taşıyor. Başı ve pençeleri kedi, gövdesinin biçimi ve iriliği kuzu, gözlerinde yanıp sönen parlıltı, yumuşak ama diri postu, devinimlerinin hem zıplamaya hem sürünmeye benzemesiyle hem kedi hem kuzu.” (Kafka, 2012, s.53). Hangi hayvan olduğu bilinmez bir değerlendirmeye başlar. “Babamdan kalan miras “sözcüğünü bir gen aktarımı olarak yorumlayabiliriz. Yaşam döngüsü içinde yapacağı

eylemlere göre ne olduğu değişen bu hayvan, aslında bireylerin yaşadıkları hayatlara, buldukları konumlara göre şekil değiştirmesi olarak yorumlanabilir.

“Kimi zaman beni kokluyor ve bacaklarımın arasından geçmeye çalışıyor, çok gülüyorum bunu yaptığında. Kuzu ve kedilik yetmezmiş gibi bir de köpeklik ha!” (Kafka, 2012, s.54).

Kafka, kimi zaman kuzu, kimi zaman kedi, kimi zaman ise köpek olan bu hayvanı, yaşamın zorluklarına göre şekillendirmiştir. Modern hayat sisteminde hepimiz bulunduğumuz konumlara göre farklı düşünce şekillerine girerek kendi varoluşumuzu gerçekleştiremeyiz.

“Birbiriyle bağlantısı olmayan iki ayrı korku var hayvanın içinde hem kedi hem kuzu gibi korkuyor. Bu yüzden postuna sığmıyor. Kimi zaman yanımdaki patilerine atlayıp ön patilerini omzuma dayıyor, ağzımı kulağıma yaklaştırıp bir şeyler söyle gibi davranıyor...” (Kafka, 2012, s.55).

Ne olduğu belirsiz olan bu hayvanın günlük hayatın içinde bir yer edinmesi bile oldukça büyük bir karmaşa içinde devam etmektedir.

Kafka, “Melezleme” adlı öyküsünde belki de Yahudi bir aileden gelen Kafka’nın Alman dili ve çek dili arasında sürüklenmesi, kendini yaşadığı şehre, bulunduğu hayata ait hissetmemesinin sembolüdür. Yaşam içinde sıkışıp kalmış olan insanın şekil değiştirmiş halidir.

Diğer bir öyküsü ise “Akbaba” adlı öyküdür. Bu öyküde Kafka öğrenilmiş çaresizlikle çabalamayan, yaşamda var olmak için bazı güç dengelerini kabul etmiş bir insanı anlatmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlikle bulunduğu durumdan kurtulmayı denemeyen bir birey. Varoluşunu ortak bilinç ile hareket ettirmeye çalışırken aslında yok olan bireyi temsil etmektedir. Kendisine saldırı halinde olan Akbaba’ya karşı savaşamayacağını düşünen adam, bu durumu kabul görmüştür. Ta ki kendi iç dünyası, dışarıdan farklı bir birey tarafından uyarılana dek.

“Bir akbaba. Ayaklarımı gagalayan bir akbaba. Çizmelerimi çoraplarımı parçaladı bile, sıra ayaklarıma geldi. Hiç durmadan gagalıyor, arada biraz korkarak biraz havalanıp bir tur atıyor, sonra inip işine sarılıyor. O sırada bir adam geldi karşımıza, bizi izledikten sonra neden akbabaya karşı çabalamadığımı sordu. “ Bir şey yapmam mümkün mü?” diye yanıtladım onu. “Yoldan geçen adamın yaptığı

farkındalıkla kendinde güç toparlamaya çalışan adam, sıkışmışlıkla beraber biraz önce onu parçalamak isteyen akbabayı kendi bedeninde kan ile boğar. Akbabayla olan bu hayalî savaşı birçok yönden okuyabiliriz. Akbaba ana karakterin içindeki yenik düşmeyi kabul gördüğü durumları temsil niteliğindedir adeta.

Farklı bir kaynaktan ise, Kafka'nın güçsüz bedeninin hastalıklarla savaşımına yorulmuştur. Hastalık döneminde güçsüzleşen bedeninin karşısında giderek zayıflayan Kafka, ancak dış dünyadan tepki görmeye başladığı zaman bedenini yeniden toplamayı düşünmüştür. Bu açık yorumda dahi, insanın acizliği karşısında bazen desteğe ihtiyacının olduğu ayman açıktır (Sarı, Dağabakan, 2019, s.4).

“Küçük Bir Hayvan Masalı” adlı öyküde ise yine insanın dünya üzerinde varlığının sıkıştığını anlatır. Bir nevi özgürlük üzerine yazılmıştır bu öykü. Bir fare dünyanın giderek küçüldüğünü söyler ve bu durumdan şikâyetçidir, bir kedi ise ona yolunu değiştirmesi gerektiğini söyler ve ilk dönemeçte onu yer. Doğal yaşamda olan bu olayı, bir hiyerarşik bozukluk olarak değerlendirebiliriz. Güçlünün ilk fırsatta, güçsüzün varlığından yararlanması, dünyadaki düzenin giderek değişmesi, modern yaşam alanlarındaki hem fiziki hem psikolojik sıkışıklardan bahsetmektedir. Fare bu seçenekli yolda ya kapana sıkışacak ya da kedi tarafından yenilecektir.

“Bir Köpeğin Araştırmaları” adlı öyküde başkahramanımız bir köpektir. İnsan ruhlu, köpek görünümlü bu canlı, araştıran bilinçlenmeye çalışan, yaşamı sorgulayan bir canlıdır. İnsanın toplum içinde nasıl kendini ait hissedeceğine ve nasıl bir köpeğin insan boyunduruğuna girip, onu efendisi seçtiğini anlatır okuyucuya. Kafka bu hikâyesini birinci ağızdan yani ben ağızından yazmıştır (Sarı, Dağabakan, 2019, S. 5).

Kafka 21 Ekim 1917 tarihinde günlüğüne köpeklerle ilgili şu sözleri yazmıştır. “Köpeklerin çoğu havlaması nedensizdir; uzaklardan gelen birini görmesinler, havlamaya başlarlar hemen. Fakat bazıları, bekçi köpeklerinin en iyileri denemese de en akıllıları oldukları kuşkusuz olanlar, yabancılara sessizce sokulur, onu sakince koklar, ancak, burunlarına yabansı bir korku geldiğinde havlamaya başlarlar” (Kafka, 2012, s. 165). Kafka günlüğünde de insan eylemlerini hayvanlar üzerinden anlatmıştır, bizden olmayan insanlara karşı tavırlarımız kimine göre son derece hırçındır. Ancak kimi insanlar birbirini tanıma ve hayatı sorgulama noktasında belli bir deneyim ve demlenmeyi beraberinde getirirler.

Hayvan öyküleri arasında yer alan “Bir Köpeğin Araştırmaları” adlı öykü,

yakın arkadaşı Max Brod'ın deyimine göre Kafka'nın son yazdığı öyküdür. Canlıların yaşamlarında en büyük dertlerden biri olan güvenlik sorunu olmasına karşın, diğer problemleri görmezden gelmemiz mümkün değildir. İnsanlar ya da hayvanlar giderek kendi soydaşlarıyla bile iletişim kuramaz hale gelirler. İletişim kuramayan hayvan kendi dünyasına yabancılaşır. Diğer hayvanları yabancılaştırarak kendini tanıma yolunda adım atan hayvanlar giderek saldırganlaşır (Kafka, 2012, s. 171-172). Bu süreci değerlendirdiğimiz zaman karşımıza 20.yüzyılın varoluşsal sorunu devreye girmektedir. Kendini tanımlamaya ve yaşama bir amaç arayan insan profiline ne kadar çok benzemektedir.

“Bu köpeklerin yaptığı müzik, nasıl oluyor da aklımı başımdan alıyordu! Hareketlerimi sürdüremiyor, anlara akıl veremiyordum; bacaklarını günah olan biçimlere sokabilir, başkalarına da kendilerine bakmak gibi küçük günahlara yöneltebilirdi; bense küçük bir köpektim sonuçta onlara akıl verme gibi bir işi kim benden bekleyebilirdi. Giderek kendimi olduğumdan da küçük gördüm, şu köpekler yanıma gelip yaptıkları hakkında düşündüğümü sorsalar, ufacık bir enik gibi ağlayarak yaptıklarının doğru olduğunu kabul ediverirdim. Benim bu kararsız anım sürerken, onlar tüm gürültü ve aydınlığı yanlarında sürükleyerek gözden kayboldular” (Kafka, 2012, s. 85).

Bir köpek grubuyla karşılaşmasını anlatan, araştırmacı köpeğin yalnızlığını bu sözcükler üzerinden dile getirmiştir Kafka, kendisi henüz bir köpek sürüsüne dâhil olmayacak kadar küçük olan araştırmacı köpek, bu sürüyle karşılaştığı zaman onları hayranlıkla izler ve onların yaşamından ne kadar uzak ve küçücük olduğunu vurgular. Modern yaşamda da bireyler varoluşlarını gerçekleştirmek için belli başlı gruplara dâhil olurlar. Kendini bir grup içerisinde hissetmeyen bu araştırmacı köpek, aslında Kafka'nın yaşadığı sistemde yer bulamamış halidir.

Kafka öykünün bir bölümünde işlevsiz insan motifini hava köpekleri adı altında tanımlar. Varoluşun içerisinde bulunan bu hava köpeklerinin ne amaçla yaşadığını, nasıl çoğaldığını, varlığının neye hizmet ettiğini sorgular.

“Çiftleşerek mi çoğalıyorlar? Güçleri bunlara yeterli mi? Güzel bir kürkten fazlası yok onlarda, nasıl çiftleşecekler! Gerçekleşmesi olanaksız bu işi ne zaman yapacaklar pekiyi? Çünkü hep tek başlarına hep havadadırlar, tenezzül edip toprağa hava bassalar da kısa sürer bu, birkaç sinameki adımdan sonra yalnız hallerine döner

ayrılmadıkları ya da ayrılmadıklarını ileri sürdükleri düşüncelere dalarlar” (Kafka,2012, s. 99) .

Kafka burada estetik varoluştan bahsetmiştir, içi boş bir bulunuş halini eleştirir, bu yüzden bu köpek grubunun adını hava köpekleri olarak değerlendirir. Onun varoluş anlayışına göre “ Güzel bir kürkten” daha fazlasının olması gerekir. Kafka araştırmacı köpeğe öykünün hemen hemen her bölümünde kendi varlığını başka köpeklerin varlıkları üzerinden bir kıyasla sorgulatmıştır.

Eserlerinde hayvan sembollerine oldukça fazla yer veren Kafka, insan yaşamını, yaşamın içindeki var olma halini hayvanlar üzerinden yabancılaştırarak anlatmayı tercih etmiştir. Genellikle eserlerinde anlatıcı tipolojisini hayvan görünümü insanı seçen Kafka'nın yalnızlığı bu eserlerine damgasını vurmuştur. Sadece babası ile olan otorite sorunu değil aynı zamanda Yahudi sorunu da bu eserlerde yerini almıştır. Kendine has tarzı ile kafkaesk 'in oluşmasına sebep olan Kafka hayvanlara eserlerinde bir anlatım aracı olarak yer vermiştir. Kafka'nın eserlerine konu olmuş hayvanları birçok bakış açısıyla değerlendirmek mümkündür elbette (Sarı, Dağabakan, 2019, s. 6). Kendini dış dünyadan oldukça yabancı hisseden varlıklar, hayatın amacını sorgulayan canlılar, toplum ve kuralları arasında sıkışıp kalmış bireyler, Kafka'nın hayvan öyküleriyle varoluşçu söylemi temsil etmektedir.

Farklı bir değerlendirme yapacak olursak eğer Yuva öyküsü, kendisini korumak için yaşam alanı yaratan bir köstebeğin hikâyesidir. Farklı deneyimlerinden edindiği tecrübelerle köstebek, bu kez daha önceki yapı hatalarını yapmadan yeni bir yaşam alanı kazanmıştır. Yerin metrelerce altına kazdığı bu yaşam alanına ulaşmak için oldukça fazla dolambaç kullanmıştır. Kendini hem dış hem iç dünyadaki canlılardan korumaya çalışan Köstebek oldukça fazla kaygılıdır. Neredeyse kaygı, güvenlik sorunu ve korku onun yaşamının bütünü ele geçirmiştir. Tam feraha erdim dediği noktalarda bile içinde yaşadığı korkuyla mutlaka bulunduğu anın huzurunu bozup, yeni bir takıntı bulur kendine. Olabildiğince yalnız olan bu yeraltı canavarı bildiği ve bilmediği her türlü canlıdan ve olaydan korkmaktadır. Korku hali ise onu kaygı çukurundan çıkarmaz sürekli tedirgin ve telaşlı bir hal yaratmaktadır. Modern düşünce sistemiyle baktığımız vakit insanın varoluşunun temel sorunlarından biri yaşam alanlarındaki güvenlidir. Kafka neredeyse Yuva öyküsünün her bölümünde varlık sorununu işlemiştir.

Bölüm 5

Yuva Öyküsünün Reji Yorumu ve Köstebek Karakterinin Çalışma Süreci

5.1 Oyunun Konusu

Kafka'nın Hayvan Öyküleri arasında yer alan "Yuva" adlı öykü, toprağın altında güvenli bir yaşam alanı kurmaya çalışan bir köstebeğin hikâyesini anlatmaktadır. Öykü, köstebeğin yuvasının inşaatını tamamladığını anlattığı bölümle başlar, köstebek yuvasını tehlikelerden korumak için iki farklı giriş açar. Bu girişlerden birisi yuvanın gerçek girişi, diğeri ise olası düşmanlara karşı korunmak için açılmıştır.

Daha önce birçok başarısız denemelerinin olduğunu anlatan köstebek, bu kez yaptığı yuvanın güvenliğinden oldukça emindir. Köstebek kurduğu bu dünyanın güvenilirliğinden dolayı önce kendiyi övmektedir. Fakat bu durum oldukça kısa sürer, kendi kendine bir konuşma içerisinde olan köstebek, yaptığı yuvasına dışarıdan birilerinin gireceği sanısıyla kendi kendini tedirgin etmeye başlar.

Yuvasının en güzel tarafının sessizliği olduğunu vurgulayan köstebek, sessizlik ve huzur içinde yatarken, ara ara sıçrayarak uyanır ve yuvasının keyfini süremediğini anlatır. Tehlikelerin onun etrafını sarmış olduğu düşüncesinin ona rahatsızlık verdiğini söyler. Bu rahatsızlıktan dolayı köstebek bazı zamanlarda yuvasını bırakıp gitmektedir. Fakat saatler geçtikten sonra pişman olup yuvasına tekrar döner, bu dönüş sonrası yuvasının istilaya uğramamış ve sağlam olması onu mutlu eder. Bu durumda olası düşmanlardan yuvasını korumak için tekrar işe sarılır. Elindeki tek gücünün alını olduğunu vurgulayan köstebek, alınıyla vura vura yaptığı yuvasıyla övmeye devam eder. Gece gündüz demeden çalışarak yapmış olduğu yuvasının kale alanı olarak nitelendirdiği beslenme alanını uzun uzadıya anlatır. Kurmuş olduğu bu beslenme alanındaki yapacağı ziyafetleri düşünerek böbürlenir.

Aralıklarla yuvasına çıkıp dışarıdan bakar ve tekrar yuvaya dönüp güvenlik önlemleri için yeni tadilatlar yapan köstebek, bazı geceler yuvanın dışında uyuyarak yuvasını dışarıdan gözetlemekte, bu anlarda ise rahatça uyku uyuduğunu vurgulamaktadır. Dışarı çıkıp tekrar yuvaya dönme döngüsünü sürekli tekrarlayarak, toprağın altındaki ve üstündeki düşmanlarına karşı duyduğu korkuyu sürekli hissetmektedir. Hem yuva alanını, hem beslenme alanını korumak zorunda olmak onu süreçle beraber güvensiz bir duruma sokmuştur.

Bu döngü toprağın altında ve üzerinde devam eder. Yer altına giren köstebek farklı yaratıkların orada olduğunu iddia etmeye başlar, fakat bir türlü ispatlayamaz. Bu sanrıları köstebeği yiyip bitirmektedir. Bir noktadan sonra sunu söyler; “belki de ben başka bir yeraltı canavarının yuvasının üzerine yuva yaptım.” Henüz gençliğinde her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğine inanan köstebek, bu günlerinde bir de yaşlılığı olduğunu sıklıkla vurgular. Dışarıdan gelen ses üzerine türlü korkular üreten köstebek yerin altında ve üzerinde olan canlılar için çeşitli teoriler üreterek kendini sürekli tedirgin eder. Yuvasını diğer canlılardan korumak için çeşitli savunmalar yapan köstebek, sürekli önlemler alma gayretindedir. Öykü köstebeğin birbiri ardına sıralı, korkuları, kaygıları ve ara sıra yaşadığı huzurunu anlattığı bölümlerle devam eder. Dışarıdan ya da içeriden gelen herhangi bir canlıyı öyküde görmeyiz, finale kadar devam eden tek şey köstebeğin kaygısıdır.

5.2 Dramaturji Yorumu

Yuva öyküsünü dramaturji olarak ele alırken üç farklı katman üzerinden yorumlamayı tercih ettim. Bu katmanın en dış kısmında Kafka ve yaşama bakışı yer aldı.

Kafka'nın hayatını yazmış olduğum bölümde de yer alan bilgiler doğrultusunda, yaşadığı tarihin ve şehrin sorunları, yaşamı boyunca otoriteye karşı duruşu, babasıyla ilişkisi, gönül ilişkileri ve hatta bedeniyle olan ilişkisini değerlendirdiğimiz vakit ortaya bir ait olmama, yaşadığı alanda uyumsuzluk görmekteyiz. Bu duyguların peşi sıra gelen huzursuzluk, mutsuzluk, yalnızlık ve korku Kafka'yı yaşamında ve eserlerinde yalnız bırakmayan varoluşsal sorunlardır. İnsanın yaşamı boyunca aradığı aitlik manasını bu öyküde de görmemiz mümkün.

Bu katmanın ikinci kısmını varoluşçu felsefe oluşturdu. İnsanın en temel duygularından biri olan aitlik duygusu ise oyunun ana teması ve çekirdek katman olan birinci katmanı oluşturdu. İnsan yaşamda var olmak için bir kurum, bir aile, arkadaş grubu, din, dil, ırk herhangi birine ait olmak ister. Aitlik hissi bize dair, bizimle olana ve bizimle devam etmesini istediğimiz kimselere veya eşyalara karşı hissettiğimiz bir yakınlıktır. Modern hayatta da insanlar bir gruba bir kesime ait hissettiği zaman kendini yaşama karşı daha güvende hissederek yoluna devam eder. Herhangi bir yere ait olmayan birey ya da herhangi bir alana sıkı sıkı bağlı olan birey varoluş gerçekliğini gerçekleştiremez. Bu iki noktada birey ya çok yalnız ya da başkasının seçimleriyle

hayatı yaşar.

Öykümüzdeki Köstebek karakterini, kendine bir alan yaratmak için çırpınan insan motifini temsil etmektedir. Oyunun başından sonuna kadar aslında Köstebek, kendine bir yaşam alanı kurmak ister. Köstebek figürünü modern hayatların içinde sıkışıp kalmış, monoton yaşamlarda kendine yer bulamamış bir canlı olarak düşünebiliriz. Yuva diye nitelendirdiğimiz alan ise aslında bir evden ziyade insanın ait olmak istediği herhangi bir alanı temsil etmektedir. Bu noktada ait olduğumuz alanda güvende olma isteği, barınma isteği, beslenme isteği bunlar neredeyse tüm canlıların yaşamdan beklentisidir. Yaşamın gerekliliklerini yerine getirirken, bir noktada körleşen insan monoton yaşamın içinde savrulur. Hayat gayesiyle beraber gelen kaygı onu çepeçevre sarar.

Bu noktada kendine korunaklı olarak oluşturduğu alanlar aslında bireyleri yalnızlığa da itmektedir. İnsanlar sosyal bir varlıktır. Yaşam çemberi içinde sıkışıp kalan insanı temsil eden köstebek, insanın en sıkışmış, en kaygılı, belki kendinden en uzak halini bize göstermektedir.

Oyunu bu yorumlar doğrultusunda, yaşamı içinde sıkışmış, fazlaca acı çekmiş belki çok fazla kayıplar vermiş olan insanın ana rahmine dönme isteği metaforu üzerinden yorumladım. Oyun yeryüzünde sürekli tetikte ve rahatsız olan karakterin, özüne, ait olduğu alana dönme isteği, dış dünyanın korkunç ve acımaz olduğu düşüncesinden dolayı, ait olduğu alanın dünyaya geldiği yer olduğunu düşünmesi. En güvende ve en savunmasız olduğumuz yer olan ana rahmine dönme yolculuğu üzerine kurulur.

5.3 Köstebek Karakterinin İncelenmesi

Kafka'nın eserlerini değerlendirdiğimiz vakit, modern dünya içinde yaşamak için çırpınan, aslında bir noktada var olma için büyük mücadele veren kimlikleri görmekteyiz. Oyunumuzdaki Köstebek karakteri, çırpınan insan motifinin tam karşılığıdır aslında. Kendini dış dünyadan korumak ve bir yaşam alanı yaratma çabası içerisinde olan köstebek, yaşam mücadelesinden dolayı oldukça kaygılı bir hale bürünmüştür.

Azimli Köstebek, daha önceki denemelerini temel alarak yeni bir yaşam alanı kurmak ister. Birçok denemesinde başarısız olmasına rağmen onun hakkında bir değerlendirme yaptığımız vakit umutlu yerine “yaşamaya çalışan” bir hal gözlemlemekteyiz.

Huzursuz ve rahata kavuşamayan bir yapısı vardır. Biraz evvel kurmuş olduğu

düzenegin içinde dış ve iç tehlikelerden korkuyor olması bunun en açık göstergesidir. İşlerin yolunda gitmeyeceği hissi onu giderek paranoyak bir boyuta taşır.

Yaşamda kendine bir yer bulmak için oldukça fazla mücadele verip tüm imkânlarını kullanan Köstebek karakteri oyunda her gün aynı tekrarları yaşayıp, bir mücadele içerisinde olan insanın, giderek körleşen tarafını temsil etmektedir. Köstebek karakteri beden formu olarak kaygı ve tekinsizlikten dolayı giderek kendini kapatan bir forma dönüşür. Bu aslında yaşam kaygısından her gün aynı şeyleri yaşayan, günlük duyumsamalarında korkudan başka bir güce yer veremeyen insanların karanlık taraflarını temsil etmektedir.

5.4 Sahne Tasarımı

Oyunun teması ve karanlık atmosferinden dolayı semboller ve simgelerden yararlanılmıştır. Minimaliz bir yaklaşımla soyut düzenekler kurulmuştur. Dekorda gerçeküstü bir dil kullanılmış, oyun bazı metaforlara dayandırılmıştır. Karakterin sürekli aynı döngünün etrafında bulunmasından dolayı, oyun alanına bant ile labirentler çizilmiştir. Bu labirentler bazı dönüşlerde farklı yollara geçiş vermekte, bazı dönüşlerde ise çıkmaz yola varmaktadır. Labirentlerin etrafı ise, ana rahmine dönüşü simgeleyen yuvarlak bir alan oluşturuldu. Bu alan şamdanlarla aydınlatılmıştır. Araf'ta kalmış olan karakterin, kendini en güvenli bulunduğu alanın ana rahmi olduğu simgesi vurgulanmıştır. Bu bölge karakter için, yaşamdan sonsuzluğa bir geçiş halini, yüzeyden bakıldığı vakit yaşamın izlerini üzerinde taşıyan aslında içi güvenli alan olarak düşünülmüş bir sonsuzluk boşluğunu simgelemektedir. Karakterin kendiyile yüzleştiği, varoluşunu sorguladığı, korkularıyla yüzleştiği alanları temsil etmektedir. Karakteri böyle dar bir alanda var olması, yaşamdaki sıkışmış dinamiğini temsil etmektedir.

Dekoratif mumlar ve fenerler kullanılarak, hem görsel olarak kasveti temsil etmek, hem de yaşam döngüsünün geldiğimiz noktayla beraber, tekrar biteceğini göstermek adına hazırlanmıştır. Oyunun bazı bölümlerini sadece bu ışıklar doğrultusunda oynanmak üzere tasarlandı.

Kostüm seçimleri sadelik ve işlevsellik üzerine kuruldu. Herhangi bir aksesuar kullanmayı tercih etmedim. Kostüm seçimlerinde sadeliğe önem verilmesinin sebebi karakterin yabancılaşma ve izolasyon duygusunu vurgulamak içindir. Renk seçimi olarak koyu kahverengi tonları seçildi, bu kasvetli ve melankolik havayı daha iyi anlatmak adına böyle bir yönelim sağlandı. Bireylerin zorlu yaşam koşullarını anlatması adına kostüm seçiminde dokulu kumaşlara yönelim sağlandı. Kumaşlardaki

pürüzler karakterin zorlu yaşamını temsil etmektedir.

Makyajda ise sadelikten yana gidildi, oyunun temasına uygun olarak toprak ve kahve tonları kullanıldı. Bu kasvetli havayı yansıtmak ve karakterin yaşanmışlıklarını ifadelerinde kullanmak adına yorgun gözler ve yorgun bir yüz ifadesi yapıldı.

Işık tasarımındaysa oyunun temasına uygun karanlık atmosferli bir aydınlanma kullanılacak. Oyundaki kaygı ve gerilim anlarını anlatmak için parlak ışık ve karanlık olan yüksek kontrastlı geçişler yapıldı. Bu şekilde gerilim ve gizem duygusu ışık oyunu ile desteklendi.

Sahnede bulunan mum, fener ve objelerin ara ara yanmasıyla beraber gölge oyunları oluşturuldu. Sahne tasarımında kullanılan objelerden gelen ışık kaynağı dışında, seyir alanının tersinden vuran ışıklarla oyuncunun sahne içindeki devinimin gölgesinin yansıması hedeflendi.

Renk seçimlerinde tema ve karakterin iç aksiyonunu yansıtacak, kasvetli havayı anımsatacak, sarı, turuncu ve kırmızı tonları kullanıldı. Gerilim ve gizem dinamiğini anlatmak için bu renk tonları tercih edilmiştir.

Bölüm 6 Sonuç

Bu tezde Franz Kafka'nın Hayvan Öyküleri adlı eseri varoluş felsefesi doğrultusunda incelenmiş ve Yuva adlı öyküsü analiz edilip, oyunlaştırılmıştır. Çalışmanın detaylandırılması için varoluş felsefesi incelenmiş, öykünün yorumlanmasına ön ayak olmuştur.

Geçmişten günümüze varoluşun anlamını ve doğasını sorgulayan insan özgür ve sorumlu varlıktır. Ancak bu sorumluluk zaman zaman bireyi yaşamaktan alıkoyar günlük yaşam mücadeleleri içinde savrulan birey çoğu zaman hangi yoldan yürümesi gerektiğine bile karar veremez, alışkanlık, dayatılanlar içinde savrulur gider.

İnsanın bilinmeze dair duymuş olduğu kaygı, onu yaşamaktan alıkoyar. Bir sonraki zaman dilimini düşünmek bireyleri şimdiden uzaklaştırmaktadır. Bu durumda birey hem yaşadığı anı kaçırmaya hem de geleceğe dair güçlü bir çatı kuramaz, korku ve kaygılarıyla boğulur.

Varoluş felsefesi bireyin endişe ve kaygı dünyasıyla yüzleşerek yaşamaya gerektiğini savunur. Çünkü bu felsefe bireyin ne olduğuyla değil, kendi tasarısı olan özüyle ilgilenir. Her an yeni bir gelişim içerisinde olan bireyin özü hep gelişmektedir. Kendi seçimleri ile yaşamını inşa eden bireyler zaman zaman içinde buldukları durumu sorgular. Bu sorgular ise bireylere özlerine eklenecek yeni seçimler yaptırır.

Varoluş felsefesinin en önemli temsilcilerinden Kierkegaard ve Sartre'in yorumladığımız bölümlerden de anlaşılacak üzere iki düşünüründe temel amacı insanı anlamlandırma üzerine olmuştur. İki düşünüründe temelinde savunduğu düşünce varoluşun özden önce gelmesidir. Bireylere özgürlük ve sorumluluk getiren varoluş, Kierkegaard'ın bakış açısına göre estetik, etik ve din ile ilişki kurduğu zaman mana bulur. Sartre ise bireylerin tamamen köklerinden ayrışması gerektiğini savunur. Bireyler ancak kendi özgün yaratımlarıyla yaşamda yer bulabilirler. Başkaları tarafından daha önce defalarca kabul görmüş doğrular, iki düşünür tarafından da kabul edilmez, insan ne olursa olsun kendi seçimleriyle, kendi tasarılarını oluşturur varlığını.

Günümüz açısından bir değerlendirme yapacak olursak, bireyler kendi yaşam deneyimlerini, aile, sosyal çevre, ekonomik herhangi bir alandan dayatma olmadan, kendi istek ve arzularına yönelik seçimler yaptıkları vakit daha mutlu bir yaşam içinde olurlar. Kendi seçimleriyle var olan bireyler, öğrenilmiş çaresizliklere sığınmadan,

yaşamlarına değer katarak, kendini gerçekleştirirler. Bu durumu Sartre özgürlük olarak değerlendirir, herhangi bir kurum ya da varlığa bağlı kalmadan, tüm bağları kopmuş bir şekilde sadece kendi özgünlüğünü tasarlayan insan varoluşunu gerçekleştirir. Seçim yapmak için başkalarının deneyimlerine ya da baskılara ihtiyaç yoktur.

Varoluşçu yazarlardan nitelendirilen Kafka, insanın anlamsızlığı ve bilinmezliğiyle savrulduğu dünyada toplumdan ve kendi kimliklerinden uzaklaşmış bireyleri eserlerinde tasvir etmektedir. Bunun en büyük sebebi, yaşamakta olduğu hayat içerisinde kendine ait bir yer bulması ve sürekli bir anlam arayışında olmasıdır. Onun yaşamında da görmüş olduğumuz, bilinmeyene dair duyulan korku, geleceği dair duyulan kaygı, endişe, eserlerinin ana konuları olmuştur. Bu noktada varoluş felsefesinin farklı bir kanalla kitlelere duyulmasını sağlamıştır. Edebiyatıyla varoluş felsefesinin temalarını işleyen Kafka, insanın yorgunluğunu, karmaşasını, kafa karışıklığını eserlerinde anlatarak bu felsefenin gelişimine katkı sağlamıştır. Kendi kimliklerine yabancılaşan insan motifleri, şiddetli duyulan kaygı, özgürlük ve sorumluluk sorunlarının dile getiriliş biçimi, onun eserlerinin kendine has olmasını sağlamıştır.

Karakterler, mekânlar değişmiş dahi olsa da neredeyse Kafka'nın eserlerinde değişmeyen en temel durum, geçmişten günümüze bireylerin yaşamını etkileyen varlık sorunudur. Kendi yaşadığı dünya içinde bir yer arayan Kafka, bu ait olma arayışını eserlerine yansıtır. Kafka bu sorunu yabancılaşma ile anlatır. Hayvan Öyküleri adlı eserinde hayvanlaşmış insan metaforuyla yaşamı anlamlandırmaya çalışan Kafka, okuyucularına farklı bir bakış açısı sunar.

Kafka'nın Hayvan Öyküleri adlı eserinin varoluşsal izleklerinin yorumlandığı bölümde de yer verildiği üzere, yaşama duyulan kaygı, güvenlik sorunu, aitlik, bir gruba dâhil olamam, kimlik sorunu, bu öykülerin ana temaları olmuş ve bir hayvanlaşmış insan alegorisiyle anlatılmıştır.

Bu değerlendirmeler üzerinden Hayvan Öykülerinden Yuva adlı öykü, sahne üzerine uyarlanarak, performans haline getirilmiştir. Bu süreçte dramaturji çalışması ve sahne tasarımında varoluşsal izlekler göz önünde bulundurulmuş, bu sıkıntılı hava metaforlarla dile getirilmiştir.

Sonuç olarak insanın mana arayışına destek olan bu eser, yaşamın anlaşılması ve sorgulanması noktasında insanları düşünmeye sevk etmiş aynı zamanda edebiyatın

sadece dūşūnsel boyutta çıkararak, varoluş felsefesinin yaygınlaşp anlaşılmamasına ön ayak olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aras, İ. (2017). *Edebiyatta Bir Motif Olarak İğrenilen Kimlikler: Varoluşçuluk Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, (Doktora Tezi). Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Arslan, D. (2019). Franz Kafka'nın Mektuplarında Bir İmge Olarak Umutsuzluk, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 87, 430-443. Doi: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14644>
- Aydeniz, H. (2010). *Teist Varoluşçularda İman- Ahlak ilişkisi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Bal, M. (2014). *Varoluşçuluk ve Franz Kafka'nın Dönüşümü*. Felsefe ve Edebiyat, Konya: Çizgi Yayınları.
- Başok Diş, S., Kierkegaard'a Göre Nesnel ve Öznel Hakikat Ayrımı Bağlamında Varoluşun Neliği, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21, (2), 705-732. Doi: 0.33415/ daad.951017
- Bender, M.T. (2009), Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre Örnekleme, *dergipark*, 1 (4).
- Brod, M. (2000). *Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk*. (Kamuran Şipal Çev.) İstanbul:Cem Yayınevi.
- Can, Ö, (2010). Edebiyat Eseri Okuma Süreci ve Franz Kafka Örneği. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Okurları Dergisi*, 23, 133-143.
- Çelebi, V. (2013), J.P.Sartre ve S. Kierkegaard'ın Varoluşçuluk Düşüncelerinin Karşılaştırılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2), 247-262.
- Çetin, E. (2016). Kierkegaard'a Göre Öznelliği Tehdit Eden Etkenler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (45), 947- 954.
- Çiçek, N. (2015) Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi, *Beytülhikme Dergisi*, 5, 142-162 Doi: 10.18491/bijop.97020
- Durusoy, G. (1974), Çek Dili ve Edebiyatının Franz Kafka'nın Hikâyelerine Etkisi, *Batı Dil Edebiyatları Araştırma Dergisi*, 3 (1), 21-29.
- Fischer, E. (1998). *Kafka*. (Ahmet Cemal Çev.) İstanbul: Kavram Yayınları.
- Gödelek, K. (2008). Kierkegaard'ın İnsan Görüşü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5), 358-371.
- Güner, M. (2019). *Franz Kafka'nın Eserlerinde İnsanın Hayata Karşı Tavrının*

- Sonucunda Varoluşunun Şekillenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Güvenç, E. (2013). *J.P. Sartre Felsefesinde Bulantı Kavramı*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Felsefesi Bilim Dalı, Bursa.
- Kafka, F. (2012). *Hayvan Öyküleri*. (Yekta Majiskül Çev.) İstanbul: Altıkırkbeş Yayınevi.
- Karakaya, T. (2004). *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*. Ankara: Elis Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2020). *Ya/da*. (Nur Beier Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2010). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*. (M. Mukadder Yakupoğlu Çev.) Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Löwy, M. (2018). *Kafka Boyun Eğmeyen Hayalperest*. (Işık Ergüden Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarı, A. (2021). *Kafkaesk Anorexia*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Sarı, A. Dağabakan, D. (2019). Franz Kafka'nın Eserlerinde Hayvan İzleği. *Karabatak Dergisi*, 46, 42-45.
- Sarioğlu, G. (2008). Tarih Felsefe Alanında Bir İnceleme Varoluş Felsefesi ve Tarih Anlayışı, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (9), 244-257
- Sarte, S, P. (1985). *Varoluşçuluk*. (Asim Bezirci Çev.) İstanbul: Say Yayınları
- Taşdelen, V. (2017). *Benlik ve Varoluş*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Topakkaya, A. Urtekin, G. (2022). Varoluş Felsefesinde Bir Problem Olarak Kaygı, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 279-299, Doi: 10.53844/flsf.1137548